

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

MAGISTRSKO DELO

**OPERATIVNA TVEGANJA V NOVI LJUBLJANSKI
BANKI, POVEZANA S PREVZEMOM EVRA**

Ljubljana, oktober 2006

Tamara Železnik Kohek

IZJAVA

Študentka Tamara Železnik Kohek izjavljam, da sem avtorica tega magistrskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom profesorja, dr. Marka Hočevarja in skladno s 1. odstavkom 21. člena Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah dovolim objavo magistrskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne 30. oktober 2006

Podpis: _____

KAZALO

1	UVOD	1
2	NASTANEK EVROPSKE MONETARNE UNIJE (EMU)	4
2.1	<i>MAASTRICHTSKI KONVERGENČNI KRITERIJI</i>	5
2.2	<i>MEHANIZEM DEVIZNIH TEČAJEV – ERM II</i>	9
3	EVRO	19
3.1	<i>UVEDBA EVRA</i>	20
3.2	<i>SCENARIJ PREVZEMA EVROGOTOVINE</i>	23
3.3	<i>LOGISTIKA PREVZEMA GOTOVINE V REPUBLIKI SLOVENIJI</i>	25
3.4	<i>DOBAVA EVROGOTOVINE V REPUBLIKI SLOVENIJI</i>	27
3.5	<i>PREDDOBAVA EVROGOTOVINE</i>	27
3.6	<i>PREDDOBAVA V STARIH DRŽAVAH ČLANICAH</i>	28
3.7	<i>PREDDOBAVA V SLOVENIJI</i>	31
3.8	<i>DOBAVA EVROBANKOVCEV S STRANI EVROSISTEMA</i>	32
3.9	<i>DOBAVA EVROKOVANCEV S STRANI EVROSISTEMA</i>	34
3.10	<i>PREDDOBAVA EVROGOTOVINE BANKAM S STRANI NIVIH DRŽAV ČLANIC</i>	34
3.11	<i>POSREDNA PREDDOBAVA EVROGOTOVINE TRETJIM OSEBAM S STRANI BANK</i>	36
3.12	<i>POSREDNA PREDDOBAVA FIZIČNIM OSEBAM</i>	37
4	UMIK TOLARSKE GOTOVINE	38
4.1	<i>KOLIČINA IN VREDNOST UMAKNJENIH BANKOVCEV</i>	38
4.2	<i>KOLIČINA IN VREDNOST UMAKNJENIH KOVANECV</i>	39
4.3	<i>UKREPI V POMOČ POSTOPKU UMIKA</i>	39
4.4	<i>OZKA GRILA MED UMIKOM NACIONALNIH BANKOVCEV IN KOVANECV</i>	40
4.5	<i>PODALJŠANJE VELJAVNOSTI ODLOČB 52. ČLENA STATUTA ESCB IN EBC</i>	41
4.6	<i>UMIK NACIONALNE VALUTE V SLOVENIJI</i>	42
4.7	<i>RAZLIKE V PRIMERJAVI S PREJŠNJIMI ZAMENJAVAMI GOTOVINE V SLOVENIJI</i>	43
5	OPERATIVNA TVEGANJA	44
5.1	<i>DEFINICIJA OPERATIVNIH TVEGANJ</i>	44
5.2	<i>MERJENJE KAPITALSKE ZAHTEVE ZA OPERATIVNA TVEGANJA</i>	45
5.3	<i>KVALIFIKACIJSKI KRITERIJI</i>	50
5.4	<i>VRSTE OPERATIVNIH TVEGANJ</i>	52
5.5	<i>UPRAVLJANJE OPERATIVNIH TVEGANJ</i>	52
5.6	<i>IDENTIFIKACIJA OPERATIVNEGA TVEGANJA</i>	53
5.7	<i>MERJENJE OPERATIVNEGA TVEGANJA</i>	55
5.8	<i>METODE MERJENJA OPERATIVNEGA TVEGANJA</i>	56
5.9	<i>POSTOPEK UVAJANJA OPERATIVNIH TVEGANJ</i>	57
5.10	<i>SISTEM INTERNEGA POROČANJA</i>	58
5.11	<i>OBVLADOVANJE OPERATIVNIH TVEGANJ</i>	58

6	ANALIZA TVEGANJ V NLB, POVEZANA S PREVZEMOM EVRA.....	62
6.1	<i>IDENTIFIKACIJA TVEGANJ NA PROJEKTU EVRO</i>	65
6.2	<i>ANKETNI VPRAŠALNIK</i>	68
6.3	<i>PRISTOPI K OBVLADOVANJU TVEGANJ.....</i>	72
7	SKLEP	73
8	LITERATURA IN VIRI.....	78

1 UVOD

Ideja o postopni večji integraciji držav članic je bila prisotna že ob samih začetkih evropske integracije v 50. letih prejšnjega stoletja. Z uveljavitvijo Enotnega evropskega akta leta 1986, v katerem je vzpostavitev Ekonomske in monetarne unije (EMU) prvič izrecno omenjena, pa se je ta ideja približala realizaciji in bila leta 1999 z uvedbo evra kot knjižnega denarja tudi uresničena.

Evro je od 01. januarja 1999 skupen ali en denar (Ribnikar, 2003.) najprej enajstih (Belgija, Francija, Nemčija, Italija, Irska, Luksemburg, Nizozemska, Avstrija, Portugalska, Finska in Španija) in zatem od 01. januarja 2001 dvanajstih (vstop Grčije) držav Evropske unije (EU), ki so se odločile in pred tem izpolnile zahtevane pogoje za EMU. V tem obdobju so države članice še imele možnost, da so se odločile ali bodo prevzele evro ali ne. Velika Britanija in Danska sta vztrajali pri ohranitvi lastne valute; na pogajanjih sta dosegli posebno pravico, ki jima daje možnost, da jima ni potrebno uvesti evra, tudi če izpolnjujeta konvergenčna pravila. Švedska pa meril za uvedbo evra formalno še ne izpolnjuje, saj ostaja zunaj mehanizma deviznih tečajev (ERM II).

Za nove članice EU (Ciper, Češka, Estonija, Madžarska, Latvija, Litva, Malta, Poljska, Slovaška in Slovenija), ki so 01. maja 2004 postale polnovredne članice EU, te možnosti ni. Vse morajo svojo gospodarsko in denarno politiko voditi tako, da bodo čim prej izpolnile konvergenčna pravila in se tako pripravila na uvedbo evra. Slovenija je tako edina država novih članic, ki je izpolnila vse kriterije, s katerimi se ocenjuje doseganje ekonomske in pravne usklajenosti med državami članicami in bo tako 01. januarja 2007 prevzela valuto evro.

Vse nove članice so se pridružile EU kot države članice z odstopanjem, kar pomeni, da niso takoj prevzele evra, ampak so se najprej vključile v mehanizem deviznih tečajev II (ERM II). Mehanizem ERM II je leta 1999 nasledil starejši mehanizem ERM, ki ga je Evropska skupnost uvedla marca 1979, da bi zmanjšala spremenljivost tečajnih razmerij in dosegla monetarno stabilnost, potrebno za uvedbo skupne valute. Odločitev o vstopu v ERM II je prepuščena državi članici, članstvo pa pomeni vezavo domače valute na evro z namenom, da se državo pripravi za polnovredno članstvo v EMU.

Pri uvedbi evra je prvo stopnjo predstavljal vstop Slovenije v EU in kmalu zatem tudi v sistem mehanizma ERM II (28. junij 2004). Vstop v ERM II predstavlja del priprav in je

hkrati tudi pogoj za prevzem evra. Obdobje sodelovanja v ERM II ni časovno omejeno, določeno pa je najkrajše obdobje (dve leti) sodelovanja v ERM II, v katerem mora država kandidatka izpolniti maastrichtske kriterije, ki so:

- inflacija ne sme presegati povprečja inflacijskih stopenj treh držav članic EU z najnižjo inflacijsko stopnjo za več kot 1,5 odstotne točke;
- dolgoročne obrestne mere ne smejo presegati povprečja dolgoročnih obrestnih mer treh držav članic z najnižjimi stopnjami rasti cen za več kot 2 odstotni točki;
- javni finančni primanjkljaj ne sme presegati 3% BDP;
- stabilnost deviznega tečaja se mora vzdrževati vsaj dve leti;
- popolna neodvisnost nacionalne centralne banke.

Druga stopnja se je 01. marca 2006 začela z informativnim, od 11. julija 2006 pa uradnim dvojnimi označevanjem cen v tolarjih in evrih, ki je v prvi vrsti namenjeno prilagajanju potrošnikom na novo valuto, hkrati pa naj bi primerljivost cen otežila morebitne podražitev ter posledičen pritisk na inflacijo. Cene so se do določitve končnega menjalnega tečaja 1 € = 239,640 SIT, preračunavale po centralnem tečaju, določenem ob vstopu Slovenije v mehanizem ERM II konec junija 2004. Od 12. julija 2006 se cene določajo po končnem tečaju, ki je enak centralnemu tečaju in naj bi trajalo do 6 mesecev po uvedbi evra.

Od določitve menjalnega razmerja do dejanskega prevzema, je evro še vedno tuja valuta, ki je v tem obdobju še vedno predmet prodaje in nakupa, ne pa zamenjave. Posledično banke evro podjetjem in občanom še vedno prodajajo oziroma od njih kupujejo za tolar, kar pomeni, da še vedno obstajajo nakupni in prodajni tečaji, ki pa so stvar poslovne politike vsake banke. Banka Slovenije v času od določitve menjalnega razmerja med tolarji in evri do dejanskega prevzema evra kot zakonitega plačilnega sredstva še vedno izračunava in objavlja srednji tečaj za tuje valute.

Tretjo stopnjo predstavlja dejanska uvedba evra in sicer 01. januarja 2007, ko bo evro postal naš denar. Takrat se bo začel tudi dvojni obtok tolarjev in evrov, ki se bo zaključil 14. januarja 2007. S 01. januarjem 2007 bo začel teči tudi rok za zamenjavo tolarjev za evre: do 01. marca 2007 bo mogoče menjati kovance in bankovce brezplačno v poslovnih bankah in hranilnicah, po tem datumu pa bomo lahko brez časovne omejitve in brezplačno bankovce zamenjali pri Banki Slovenije, ki bo sprejemala tudi kovance, vendar le do leta 2016.

Slovenija se je pri uvedbi evra odločila za enega od treh scenarijev in sicer za scenarij takojšnje uvedbe oziroma velikega poka. Izraz pomeni, da bi predhodno obdobje trajalo samo eno logično sekundo. Posledično sprejetje evra kot valute zavedne države in uvedba evro kovancev po tem scenariju poteka istočasno.

Prevzem evra v posamezni državi je velik in kompleksen logistični projekt. Zamenjava tolarske gotovine za evro gotovino ter organiziranje vseh potrebnih aktivnosti za izvedbo zamenjave predstavljajo zelo kompleksno nalogo, ki zahteva interdisciplinaren pristop in sodelovanje bank ter ostalih izvajalcev. Vsi pomembni izvajalci morajo biti čimbolj aktivno vključeni v priprave na aktivnosti projekta. Nemotena zamenjava se bo lahko izvedla le s sistematičnim in usklajenim sodelovanjem vseh vodilnih izvajalcev, kar pomeni, da bodo potrebna usklajena ekonomska, pravna, organizacijska, tehnična, logistična in varnostna prizadevanja vseh izvajalcev aktivnosti projekta.

Magistrska naloga je razdeljena na sedem poglavij. Prvo poglavje je uvodnega pomena. Po uvodu je v drugem poglavju predstavljen ERM II, ki je sestavni del oziroma prva stopnja, ko bo Slovenija s prevzemom evra postala polnopravna članica evro območja. Na začetku je razložen nastanek EMU, maastrichtski konvergenčni pogoji, mehanizem deviznih tečajev ERM II, njegove glavne značilnosti in prednosti za vstop Slovenije v EMU. Posledično je predstavljeno tudi dvojno označevanje cen, ki omogoča urejen prehod zamenjave denarne valute, postopno prilagajanje in pripravo potrošnikov na vrednotenje cen blaga in storitev v evrih, ter s primerljivostjo cen preprečiti zvišanje inflacije zaradi uvedbe evra.

Tretje poglavje je namenjeno prikazu uvedbe evra v Sloveniji, ki predstavlja velik in kompleksni logistični projekt, v katerega je vključenih več nosilcev odločanja in aktivnosti. Predstavila bom scenarij prevzema evro gotovine v Sloveniji, ki je povezan z dobavo in preddobavo evro gotovine v RS, umikom tolarske gotovine ter ozkih grl, ki bodo nastajala pri sami izvedbi zamenjave gotovine. Opisala bom tudi, kako je potekala uvedba evro gotovine v »starih« članicah EU, njihova priporočila in prenos dobrih praks.

V petem poglavju sem opredelila operativna tveganja, ki so povezana s prevzemom evra. Pri ugotavljanju le teh, sem se opirala na Basel II ter priporočila BS in program opredelitve tveganj Nove Ljubljanske banke. V procesih tveganj sem poskušala zajeti vsa tveganja, ki

izhajajo iz obvladovanja delovnih procesov in z njimi povezano ranljivostjo povečanega obsega gotovinskega poslovanja. Procesi tveganja so v glavnem posledica napak pri delovnih procesih, ki jih lahko povzročijo zaposleni zaradi slabe usposobljenosti ali iz malomarnosti.

Glede na to, da je prevzem evra velik projekt in da bomo v njem sodelovali vsi zaposleni v Novi Ljubljanski banki, predvsem tisti, ki imamo neposredno stik z gotovino, sem v šestem poglavju predstavila anketni vprašalnik, na katerega je odgovarjalo 40 zaposlenih. Na podlagi določitve operativnih tveganj povezanih s prevzemom evra in analize vprašalnika, sem poskušala preveriti pripravljenost oziroma ustrezno usposobljenost zaposlenih za izvajanje prevzema evra ter določila najbolj kritične točke, ki so povezane z njegovim prevzemom.

V zadnjem poglavju sem prikazala sklepe, do katerih sem se dokopala med izdelavo magistrske naloge.

2 NASTANEK EVROPSKE MONETARNE UNIJE (EMU)

Ideja evropske monetarne unije (EMU) se je začela pojavljati v zgodnjih sedemdesetih letih prejšnjega stoletja. To je bil zahteven in dolgotrajen proces, saj zahteva skupna valuta visoko stopnjo ekonomske usklajenosti in političnega sodelovanja med državami. Začetni poskusi denarnega povezovanja v Evropski skupnosti so šli skozi Wernerjev načrt, uvedba pravega skupnega tečajnega mehanizma, t.i. valutne kače in ustanovitvijo Evropskega denarnega sistema (EMS), ki je uveljavil prvotno različico mehanizma deviznih tečajev ERM s $\pm 2,25\%$ oziroma $\pm 6\%$ pasom nihanja. Denarna unija pa je dobila zeleno luč šele z Delorovim poročilom leta 1989 in podpisom Maastrichtske pogodbe leta 1991, ki je podobno kot Wernerjev načrt predvidela ustanovitev EMU v treh fazah.

Prva faza EMU se je začela julija 1990 in je trajala do 31. decembra 1993, označujeta pa jo predvsem popolno liberalizacijo kapitalskih tokov in dokončen prehod na en trg. Poleg tega je bil namen prve faze tudi povečano sodelovanje na ekonomskem in denarnem področju. V okviru ERM so morale vse države preiti na ozek pas nihanja ($\pm 2.25\%$), ki je po valutnih krizah 1992 – 1993 propadel. Prilagajanja deviznih tečajev so v tej fazi ostala

možna. Leta 1993 je na podlagi razmerij iz leta 1989 prišlo do zamrznitve sestave košarice ECU, s čimer naj bi se okrepila vrednost valute.

Za drugo fazo EMU, ki se je začela 1. januarja 1994 in je trajala do 31. decembra 1998, je značilna konvergenca držav na fiskalnem in denarnem področju ter prizadevanja za stabilizacijo deviznih tečajev (prilagajanja deviznih tečajev so bila v tej fazi možna le še izjemoma in šele ob soglasju vseh članic ERM). V ta namen je bilo v maastrichtski pogodbi določenih pet konvergenčnih kriterijev, katerih izpolnitev je bila pogoj za vstop v zadnjo, tretjo fazo EMU. Decembra 1995 je bil v Madridu sprejet časovni okvir in datum začetka tretje faze (01. januar 1999), določeno pa je bilo tudi ime skupne valute – evro.

Tretja faza EMU, ki se je začela 01. januarja 1999, pomeni vstop držav članic EU, ki izpolnjujejo maastrichtske kriterije in si niso pridržale pravice določanja o vstopu, v EMU in uvedbo ene evropske valute – evra. V tretjo fazo je z letom 1999 vstopilo enajst držav: Avstrija, Belgija, Finska, Francija, Italija, Irska, Luksemburg, Nemčija, Nizozemska, Portugalska in Španija. Švedska in Grčija nista izpolnili maastrichtskih pogojev¹, Danska in Velika Britanija pa sta se kljub izpolnjevanju vseh kriterijev odločili ostati zunaj EMU. 01. januarja 2001 se je tretji fazi pridružila tudi Grčija. V vmesnem obdobju tretje faze, ki je trajalo do 01. januarja 2002, je postal evro edino zakonito plačilno sredstvo v dvanajstih državah evro območja.

2.1 MAASTRICHTSKI KONVERGENČNI KRITERIJI

Maastrichtska pogodba o EU vsebuje pet kriterijev, ki jih morajo države članice EU izpolnjevati, da lahko vstopijo v tretjo fazo EMU ter uvedejo evro, se nanaša na doseganje nizke stopnje inflacije in dolgoročnih obrestnih mer, zdravih javnih financ in stabilnih deviznih tečajev nacionalnih valut.

Prvi kriterij stabilnosti cen od vsake države članice EU zahteva, da imajo v obdobju enega leta pred ocenjevanjem za vstop v EMU povprečno stopnjo inflacije, ki je največ za 1,5 odstotne točke večja od povprečja treh članic EU z najnižjo stopnjo inflacije, pri čemer

¹ Švedska zaradi (namernega) nesodelovanja v ERM, Grčija pa zaradi neizpolnjevanja obeh monetarnih kriterijev (Economic and Monetary Union, 1999, str. 75 – 82).

morajo biti cenovna gibanja vzdržljiva. Stopnja inflacije je merjena z indeksom cen življenjskih potrebščin, ki mora biti med državami primerljiv, upoštevajoč različne nacionalne opredelitve (Economic and Monetary Union, 1999, str. 31, 51). Čeprav je kratkoročno in kratkotrajno doseganje nizke stopnje inflacije razmeroma preprosti, je bistveno težje dosegati trajno nizko inflacijo. Pred vstopom v ERM II je bila inflacija v Sloveniji 6,2% (23. oktober 2003), kar je bilo za 3,4 odstotne točke več kot so določali konvergenčni kriteriji. Pričakovani učinki odpravljanja razlik v ravni cen med Slovenijo in EMU naj bi bili prisotni še vrsto let, v obliki zmerno višje slovenske inflacije. To naj bi veljalo predvsem zaradi Balassa-Samuelsonovega učinka iz naslova razlik v produktivnosti menjalnega in nemenjalnega sektorja. ECB je v svojem dokumentu iz leta 2002 opozorila, da ne bo dovoljevala izjem ob sprejemanju novih članic, če bo inflacija odstopala od postavljene v Maastrichtski pogodbi, ki že vključuje možnost višje inflacije v državah kandidatkah za članstvo, zaradi hitrejše gospodarske rasti in rasti produktivnosti.

Primerjava ravni cen posameznih skupin blaga in storitev kaže, da je bila raven cen blaga v Sloveniji zelo podobna povprečju cen blaga v EMU, medtem ko so bila odstopanja pri storitvah precej večja (cene storitev izobraževanja in zdravstvenih storitev so predstavljala le dobro polovico ravni cen povprečja EMU). Zato so bile tudi razlike v relativni strukturi cen – odstopanja ravni posameznih cen blaga in storitev od povprečne ravni cen – v Sloveniji večje od povprečja v EMU, a hkrati primerljive z državami s podobno ravni cen kot sta Portugalska in Grčija. To pomeni, da je bilo v prihodnosti pričakovati, ob realni konvergenci gospodarstva k povečanju skupnega valutnega področja hitrejšo rast cen storitev. Ker so cene menjalnega gospodarstva, ki so že dosegale skoraj enako raven kot v EMU, v skupnem ekonomskem območju rasle s podobnimi stopnjami kot cene v EMU, bo skupna rast cen zaradi hitrejše rasti cen nemenjalnega sektorja v Sloveniji hitrejša od povprečja EMU. Takšno pozitivno povezanost med ravni cen in ravni BDP oziroma rastjo cen in rastjo BDP smo lahko opazovali že v nekaterih starih državah članicah.

Drugi kriterij proračunskega deficita od vsake države članice EU zahteva, da v trenutku ocenjevanja za vstop v EMU planira ali dejanski proračunski deficit ne presega referenčne vrednosti 3% BDP. 104. člen pogodbe o EU omogoča fleksibilno interpretacijo tega kriterija, saj je v primeru znatnega in trajnega upadanja preseženega deficita proti

referenčni vrednosti ali v primeru izjemnega in ne previsokega presežnega deficita dopuščeno preseganje

referenčne vrednosti (Economic and Monetary Union, 1999, str. 22, 31, 51- 51). Ta kriterij skupaj s kriterijem javnega dolga kaže na skrb za nizko stopnjo inflacije v EMU.

Tretji kriterij javnega dolga od vsake države članice EU zahteva, da v trenutku ocenjevanja za vstop v EMU javni dolg ne presega referenčne vrednosti 60% BDP. Tudi tu dopušča 104. člen pogodbe o EU fleksibilno interpretacijo, saj se kot izpolnjevanje kriterija šteje že zadostno zmanjševanje presežnega javnega dolga, ki se mora referenčni vrednosti približati z zadovoljivo hitrostjo (Economic and Monetary Union, 1999, str. 22, 31, 50 – 52). Delovanje nacionalnih fiskalnih politik, ki lahko omejujejo ali odpravijo posledice asimetričnih šokov, je v EMU omejeno s fiskalnimi kriteriji, ki se nanašajo na obseg proračunskega primanjkljaja in javnega dolga, ter z izvajanjem določil pakta o rasti in stabilnosti. Stanje javnih financ v Sloveniji je že pred vstopom v EMU ustrezalo maastrihtskim kriterijem, kljub temu pa je bilo gibanje proračunskega primanjkljaja po ESA59 metodologiji v zadnjih letih blizu meje 3%. Ob tem so uradne projekcije za naslednja leta kazala, da se bo proračunski primanjkljaj zniževal in bo na srednji rok izravnal. Raven prihodkov in odhodkov proračuna sta bila pod povprečjem EMU in na ustrezni ravni, če smo ju primerjali s podobno razvitimi državami članicami EU. Stanje javnega dolga se je nahajalo na ravni okoli 30% in je bil še precej pod maastrihtsko mejo 60% BDP.

Četrty kriterij stabilnosti deviznega tečaja od držav članic EU zahteva, da v obdobju najmanj dveh let pred ocenjevanjem za vstop v EMU sodelujejo v ERM z upoštevanjem normalnih meja nihanja ($\pm 15\%$ od avgusta 1993), pri čemer posamezna država v tem obdobju na lastno pobudo ne sme devalvirati bilateralnega centralnega tečaja svoje valute proti valuti katerekoli druge države, ki sodeluje v ERM (Economic and Monetary Union, 1999, str. 31, 51). Glavni namen tega kriterija je prepuščen državam, da bi skušale z manipulacijo deviznega tečaja ob vstopu v EMU izboljšati svoj konkurenčni položaj glede na ostale države.

Peti kriterij konvergence obrestnih mer od vsake države članice EU zahteva, da ima povprečno nominalno dolgoročno obrestno mero največ 2 odstotni točki večjo od povprečja treh držav članic EU z najnižjo stopnjo inflacije. Višina obrestne mere kaže na zaupanje investorjev v finančne instrumente in hkrati odraža njihova inflacijska

pričakovanja. Obrestne mere se merijo na podlagi dolgoročnih državnih obveznic ali primerljivih vrednostnih papirjev, ob upoštevanju različnih nacionalnih opredelitev (Economic and Monetary Union, 1999, str. 31, 51). Izbor referenčne obrestne mere državnih obveznic je v državah s slabo likvidnim trgom državnih vrednostnih papirjev precej težaven, saj obrestne mere, zaradi relativno majhnih posegov primarnih izdaj in posledično nizkega obsega tržne kapitalizacije, ne odražajo nujno pravega zaupanja oziroma pričakovanj investitorjev.

Tabela 1: Konvergenčna pravila pred vstopom Slovenije v ERM

MAASTRICHTSKI KRITERIJI	Inflacija (v %)	d. r. OM (v %) zadnjih 12 mes. (1)	Deficit (v % BDP) 2002	Javni dolg (v % BDP) 2002
Belgija	1,4	4,23	0,1	105,8
Danska	2,3	4,37	2,1	45,5
Nemčija	1,0	4,11	-3,5	60,8
Grčija	3,6	4,33	-1,2	104,7
Španija	3,4	4,18	0,1	53,8
Francija	2,1	4,17	-3,1	59,0
Irska	4,3	4,20	-0,2	32,4
Italija	2,9	4,31	-2,3	106,7
Luksemburg	2,7	3,51	2,5	5,7
Nizozemska	2,7	4,16	-1,6	52,4
Avstrija	1,4	4,20	-0,2	67,3
Portugalska	3,6	4,24	-2,7	58,1
Finska	1,5	4,20	4,2	42,7
Švedska	2,2	4,67	1,3	52,7
Velika Britanija	1,4	4,46	-1,5	38,5
EURO področje 12	2,1	4,20	-2,2	69,0
Konvergenčni kriterij	2,8	6,18	-3,0	60,0
Češka	-0,2	(3) 4,50	-3,9	27,1
Madžarska	4,5	(3) 6,99	-9,2	56,3
Poljska	0,6	(3) 6,47	-4,1	41,8
Slovenija	6,2	(2) 5,75	-2,6	28,3

Vir: SURS, MF, EUROSTAT, Bloomberg, Centralne banke, 2004

Opombe:

(1) zadnjih 12 mesece se nanaša na povprečje podatkov do vključno septembra 2003 (Nizozemska in Grčija do avgusta 2003).

(2) za Slovenijo je kot približek za izračun dolgoročne obrestne mere vzeta obveznica RS54 (izdana v oktobru 2003). Upoštevane so kuponske obrestne mere in ne donosnost do dosvetja, kot zahtevajo Maastrichtski kriteriji.

(3) donosnost do dosvetja 10-letne državne obveznice, 23. oktobra 2003 (ni povprečje 12 mesecev).

V tabeli 1 so prikazana konvergenčna pravila, ki so veljala, preden je Slovenija vstopila v ERM. Iz podatkov je razvidno, da je imela Slovenija največji problem z inflacijo, ki je bila kar za 3,4% višja od predpisane oziroma dovoljene inflacije.

2.2 MEHANIZEM DEVIZNIH TEČAJEV – ERM II

Proces oblikovanja EMU v Evropi se ni zaključil 01. januarja 1999, saj so štiri države ostale zunaj EMU, poleg tega pa širitveni proces EU obeta, da bodo v relativno kratkem času na vrata EMU začela trkati številne nove članice EU, med njimi tudi Slovenija. Maastrichtski kriteriji za vstop novih držav v EMU zato ostajajo, zaradi prenehanja EMS ob uvedbi EMU pa je bilo potrebno ponovno definirati mehanizem deviznih tečajev.

Izvorni ERM je bil ustanovljen leta 1979, v povezavi z uvedbo ECU² valute, predhodnika evra in podvržen dinamičnemu razvoju v zadnjih dveh desetletjih. Na oblikovanje mehanizma sta še posebej vplivala dva dogodka. Prvi je velika volatilitnost valute v letih 1992 – 1993, ko so se v avgustu leta 1993 standardne meje razpona nihanja razširile iz $\pm 2,25\%$ na $\pm 15\%$ in drugi je uvedba skupne valute evra, 01. januarja 1999, ki je povzročil zamenjavo multilateralnega ERM mehanizma deviznih tečajev (princip mreže, ki povezuje posamezne valute) z bilateralnim ERM II mehanizmom, kjer so valute sodelujočih držav povezane z evrom.

ERM II je bil vzpostavljen z resolucijo Evropskega sveta z dne 16. junij 1997³ (Resolucija) z namenom povezati valute držav članic EU izven evro območja z evrom. Kot predvideva resolucija, so bili operativni postopki določeni v Sporazumu 01. septembra

² Ang. European Currenty Unit

³ Resolucija Evropskega sveta o ustanovitvi mehanizma deviznih tečajev v tretji fazi ekonomske in monetarne unije, Amsterdam, 16. junij 1997.

1998 med Evropsko centralno banko (ECB) in nacionalnimi centralnimi bankami (NCB) držav članic izven evro območja, ki določa operativne postopke za mehanizem deviznih tečajev v tretji fazi EMU. V okviru ERM II je stabilnost deviznega tečaja za vse sodelujoče valute izrecno podrejeno glavnemu cilju stabilnosti cen (Evropska centralna banka, 2003, str. 2).

2.1. GLAVNE ZNAČILNOSTI ERM II

Osnovni pojmi, ki so sestavni del ERM II (Banka Slovenije, 2003, str. 47):

- a) centralna pariteta (srednji tečaj) – določena vrednost domače valute z evrom (dogovor o centralni pariteti je multilateralen in ga sprejme država kandidatka za vstop v ERM II v soglasju z ECB, z nacionalnimi bankami Eurosistema ter z ECOFIN);
- b) ravnovesni tečaj – tečaj, ki omogoča notranje in zunanje ravnovesje (v času se lahko spreminja in je odvisno od dolgoročnih dejavnikov, predvsem produktivnosti in strukturnih reform);
- c) vstopni tržni tečaj – začetni tržni tečaj ob vstopu v ERM II;
- d) trdno razmerje do evra – določi se že ob vstopu v ERM II in se lahko znotraj ERM II spreminja z revalorizacijo ali devalvacijo (tečaj zamenjave z evrom ob vstopu v EMU ne bo nujno enak centralni pariteti, ki bo veljala do takrat in tečaj zamenjave domače valute z evrom se določi na posebnih pogajanjih);
- e) razpon nihanja tržnega tečaja – razpon, v katerem se lahko giblje tržni tečaj in se določi na podlagi izbrane centralne paritete v višini $\pm 15\%$.

ERM je večstranski sistem fiksnih, a prilagodljivih deviznih tečajev s srednjim tečajem in standardnim mejnim nihanjem $\pm 15\%$. Gospodarske politike sodelujočih držav članic naj bi bile skladne s ciljem ohranjanja srednjeročnega tečaja, tako bi se izogibale neskladjem. Posegi na mejah dovoljenega nihanja bodo načeloma samodejni in neomejeni, razen če bi bili v nasprotju z glavnim ciljem cenovne stabilnosti v državi članici ali evro območju. V podporo takšnim posegom je na voljo zelo kratkoročno financiranje.

ERM II temelji na večstranskem dogovoru med posamezno državo članico, državami članicami evro območja, ECB in drugimi državami članicami, ki sodelujejo v mehanizmu.

V tem smislu se določitev v zvezi s srednjimi tečaji in morebiti ožjim razponom nihanja sprejmejo z vzajemnim dogovorom sodelujočih članic, vključno z ECB. Vse članice mehanizma, vključno z ECB, imajo pravico sprožiti zaupni postopek za ponovno preučitev srednjih tečajev. Take ponovne uskladitve so lahko potrebne, če se na primer ravnovesni devizni tečaji sčasoma spremenijo, kakor kažejo pretekle izkušnje sedanjih držav članic EMU.

ERM II se lahko prilagodi številnim različnim strategijam deviznega tečaja, ki so sedaj v uporabi v novih članicah EU. Z ERM II niso združljivi prosto drseči tečaji (ali vodeno drsenje brez vzajemno dogovorjenega srednjega tečaja), režimi plazečega deviznega tečaja in vezave na drugo valuto kot evro. Valutnih odborov ECB ne šteje kot nadomestilo za sodelovanje v ERM II, kar pomeni, da bodo morale države, ki imajo tak odbor, vsaj dve leti pred ocenjevanjem konvergence, ki je opravljeno preden država lahko dokončno prevzame evro, vseeno sodelovati v ERM II. Vendar pa državam, ki imajo na evru temelječ valutni odbor, ki je ocenjen kot trajen, morda ne bo treba opravljati dvojne spremembe režima, to pa pomeni drsenje valute znotraj ERM II in kasnejša ponovna vezava na evro. Take države zato lahko sodelujejo v ERM II z valutnim odborom kot enostransko zavezanostjo, kar izboljšuje disciplino v ERM II. ECB kljub temu poudarja, da bo take dogovore ocenjevala od primera do primera in da bo potrebno doseči soglasje o centralni pariteti do evra.

Sodelovanje v ERM II je za države članice izven evro območja prostovoljno. Ker pa je članstvo v ERM II za dokončen prevzem evra obvezno, se pričakuje, da se bodo nove države članice na določeni točki pridružile mehanizmu. Članstvo v ERM II se lahko začne kadarkoli po pristopu k EU, ne glede na posebne datume v letu, vendar pa je glavne značilnosti, predvsem srednji tečaj in širino razpona nihanja, potrebno določiti z dogovorom med vsemi strankami, ki so vključene v mehanizem.

Pogodba o ustanovitvi Evropske skupnosti določa najkrajše obdobje sodelovanja v ERM II pred prevzemom evra. Protokol, ki je priloga k pogodbi, podrobneje opredeljuje merilo za sodelovanje v mehanizmu deviznih tečajev ter določa, da je država članica morala upoštevati normalne meje nihanja, predvidene z mehanizmom deviznih tečajev, brez hujših napetosti v zadnjih dveh letih pred pregledom. Država članica v tem času zlasti ni smela na lastno pobudo devalvirati srednjega tečaja svoje valute glede na evro.

2.2. DVOJNO OZNAČEVANJE CEN

Zakon o dvojnem označevanju cen v tolarjih in evrih ureja obveznosti informativnega dvojnega in dvojnega označevanja cen blaga in storitev, ki jih podjetja ponujajo potrošnikom v času uvajanja evra kot zakonitega plačilnega sredstva v RS. Namen informativnega dvojnega in dvojnega označevanja cen je omogočiti urejen prehod zamenjave denarne valute,

postopno prilagajanje in pripravo potrošnikov na vrednotenje cen blaga in storitev v evrih ter s primerljivostjo cen preprečiti zvišanje inflacije zaradi uvedbe evra.

V obdobju do določitve nepreklicnega tečaja zamenjave se je za preračunavanje cen uporabljal centralni tečaj, ki je bil določen ob vstopu RS v ERM II (1 € = 239,640 SIT), od 12. julija 2006 pa tečaj zamenjave, ki ga je določil Svet EU. Kot je bilo pričakovati, je bil za tečaj zamenjave določen centralni tečaj.

Zakon o dvojnem označevanju cen v evrih in tolarjih je obveznost dvojnega označevanja cen v obdobju pred uvedbo evra omejil na označevanje cen in izdajanje računov pri blagu in storitvah, ki jih podjetja ponujajo potrošnikom. Kot potrošnik je v zakonu definirana fizična oseba, ki pridobiva in uporablja blago in storitve za namene izven svoje poklicne dejavnosti.

2.3. PRAVILA ZAOKROŽEVANJA

Pravila zaokroževanja nacionalnih zneskov v evro zneske in obratno določa Uredba sveta EU št. 1103/97 (v 4. in 5. členu). Zaokroževanje zneskov se nanašajo na cene, ki zahtevajo večjo mero natančnosti oziroma imajo vrednost, ki je precej nižja od osnovne enote evra.

Enota mere valute držav evro območja v evro, je razdeljen na manjše enote in sicer na 100 centov. Najmanjša vrednostna enota, po prevzemu evra kot nacionalne valute, postane 1 cent, kar predstavlja tudi najmanjšo podenoto, ki se lahko uporablja pri poslovanju. Ravno zaradi tega mora zakonodajalec zagotoviti, da so zneski, ki jih je potrebno plačati ali knjižiti, zaokroženi na najbližji cent.

Pri zaokroževanju zneskov moramo biti pozorni, da je menjalno razmerje oziroma devizni tečaj določen kot en evro v razmerju z nacionalno valuto ter vsebuje šest različnih števil (npr. 1 € = 239,640 SIT), ki se ne smejo skrajševati oziroma zaokroževati na manj decimalnih mest. Samo s tako določenim deviznim tečajem se lahko prične pretvorba zneskov v nacionalni valuti v evro. Ne smemo pa uporabljati inverzna menjalna razmerja, kjer je menjalni tečaj določen kot enota nacionalne valute izražena v evrih (npr. 1 SIT = 0.00417 €).

Pravila zaokroževanja določajo, da morajo biti denarni zneski, ki jih je potrebno plačati ali vknjižiti potem, ko je bil znesek zaokrožen v enote evra ali tolarja, zaokroženi na najnižji cent oziroma stotin. Če je rezultat preračunavanja zneska, ki je točno na sredini, se ta zaokroži navzgor.

Posebne težave pri zaokroževanju evropskih zneskov in zneskov v nacionalni valuti se lahko pojavijo pri cenah, ki imajo nižjo vrednost ali pri cenah, ki zahtevajo večjo mero natančnosti. Mednje uvrščamo cene naftnih derivatov, plina, elektrike, mobilne in stacionarne telefonije, komunalnih storitev in podobno. Nekateri primeri so predstavljeni v tabelah 2, 3 in 4 in sicer za Grčijo, Španijo in Portugalsko.

Tabela 2: Primer zaokroževanja cen v Grčiji: 1 € = 340,750 Grd

Storitve	Enota mere	Zaokroževanje cen	Vmesni zneski
Mobilni telefon	Impulz	Štiri decimalna mesta	Štiri decimalna mesta
Stacionarni telefon	Impulz	Ni podatkov	Dve decimalni mesti
Komunalne storitve	m ²	Štiri decimalna mesta	Dve decimalni mesti
Elektrika	kWh	Štiri decimalna mesta	Dve decimalni mesti
Naftni derivati – kurilno olje za ogrevanje (račun)	Liter	Pet decimalnih mest	Dve decimalni mesti

Vir: Banka Slovenije, 2006

Tabela 3: Primer zaokroževanja cen v Španija: 1 € = 166,386 Esp

Storitve	Enota mere	Zaokroževanje cen	Vmesni zneski
Mobilni telefon	Impulz	Štiri decimalna mesta	Štiri decimalna mesta
Stacionarni telefon	Impulz	Štiri decimalna mesta	Dve decimalni mesti
Komunalne storitve	m ²	Ni podatka	Ni podatka
Elektrika	kWh	Štiri decimalna mesta	Dve decimalni mesti
Naftni derivati – kurilno olje za ogrevanje (račun)	Liter	Ni podatka	Ni podatka

Vir: Banka Slovenije, 2006

Tabela 4: Primer zaokroževanja cen na Portugalskem: 1 € = 240,482 Pte

Storitve	Enota mere	Zaokroževanje cen	Vmesni zneski
Mobilni telefon	Impulz	Dve decimalni mesti	Dve decimalni mesti
Stacionarni telefon	Impulz	Tri decimalna mesta	Dve decimalni mesti
Komunalne storitve	m ²	Štiri decimalna mesta	Dve decimalni mesti
Elektrika	kWh	Štiri decimalna mesta	Dve decimalni mesti
Naftni derivati – kurilno olje za ogrevanje (račun)	Liter	Šest decimalnih mest	Dve decimalni mesti

Vir: Banka Slovenije, 2006

Na podlagi izkušenj držav, ki so prve prevzele evro in na podlagi preračunov, ob katerih se je pri zaokroževanju upoštevalo različno število decimalnih mest, se za Slovenijo pri občutljivih cenah priporoča naslednja pravila zaokroževanja:

- pri izračunavanju cen iz tolarjev v evre, pri katerih se zahteva večja mera natančnosti oziroma imajo cene nižjo vrednost in so občutljive na vsako najmanjšo spremembo pri zaokroževanju, količine pa predstavljajo pomemben element v

prihodkih podjetja ter stroškov za potrošnika, se zaokrožajo cene na ne manj kot štiri decimalna mesta.

Denarni znesek pridobljen iz teh cen, ki jih je potrebno plačati ali vknjižiti, se zaokrožajo na najbližji cent oziroma stotin.

V nobenem primeru se denarni znesek za plačilo, likvidacijo ali knjiženje kot končni proračun ne sme spremeniti kot posledica zaokrožitev, ki so se izvedle pri vmesnih operacijah. Pri tem se z vmesnimi operacijami razume operacije, pri katerih takojšnji cilj operacije in plačilo ali knjiženje kot končni poračun odgovarjajočega denarnega zneska.

Pri oblikovanju cen je potrebno spoštovati veljavno pravno načelo, da uvedba nove valute ne vpliva na kontinuiteto pogodb in drugih pravnih instrumentov, kar pomeni, da se cene v novi valuti ne smejo razlikovati od cen v nacionalni valuti. Kontinuiteta pogodb se mora upoštevati tudi pri zaokroževanju, kar pomeni, da je dovoljena uporaba več decimalnih mest od predpisanih, kjer je to potrebno. V tabeli 5 je predstavljen predlog za oblikovanje cen nekaterih storitev in blaga.

Tabela 5: Predlog za nekatere storitve in blago

Storitve	Enota mere	Zaokroževanje cen	Vmesni zneski
Mobilni telefon	impulz	Štiri decimalna mesta	Dve decimalni mesti
Stacionarni telefon	impulz	Štiri decimalna mesta	Dve decimalni mesti
Komunalne storitve	m ²	Štiri decimalna mesta	Dve decimalni mesti
Elektrika	kWh	Štiri decimalna mesta	Dve decimalni mesti
Naftni derivati – kurilno olje za ogrevanje (račun)	liter	Tri decimalna mesta	Dve decimalni mesti

Vir: Banka Slovenije, 2006

2.4. PREDNOSTI ZA VSTOP SLOVENIJE V EMU

Preden je Slovenija vstopila v ERM II, se je zastavljalo vprašanje, ali je dejansko že pripravljena na prevzem evra. Dileme so se izničile saj je bila sposobnost Slovenije že pred vstopom v ERM II, da je učinkovito delovala v evro območju, kar potrjujejo naslednji elementi:

- slovensko gospodarstvo je bilo dovolj trdno in robustno za soočenje s spremembami v okolju in ni potrebovalo posebne obravnave s strani ECB;
- verjetnost asimetričnih šokov (šoka specifičnega za Sloveniji) je bila majhna – ker je bila struktura slovenskega gospodarstva dovolj podobna strukturi evropskega;
- sposobnost Slovenije je bila, da absorbira morebitne asimetrične šoke, če bi se le-ti slučajno pojavili, zadostna – kljub določenim rigidnostim trga dela ter zaradi vzdrževanja makroekonomske ravnotežja. Fiskalna politika je bila dovolj uravnotežena in sposobna odziva, kljub nadaljnjim spreminjanjem mehanizma določanja plač v javnem sektorju na način, ki bo vezan na realna gospodarska gibanja in mehanizmov valorizacije transferov ter restriktivnega načrtovanja in nadziranja ne-investicijske javne porabe;
- tranzicija slovenskega gospodarstva v sodobno tržno ekonomijo je bila že v zadostni meri zaključena. Proces dohitevanja najrazvitejših držav evro območja bo trajal še daljši čas po prevzemu evra in bo nizko intenziven, zato ni bilo bistvenega vpliva na doseganje cenovne stabilnosti v Sloveniji in v evro območju;
- pričakovati je bilo, da bo Slovenija v zelo hitrem času izpolnjevala tudi formalne pogoje – maastrichtske kriterije, ki so bili uporabljeni kot formalno nadomestilo za ekonomsko logiko in argumente o pripravljenosti Slovenije za prevzem skupne valute;
- vključitev Slovenije v EMU ni omejevala ECB pri vodenju učinkovite skupne denarne politike, ne glede na majhnost slovenskega gospodarstva.

Druga dilema se je pojavila in sicer, kdaj naj se Slovenija odpove lastni valuti in se pridruži EMU ter prevzame evro kot lastno valuto? Čeprav je razlogov za vključevanje v enotno valutno območje več, jih lahko razdelimo v tri glavne skupine: politične, mikroekonomske in makroekonomse razloge.

Politični razlogi se dotaknejo vprašanj o spremembi denarne ureditve in poseganja na področje državne suverenosti. Koncept državne suverenosti je širok in običajno presega okvire ekonomske analize. Z vstopom Slovenije v EU in visoko podporo javnosti za prevzem evra so izpolnjeni tudi politični razlogi za prevzem evra.

Mikroekonomski razlogi vključevanja v enotno valutno območje temeljijo na predpostavki, da so prihranki zaradi uporabe skupne valute večji od enkratnih stroškov prehoda na skupno valuto. Med najpomembnejše prihranke štejemo prihranke zaradi zmanjšanja transakcijskih stroškov, prihranke zaradi znižanja informacijskih stroškov ter povečanja konkurenčnih pritiskov na znižanje cen zaradi njihove povečane transparentnosti.

Makroekonomski razlogi so povezani predvsem z vprašanjem učinkovitosti makroekonomskih politik. Ali je z makroekonomskega vidika smiselno, da Slovenija prevzame evro? Do odgovora na to vprašanje je mogoče priti na podlagi teorije optimalnega valutnega področja (Optimum Currency Area oziroma krajše OCA). Optimalno valutno področje temelji na kriterijih, ki bi morali zagotavljati učinkovitost delovanja ekonomskih politik, kljub odpovedi lastne denarne politike. Pomembno je, da:

- z vključitvijo Slovenije v EMU slednja ne postane bolj heterogena, saj sta obe ekonomiji dovolj podobni po razvitosti in strukturi;
- je verjetnost asimetričnih šokov, na katere enotna denarna politika ne more odgovarjati, majhna;
- obstaja zadostna lastna sposobnost absorpcije asimetričnih in drugih šokov v primeru, da se le-ti pojavijo.

a) Majhnost Slovenije omogoča lažjo integracijo

Zaradi majhnosti je malo verjetno, da bi Slovenija ogrožala učinkovitost skupne denarne politike, ki jo vodi ECB. V primerjavi z ostalimi državami je Slovenija izredno majhno gospodarstvo, saj delež BDP Slovenije v celotnem BDP EMU dosega 0,3% (merjeno s stalnimi cenami) do 0,4% BDP (merjeno s PPS).

Na splošno velja, da je za manjše države vključevanje v skupno valutno območje koristnejše, saj je denarna politika v večjih valutnih območjih praviloma bolj učinkovita,

običajno pa je večja tudi kredibilnost velikih centralnih bank. Merjeno s tem dejavnikom, bo Sloveniji vključitev v skupno valutno območje nedvomno prinašalo koristi.

b) Kupna moč kaže na primerljivo stopnjo razvitosti

Razvitost slovenskega gospodarstva, merjena s kupno močjo je zadostna, da je na podlagi tega kriterija Slovenija primerna na prevzem evra. Slovenija je po razvitosti že pred vstopom v ERM II presegla nekatere manj razvite države EMU, v primeru, da jo obravnavamo kot regijo, pa se je nahajala približno v sredini. Dohodkovna primerljivost Slovenije je zagotavljala, da se homogenost EMU ob vključitvi Slovenije ne bo bistveno spremenila in zato enotna denarna politika, ki jo vodi ECB, ne bo manj učinkovita. Dohodkovna primerljivost oziroma razvitost slovenskega gospodarstva, merjeno s kupno močjo, se uporablja tudi kot neformalni kriterij za merjenje realne konvergence.

Slovenija je bila po razvitosti zelo podobna manj razvitim članicam EMU. Bruto domači proizvod na prebivalca (merjen s PPS – Purchasing Power Standards) je leta 2001 znašal 69,1% povprečja EMU, primerljivo z Grčijo (68,3%) in Portugalsko (73,2%) pa pokaže, da je bila stopnja razvitosti zelo podobna. Grčija in Portugalska sta bili ob vstopu v EMU pod omenjeno stopnjo razvitosti Slovenije. Ob tem je potrebno pripomniti, da so vse najmanj razvite države članice EU v preteklosti prejemale občutno finančno pomoč iz naslova različnih razvojnih skladov na ravni okoli 4% BDP.

c) Majhna verjetnost asimetričnih šokov

Verjetnost asimetričnega šoka, to je šoka specifičnega za Slovenijo, je eden od ključnih elementov za ugotavljanje ustreznosti pridružitve evro območju. Če so učinki šokov, ki so jim izpostavljena gospodarstva primerljivi, jih imenujemo simetrični, v primeru različnih učinkov šokov oziroma v primeru, ko se šok pojavlja le v eni državi, pa imenujemo asimetrični šok. Posledice simetričnih šokov je mogoče odpraviti z enotno ekonomsko politiko, asimetrični šoki pa predstavljajo problem v skupnem valutnem prostoru, saj ni možnosti lokalnega/regionalnega delovanja denarne politike, fiskalna politika pa ni vedno primeren instrument za tovrstno ukrepanje.

Verjetnost asimetričnih šokov v Sloveniji glede na EMU je bila relativno majhna, saj je:

- prisotna velika stopnja heterogenosti ekonomske strukture;
- struktura slovenske ekonomije podobna strukturi v državah EMU;
- Slovenija močno vpeta v trgovino z državami evro območja;
- poslovni cikli sinhronizirani;
- proces tranzicije in strukturnih reform se zaključuje.

Analize so pokazale, da je odzivanje na šoke v Sloveniji precej podobno kot v manjših državah EU, da se povezanost šokov in odzivanja nanje v tranzicijskih gospodarstvih povečuje oziroma sinhronizira. To vodi k ugotovitvi, da se (a)simetričnost šokov s časoma spreminja, smer in odzivanje nanje pa se s povečano integracijo v skupnem valutnem področju izenačuje.

Ugotovimo lahko, da stroški izgube denarne politike kot stabilizacijskega dejavnika ob vstopu v enotno valutno območje v primeru Slovenije ne bodo veliki. Večina indikatorjev govori v prid dejstvu, da je Slovenija že pred vstopom v ERM II predstavljala del optimalnega valutnega območja z EMU. Slovenija je v primerjavi z državami, ki so nazadnje vstopile v EMU, majhno gospodarstvo, ki je po ravni razvitosti na primerjalni ravni. Ob tem je Slovenija precej bolj odprta ekonomija, ki je močno vpeta v trgovanje z EU. Ravno tako ne obstaja velika verjetnost izpostavljenosti asimetričnim šokom glede na države EMU. Sposobnost lastne absorpcije pa je zadostna, saj je gospodarstvo robustno, makroekonomska situacija uravnotežena in fiskalna politika sposobna na morebitne šoke.

3 EVRO

Evro je denarna enota 12 držav Evropske unije, ki trenutno sestavljajo območje evra. Skupna evropska valuta je ime dobila na zasedanju Evropskega sveta, ki je potekal 15. in 16. decembra 1995 v Madridu. Šefi držav in vlad takratnih petnajstih članic Unije so potrdili, da bo ime "euro" enako zapisano v vseh uradnih jezikih ter bo nadomestilo generični izraz ECU, ki se je uporabljal kot obračunska enota. Na zasedanju so se dogovorili, da bodo dovolili eno in edino odstopanje, in sicer Grčiji zaradi drugačne abecede.

Denarna enota Evropske unije je tako v vseh članicah zapisana enako, čeprav je vstop novih držav v Unijo leta 2004 tudi na to področje vnesel nekaj jezikovne raznolikosti. Štiri nove članice namreč v pogovornem jeziku uporabljajo različne nazive, in sicer: Latvija (eiro), Litva (euras), Madžarska (euró) in Slovenija (evro). Svet Evropske unije je 21. decembra 2005 sprejel novelo Uredbe o uvedbi eura, ki določa, da postane valuta sodelujočih držav članic euro, njena enota je 1 euro, ki se naprej deli na sto centov. Zakonodaja tudi določa, da se v pravnih instrumentih evro piše z "u". V ostalih primerih se beseda evro v Sloveniji piše v skladu s slovenskim pravopisom.

Uradna kratica za evro (potrjena s strani Mednarodne organizacije za standardizacijo) je EUR in se uporablja v poslovnem, finančnem in trgovinskem okolju. Na mestih, kjer smo do sedaj srečevali oznako za slovenski tolar (SIT), bo z uvedbo evra torej oznaka EUR. Uradni grafični simbol skupne evropske valute je €. Oblika spominja na grško črko epsilon, kar se navezuje na Staro Grčijo kot zibelko evropske civilizacije, ter na prvo črko besede Evropa. Dve vodoravni in vzporedni črti predstavljata stabilnost skupne valute.

Evro bankovci so izdani v sedmih apoenih: 5, 10, 20, 50, 100, 200 in 500 evrov. Vsi bankovci se uporabljajo v vseh državah članicah, ki so uvedle evro. Na bankovcih so na prvi strani podobe oken in vrat, na hrbtni strani pa mostovi različnih stilskih obdobj.

Evro kovanci so izdani v osmih apoenih: 1, 2, 5, 10, 20 in 50 stotinov (centov) ter kovanca za 1 in 2 evra. 1 evro ima 100 stotinov. Za razliko od evro bankovcev imajo kovanci skupno evropsko stran, hrbtna stran pa se razlikuje od države do države in tako označuje, kje so bili kovanci izdani. Ne glede na to, pa se kovanci iz različnih držav uporabljajo kot plačilno sredstvo v vseh državah območja evra.

3.1 UVEDBA EVRA

Države članice, ki so evro že uvedle, so to storile po enem samem, madridskem scenariju, s prehodnim obdobjem. Prehodno obdobje je tedaj narekovala zlasti okoliščina, da je bil evro najprej uveden kot knjižni denar in šele kasneje tudi v obliki bankovcev in kovancev. Prehodno obdobje je datumsko določalo čas za tiskanje evro bankovcev in kovanje evro kovancev ter za logistične priprave zamenjave gotovine. Začelo se je 01. januarja 1999 in končalo 31. decembra 2001. Nove države članice, ki bodo evro sprejemale, se bodo lahko odločale med več različnimi scenariji.

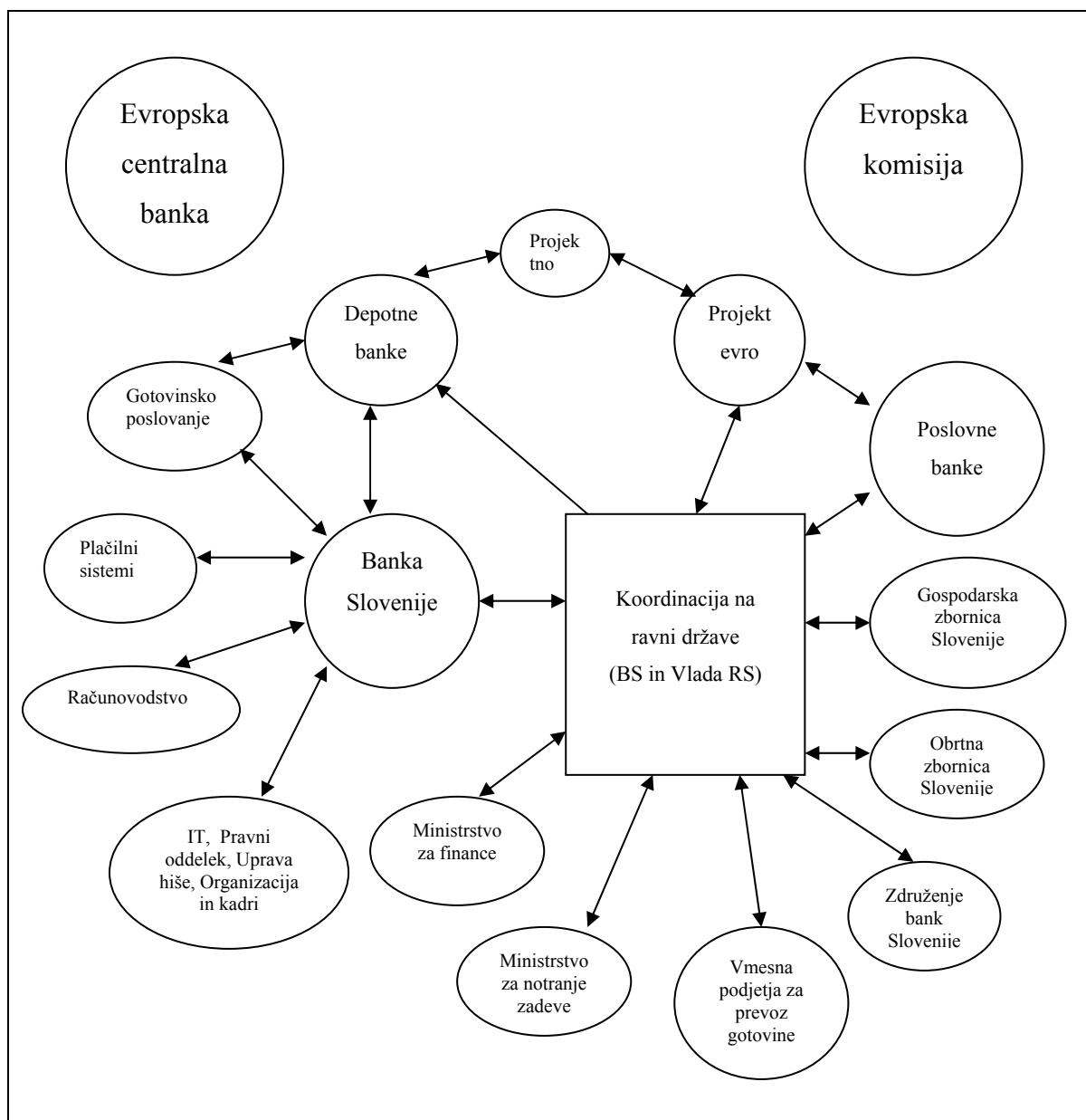
Tudi v prihodnosti bodo lahko države članice uvedle evro po tradicionalnem madridskem scenariju, to je s prehodnim obdobjem, le da ne bo datumsko določeno. Dolžina prehodnega obdobja se bo lahko med posameznimi državami članicami razlikovala, vendar naj ne bi bila daljša od treh let. V tem scenariju se v prehodnem obdobju v domačem plačilnem prometu uporabljata dve valuti – dotedanja nacionalna in evro.

Države članice se lahko odločajo za scenarij takojšnje uvedbe. Izraz v uporabi za ta scenarij je veliki pok. Po tem scenariju bi predhodno obdobje trajalo samo eno logično sekundo. Posledično sprejetje evra kot valute zavedne države in uvedba evro kovancev po tem scenariju poteka istočasno. Za omenjeni scenarij se je odločila tudi Slovenija.

Nazadnje lahko države članice izberejo scenarij velikega poka z opuščanjem (phasing out). Ta scenarij predvideva takojšnjo uvedbo evra z možnostjo uporabe nacionalne valute v določenih pravnih instrumentih (računi, poslovne knjige, ...) v omenjenem obdobju, ki naj ne bi bilo daljše od enega leta. V tem scenariju se v domačem plačilnem prometu od uvedbe evra naprej uporablja samo ena valuta – evro.

Zamenjava tolarke gotovine za evro gotovino ter organiziranje vseh potrebnih aktivnosti za izvedbo zamenjave predstavljajo zelo kompleksno nalogo, ki zahteva interdisciplinaren pristop in sodelovanje bank ter ostalih izvajalcev. Vsi pomembni izvajalci morajo biti čimbolj aktivno vključeni v priprave na aktivnosti projekta. Nemotena zamenjava se bo lahko izvedla le s sistematičnim in usklajenim sodelovanjem vseh vodilnih izvajalcev, kar pomeni, da bodo potrebna usklajena ekonomska, pravna, organizacijska, tehnična, logistična in varnostna prizadevanja vseh izvajalcev aktivnosti projekta.

Slika 1: Koordinacija izvedbe projekta prevzema evra naravni države.

Vir, Interni vir Banke Slovenije, 2006

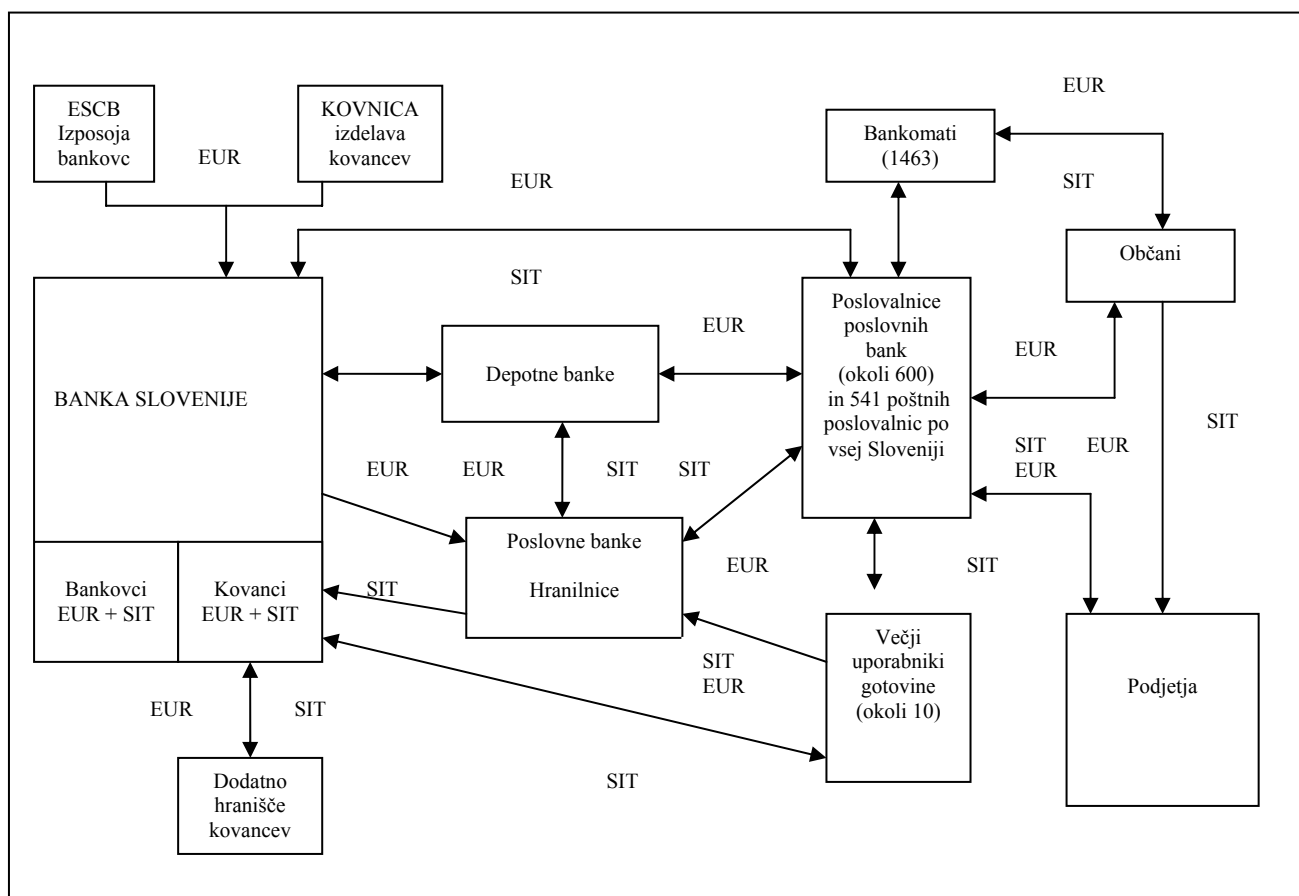
Prevzem evra v posamezni državi je velik in kompleksen logistični projekt. Pri določanju ciljev projekta, organizaciji, izvajanju in nadzoru nad izvajanjem projekta sodelujejo institucije, organi in drugi subjekti z različnimi vlogami, od sistemskih (dolgoročnih ciljev, sprejemanjem strateških odločitev, postavljanje pravil, koordinacija aktivnosti) do izvedbenih (izvajanje projekta, izvedba poslovnih, tehničnih in informacijskih prilagoditev) in korektivnih (vloga organizacij za zaščito potrošnikov, opozarjanje na pomanjkljivosti v izvedbi).

3.2 SCENARIJ PREVZEMA EVROGOTOVINE

Oblikovanje globalnega scenarija prevzema evro gotovine zahteva presojo kvalitete človeškega dejavnika izvajalcev aktivnosti, zmogljivosti trezorskih kapacitet, prevzemnih zmogljivosti, logističnih in varnostnih vprašanj, stroškov projekta in zmožnost inteligentnega ter deduktivnega razmišljanja o aktivnostih, ki se bodo morale logično dogoditi. V teh razmišljanjih izdelava scenarija projekta praviloma pripisujemo verjetnostno naravo, ocenjujemo ga kot bolj ali manj verjetnega (z določenimi predpostavkami ali omejitvami) in v skladu s to oceno sprejemamo tudi posamezne odločitve.

Banka Slovenije načrtuje izvedbo zamenjave gotovine na celotnem območju RS v štirih ciklih. S potrebno količino evro gotovine, v ustrezni apoenski strukturi, bo oskrbela depotne banke, ostale poslovne banke in večje organizacijske enote bank. Za nadaljnje aktivnosti na področju oskrbe z evro gotovino bodo morale poskrbeti same banke, ki bodo morale oskrbeti z gotovino vse organizacijske enote bank, hranilnic in pošt.

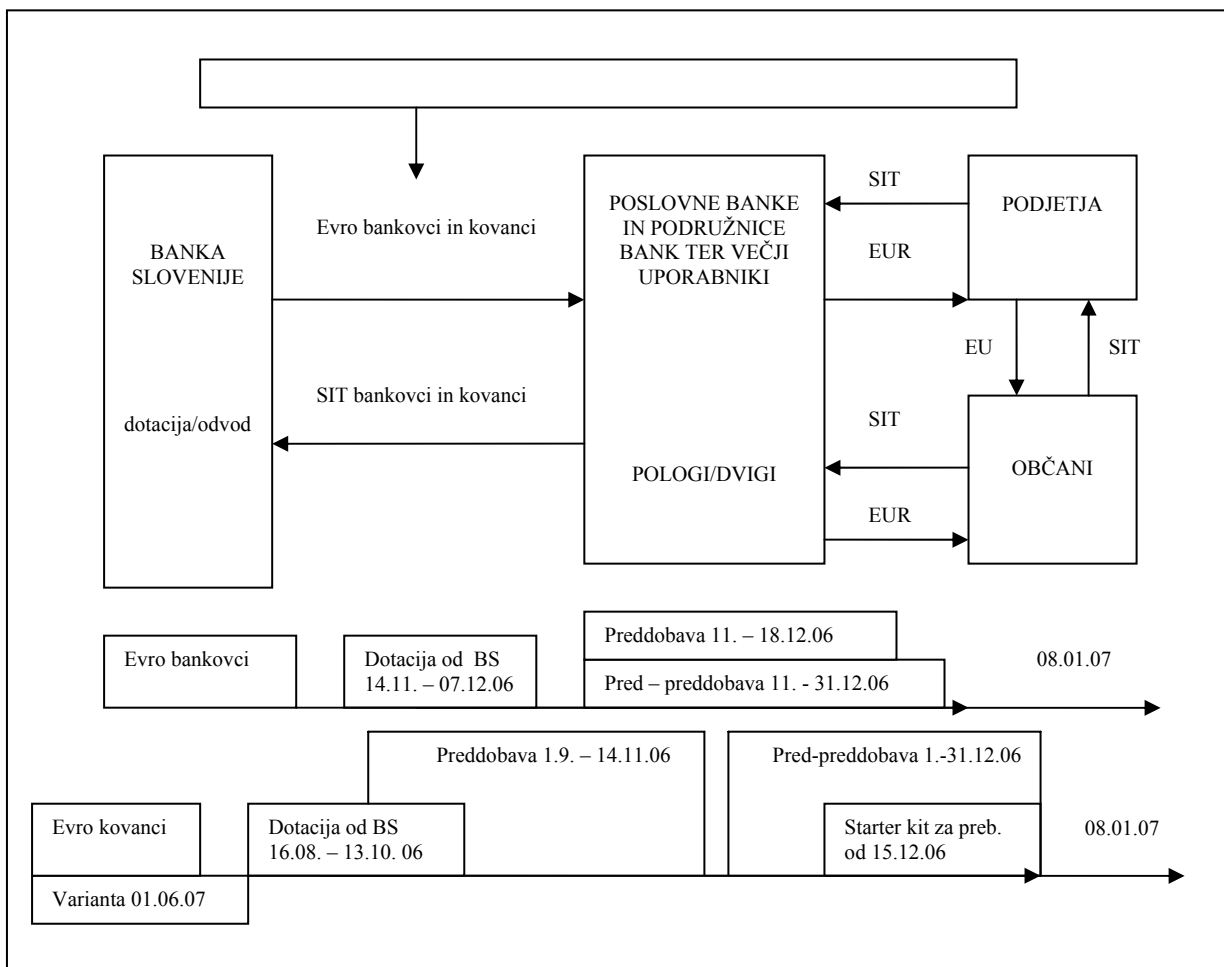
Slika 2: Scenarij prevzema evro gotovine.

Vir: Interni vir Banke Slovenije, 2006

V Banki Slovenije je izdelan okvirni terminski plan izvedbe transportov tolarske gotovine in evropskih bankovcev ter kovancev. Kritični čas projekta oziroma obdobje, v katerem bo potrebno najbolj aktivno sodelovanje vseh izvajalcev projekta, bo od 01. septembra 2006 (začetek sukcesivnih dotacij evro kovancev iz BS do bank), vse do 14. januarja 2007 (konec dvojnega obtoka) in dalje do 28. februarja 2007 (konec zamenjave tolarske gotovine za evro gotovino v bankah).

Slika 3: Kritični čas aktivnosti projekta:

Vir: Interni vir Banke Slovenije, 2006

Predstavljen scenarij Banke Slovenije za prevzem gotovine, skupaj z vsemi predvidenimi datumi, morajo upoštevati banke pri načrtovanju njihovih logističnih scenarijev, saj se le tako lahko zagotovi nemoteno in tekočo oskrbo slovenskega prostora z evro gotovino.

3.3 LOGISTIKA PREVZEMA GOTOVINE V REPUBLIKI SLOVENIJI

Pri načrtovanju logistike izhajamo iz predvidene količine evro gotovine, ki jo bo potrebno distribuirati slovenskemu trgu in količine tolarske gotovine, ki jo je potrebno umakniti iz gotovinskega obroka. V tabeli 6 je predstavljena dobava evro gotovine z datumi in okvirnimi količinami oziroma težo gotovine, kot so jo ocenili v Banki Slovenije.

Tabela 6: Dobava gotovine

	EVROKOVANCI			EVROBANKOVCI		
	nabava Evro kovancev	Preddobava Evro kovancev	Posredna preddobava Evro kovancev	Nabava Evro bankovcev	Preddobava Evro bankovcev	Posredna preddobava Evro bankovcev
Teža	1.170 ton	751 ton		73 ton	32,4 tone	
Vrsta transporta	cestni	cestni	cestni	letalski	cestni	cestni
Začetek transporta	avgust 2006	1.9.2006	1.12.2006	november 2006	11.12.2006	11.12.2006
Zaključek transporta	oktober 2006	14.11.2006	31.12.2006	december 2006	18.12.2006	31.12.2006
Razpoložljivi čas	60 dni	75 dni	31 dni	21 dni	8 dni	20 dni

Vir: Interni vir Banke Slovenije, 2006.

V tabeli 7 so prikazani podatki v zvezi z vračilom tolarske gotovine (količina, teža, embalaža, časovni okvir aktivnosti in vrsta povezav), ob upoštevanju določene količine načrtovanih odvodov. Bolj zanesljivi so podatki o vračilu tolarskih kovancev, glede na odnos Slovencev do kovancev.

Tabela 7: Umik tolarja

	VRAČILO TOLARSKIH BANKOVCEV	VRAČILO TOLARSKIH KOVANCEV
Količina	108 mio kosov	129 mio kosov
Teža	96 ton	708 ton
Vreče	5.400 vreč	192.000 vreč
Začetek umika	3.1.2007	9.1.2007
Zaključek umika	9.3.2007 (30.06.2007 za PBS)	9.3.2007 (09.03.2007 za PBS)
Razpoložljivi čas	65 dni	59 dni
Tip prevoza	oklepno vozilo	tovornjak

Vir: Interni vir Banke Slovenije, 2006.

3.4 DOBAVA EVROGOTOVINE V REPUBLIKI SLOVENIJI

V Sloveniji ne bomo tiskali evro bankovcev, ampak si jih bomo po sklepu ECB sposodili od Evrosistema (ESCB). Prvi razlog za tovrstno odločitev je, da nimamo dovolj razpoložljivega časa za tiskanje evro bankovcev. Izdelava bankovca zahteva najmanj leto dni, od začetka priprav in vseh ostalih potrebnih aktivnosti, do tiskanja bankovcev. Pod posebnimi pogoji se ti bankovci nato prepeljejo v centralno banko, ki jih je naročila. Drugi razlog je, da ESCB načrtuje v letu 2008 dati v obtok novo serijo evro bankovcev (ES2), zato je primerneje, da se Slovenija pripravi na izdelavo druge serije bankovcev in si sposodi potrebne količine evro bankovcev obstoječe serije od držav ESCB.

Potrebne količine evro kovancev za izvedbo zamenjave bo izdala sama RS, oziroma bo zanj vse tehnične in strokovne naloge izvedla BS. Celoten program aktivnosti za izdajanje evro kovancev obsega veliko število organov, z različnimi pristojnostmi in določene postavke izdaje kovancev. Slovenija se intenzivno pripravlja in sodeluje na vseh področjih, ki zadevajo oblikovanje in izdelavo evro kovancev. Vlada RS je že potrdila motive za nacionalno stran slovenskih evro kovancev, ki jih bodo kovali na Finskem.

3.5 PREDDOBAVA EVROGOTOVINE

Ko bodo evro kovanci in evro bankovci dani v obtok oziroma bodo postali zakonito plačilno sredstvo v RS (na dan uvedbe evra), bodo morali biti na voljo v javnosti na vseh lokacijah v državi. To pomeni, da je potrebno najpomembnejše poti za distribucijo evro gotovine (predvsem banke, pošte, trgovce na drobno, podjetja, katerih poslovanje temelji predvsem na uporabi gotovine, družbe za prevoz gotovine) vnaprej pravočasno oskrbeti z zadostnimi količinami. Glede na oskrbo z evro bankovci in evro kovanci pred dejanskim prevzemom evra je potrebno upoštevati razlike med preddobavo (frontloadingom) in posredno preddobavo (subfrontloadingom). Te razlike so v grobem:

- preddobava pomeni fizično dostavo evro kovancev in evro bankovcev iz BS do bank v določenem časovnem obdobju pred zamenjavo toolarske gotovine za evro gotovino, v skladu z zakonskimi ali pogodbenimi rešitvami s strani ECB in med BS ter bankami;

- posredna preddobava pomeni fizično dostavo evro kovancev in evro bankovcev do bank ali njihovih pooblaščenih zastopnikov tretjim osebam v določenem časovnem obdobju pred zamenjavo nacionalne gotovine v evro gotovino, v skladu z zakonskimi ali pogodbenimi rešitvami med BS, bankami in tretjimi osebami.

3.6 PREDDOBAVA V STARIH DRŽAVAH ČLANICAH

Pravočasna in splošna vprašanja distribucije kritične količine evro bankovcev in evro kovancev je bistveno prispevala k nemoteni zamenjavi nacionalnih valut v evro gotovino. Z vidika logistike so jo obravnavali kot ključni element pri zagotavljanju nemotenega poteka gotovinskega poslovanja v prvih štirinajstih dneh po uvedbi evra. Med potekom preddobave so sodelujoče NCB bančnemu sistemu evro območja posredovale bankovce v skupni nominalni vrednosti 129 milijard evrov (t.j. približno 47% vrednosti evro bankovcev v nacionalni valuti, ki so bili v obtoku do konca leta 2001) in so, kar je še pomembnejše, pokrivale skoraj 80% potreb glede na količino. V tabeli 8 so prikazane vrednosti preddobave in posredne preddobave evro bankovcev »starih« članic, ki so leta 2002 prevzele novo valuto.

Tabela 8: Preddobava in posredna preddobava evro bankovcev (v mio EUR)

NCB	V obtoku na dan 31. dec. 2001	Preddobava	% preddobave glede na dobavo	Posredna preddobava	% predpreddobave glede na preddobavo
	(a)	(b)	(c) = (b)/(a)	(d)	(e) = (d)/(b)
Belgija	9.219	5.087	55,1	130	2,6
Nemčija	76.476	56.953	78,4	9.013	15,8
Grčija	8.508	5.696	66,9	43	0,0
Španija	46.228	10.325	22,3	452	4,4
Francija	31.530	8.919	28,3	1.730	19,4
Irska	4.316	2.146	49,7	100	4,6
Italija	64.676	21.217	32,8	54	0,0
Luksemburg	69	545	789,9	150	27,5
Nizozemska	10.877	4.701	43,2	470	10,0
Avstrija	10.172	9.721	95,6	1.013	10,4
Portugalska	5.573	1.813	32,5	68	3,7
Finska	2.237	1.807	80,8	33	0,0
Skupaj	270.018	128.930	47,7	13.256	10,3

Vir: Banka Slovenije, 2006.

Posredna preddobava ciljnim skupinam je bila v skladu s prvotnimi napovedmi, čeprav se je od države do države precej spreminjala. Glede na vrednost je bančni sektor poskrbel za nadaljnjo distribucijo 10,5% bankovcev trgovcem na drobno in drugim upravičenim subjektom znotraj evro območja v vrednosti 13,3 milijarde evrov. Omeniti je potrebno, da so bile zaradi pomanjkljive pripravljenosti nekaterih trgovcev na drobno nekatere banke prisiljene spremeniti in reorganizirati načrtovane posredne preddobave.

V 11 državah so organi državne oblasti v celoti izkoristili obdobje za preddobavo evro kovancev bankam od septembra 2001 dalje. Vključno z vzorčnimi paketi (starter kit) je bilo do konca leta 2001 v okviru preddobave dostavljenih 37,6 milijarde kovancev v vrednosti 12,2 milijarde evrov. To pomeni, da je bilo z vidika količine približno 97% potrebnih evro kovancev razdeljenih bankam pred 01. januarjem 2002 (glej tabelo 9).

Zaradi statističnih težav so informacije o količinskem obsegu posredne preddobave evro kovancev nebančnemu sektorju na voljo samo v devetih državah, kar prikazuje tabela 9. V teh državah so 6,7 milijard kovancev, povprečno 22% kovancev, ki so jih dostavljale NCB v okviru preddobave, razdelile banke in podjetja za prevoz gotovine (cash in transit – CIT) trgovcem na drobno in pravnim osebam, katerih poslovanje temelji predvsem na uporabi gotovine.

Tabela 9: Preddobava in posredna preddobava evro kovancev

	V obtoku (stare valute) na dan 31. dec. 2001		Količina evro kovancev (v milijonih)		
	Količina	Vrednost (v mio EUR)	Dobavljeno s preddobavo	Dobavljeni s preddobavo	% predpreddobave glede na preddobavo
Belgija	3.378,8	446,6	1.236	260	21
Nemčija	34.469,1	6.365,6	12.393	2.827	23
Grčija	1.992,5	193,2	1.021	148	15
Španija	11.659,5	2.184,1	5.568	n/p	-
Francija	18.659,5	2.565,1	5.998	1.825	30
Irska	2.742,1	387,9	970	n/p	-
Italija	14.875,6	1.181,2	6.433	225	4
Luksemburg	664,8	504,9	70	40	57
Nizozemska	5.562,0	1.021,1	1.494	720	48
Avstrija	3.514,4	497,8	1.196	568	47
Portugalska	1.661,3	234,6	659	n/p	-
Finska	3.164,7	256,1	576	50	9
Skupaj	104.909,2	15.838,0	37.605	6.664	22

Vir: Banka Slovenije 2006.

Svet ECB je na podlagi presoje januarja 1999 ugotovil, da težave, ki bi nastale ob morebitni posredni preddobavi evro bankovcev širši javnosti, presegajo koristi, zato so evro bankovce začeli dajati širši javnosti šele 1. januarja 2002. Ocenili so, da so posredne preddobave evro kovancev širši javnosti od druge polovice decembra 2001 manj tvegane, glede na manjšo vrednost kovancev in njihovo splošno funkcijo drobiža. Posredna preddobava evro kovancev pred uvedbo evra 2002 je bila utemeljena tudi z zaskrbljenostjo glede potencialnih zastojev pri dobavi evro gotovine trgovcem na drobno. Zastoji so bili pričakovani predvsem pri vračilu evro kovancev kot drobiža kupcem. Kupci bi povzročali gnečo na blagajnah trgovin, saj bi se hoteli dodatno prepričati, da je vrnjen drobiž v obliki

evro kovanca pravi, zato je bila glavna skrb razpoložljivost evro kovancev, t.j. na zadostno količino drobiža, ne pa toliko na razpoložljivost evro bankovcev pri trgovcih na drobno.

Da bi se preprečilo prezgodnje kroženje evro gotovine v obsegu, ki bi lahko pomenil grožnjo nemotenemu poteku postopka, so bile v vsaki državi evro območja določene kazni, ki naj bi odvrčale od prezgodnjega dajanja evro bankovcev v obtok. Višina kazni se je gibala od 2% do 40% za evro bankovce, ki so bili dani v obtok pred dnem uvedbe evra. Po eni strani je bil namen zmanjšati verjetnost, da se bodo evro bankovci dali v obtok, po drugi pa je lahko zaradi svoje strogosti po vsej verjetnosti oviral postopek na podlagi posredne preddobave in s tem ogrožal nemoteno zamenjavo gotovine za evro kot cilj Evrosistema.

3.7 PREDDOBAVA V SLOVENIJI

Preddobava v Sloveniji se bo razlikovala od preddobave v državah članicah evro območja pred uvedbo evra v letu 2002 v več aktivnostih. Glavne razlike so:

- pred zamenjavo nacionalnih valut za evro gotovino v letu 2002 je evro obstajal zgolj kot knjižna valuta, ne da bi bili pred tem v obtoku evro bankovci in evro kovanci. Sedaj pa so evro kovanci in evro bankovci v obtoku in so zakonito plačilno sredstvo evro območja. Slovenija kot država, ki še ni članica evro območja, bo evro obravnavala kot tujo valuto vse dotlej, ko ne bo uvedena kot domača valuta, t.j. od 01. januarja 2007. Potrebno je upoštevati, da v Sloveniji prebivalci bolj ali manj dobro sprejemajo evro bankovce in evro kovance. Stopnja sprejemljivosti evro gotovine se bo s približevanjem datuma vstopa v monetarno unijo zanesljivo povečala;
- v Sloveniji bo obdobje med sprejetjem sklepa o odpravi derogacije ter prevzemom evro bankovcev in evro kovancev relativno kratko, zato je čas, ki je na voljo za lastno izdelavo ali naročilo za izdelavo evro bankovcev in evro kovancev, močno omejeno. Vendar pa v nasprotju z uvedbo evra leta 2002, Sloveniji ni potrebno natisniti evro bankovcev za lastne potrebe, ker si potrebne količine lahko izposodi od Evrosistema. Banka Slovenije predvideva, da bodo na voljo zadostne kapacitete

za izdelavo evro kovancev. Ne glede na navedeno, je časa za izdelavo evro kovancev s slovenskimi motivi zelo omejeno;

- v Sloveniji ne bo prehodnega obdobja, v katerem bi se evro uporabljal zgolj kot knjižna valuta, zato v obdobju dobave na podlagi preddobave ne bodo veljale smernice ali sklepi ECB glede izdelave ali upravljanja preddobave.

Kljub nekaterim razlikam med uvedbo evra leta 2002 in prevzemom evra v Sloveniji, bi bil lahko pravni, finančni in operativni okvir za preddobavo precej podoben rešitvam za preddobavo ob uvedbi evra leta 2002. Razlike in podobnosti med ukrepi za zamenjavo nacionalnih valut za evro gotovino leta 2002 ni ukrep za zamenjavo tolarske gotovine za evro gotovino v Sloveniji je mogoče oceniti na treh stopnjah, in sicer:

- dobava evro bankovcev in evro kovancev Banki Slovenije s strani Evrosistema;
- preddobava bančnemu sektorju s strani Banke Slovenije;
- posredna preddobava tretjim osebam s strani bank.

3.8 DOBAVA EVROBANKOVCEV S STRANI EVROSISTEMA

Ob domnevi, da ne bo prehodnega obdobja v katerem bi bila v Sloveniji evro valuta le v knjižni obliki, bo za Slovenijo Evrosistem dobavljal evro bankovce takrat, ko za Slovenijo še ne bodo veljale smernice ECB o izdelavi in upravljanju zalog. Z dobavo evro bankovcev jih bo Evrosistem dal Sloveniji v hrambo. Dogovor o hrambi bo določen v obliki sporazuma o izposojanju evro bankovcev med NCB Evrosistema in ECB na eni strani, ter Banko Slovenije na drugi strani. S sporazumom bo potrebno določiti količino evro bankovcev, ki jih je potrebno dobaviti, pogoje izposoje, zlasti pogoje sistema nadomestil na podlagi ohranitve lastništva nad posojenimi evro bankovci, dokler jih v Sloveniji ne začnemo dajati v obtok, in če bo potrebno pogoje, pod katerimi je možen potek preddobave in pred-preddobave. Poleg tega bo potrebno obravnavati tudi kriterije tveganja za primer uničenja, tatvine ali ropa.

Predvideno je, da bodo NCB Evrosistema, ki bodo dobavljale evro bankovce Sloveniji, ohranile lastništvo nad posojenimi evro bankovci, vključno s tistimi, dobavljenimi v okviru preddobave in posredne preddobave, dokler jih v Sloveniji ne začnemo tiskati sami. Kar

zadeva ohranitev lastništva, je potrebno upoštevati tri možne scenarije, s potrebnimi prilagoditvami programov preddobave in pred-preddobave pred zamenjavo gotovine za evre v letu 2002. Ti scenariji so:

- 1.) če pravni red v Sloveniji omogoča ohranitev lastništva nad dobavljenimi evro bankovci, se predložitev ustreznega porošstva s strani slovenskih bank lahko zahteva samo do konca zadnjega delovnega dneva pred prevzemom evra, da bi tako pokrili finančno tveganje neizvršitve plačila v času dejanske obremenitve. Vendar se glede na to, da so evro bankovci že zakonito plačilno sredstvo v državah članicah evro območja, ustrežno porošstvo lahko zahteva že ob dobavi evro bankovcev bankam, da bi se s tem primerno pokrilo kreditno tveganje;
- 2.) če v Sloveniji pokritje tveganja z ohranitvijo lastništva ni pravno izvedljivo, je porošstvo, ki si ga moramo zagotoviti, mogoče pridobiti s strani NCB Evrosistema. Takšna odločitev bo odvisna od ocene pravnega tveganja, ki je predvideno v okviru izposojevalne sheme (t.i. borrowing scheme). V vsakem primeru se za evro bankovce, dobavljene na podlagi preddobave, zahteva porošstvo od trenutka dobave evro bankovcev bankam;
- 3.) če se o posredni preddobavi dogovorijo NCB Evrosistema in Slovenija, se predložitev ustreznega porošstva zahteva v vsakem primeru, ker ohranitev lastništva ne zagotavlja ustrezne zaščite pred kreditnim tveganjem, potem ko evro bankovci zapustijo banko.

Poleg omenjenega bo potrebno v sporazumu določiti pravila glede stroškov prevoza in zavarovanja. Stroške prevoza evro bankovcev iz Evrosistema v Slovenijo bo načeloma plačala Banka Slovenije. V primeru, da bomo potrebovali prevoz velike pošiljke evro bankovcev iz Evrosistema v prvih dveh mesecih po prevzemu evra, se te zahteve obravnavajo kot del uvajalnih zahtev, kar pomeni, da bo morala BS vrniti enako količino evro bankovcev v naslednjih letih.

3.9 DOBAVA EVROKOVANCEV S STRANI EVROSISTEMA

Evro kovanci s slovenskimi motivi ne bodo predstavljali tuje valute, zato niso potrebni posebni dogovori ali ukrepi razen, če se odločimo, da poleg slovenskih evro kovancev damo v obtok še druge evro kovance, katerih motivi bodo različni od uradno določenih slovenskih motivov. V tem primeru bo potrebno sprejeti podobne ukrepe kakor z evro bankovci. V vsakem primeru je potrebno upoštevati, da če izraz “izdelava” ni enakovreden izrazu “izdaja”, nobena izdaja evro kovancev brez predhodnega dovoljenja Evropske komisije ni možna, saj je dizajn sprednje strani evro kovanca v lasti EU, ki jo zastopa Evropska Komisija. Poleg tega je potrebno upoštevati, da bo morala ECB odobriti obseg izdaje evro kovancev v letu uvedbe⁴. Obseg izdaje evro kovancev se navadno potrjuje v drugi polovici leta pred letom, za katero je bilo kovanje evro kovancev odobreno. To pomeni, da bi do takrat moral biti sklep o odpravi derogacije že potrjen in sprejet, zato Slovenija in nobena druga nova država članica ne more samodejno sprejeti odločitve o začetku kovanja evro kovancev. Potrebno je tudi upoštevati, da nimamo nikakršne obveznosti glede dajanja evro kovancev s slovenskim nacionalnim motivom v obtok. V skladu z zakonodajo EU niso določene zakonske omejitve za države članice glede izposojanja in dajanja v obtok kovancev z nacionalnimi motivi drugih držav članic, ker so vsi izdani evro kovanci – ne glede na nacionalne motive - zakonito plačilno sredstvo po celem evro območju.

3.10 PREDDOBAVA EVROGOTOVINE BANKAM S STRANI NIVIH DRŽAV ČLANIC

Čeprav banke teoretično lahko neposredno ali posredno naročijo evro bankovce in evro kovance pri NCB evro območja, je v praksi malo verjetno, da bodo naročile zadostne količine zaradi velikih stroškov (obrestni, logistični). Iz tega razloga izhaja, da je

⁴ V skladu s prvim odstavkom 106. (2) člena pogodbe o ustanovitvi Evropske skupnosti (“Skupnost”) in skupaj z drugim pododstavkom 116. (3) člena in 121. (4) členom te pogodbe ima ECB pravico do odobritve količine kovancev, ki jih izdajajo države članice od 01. januarja 1999. V ta namen je Svet ECB sprejel Sklep o odobritvi količine izdajanja kovancev. Ta sklep je bil objavljen v Uradnem listu Evropske skupnosti. ECB v ta namen prejema od NCB, ki bodo izdajale evro kovance v naslednjem letu, oceno skupne vrednosti kovancev, namenjenih dajanju v obtok in skupno vrednost zbirateljskih kovancev, ki niso namenjeni obtoku. Za nove države članice bo to vključevalo ocenjeno skupno vrednost kovancev, izdanih ob uvedbi, dodatno pa še kakršno koli povečanje obtoka med letom uvedbe.

preddobava bankam potrebna zaradi zagotavljanja uspešne zamenjave tolarske gotovine za evro gotovino.

Glede na to, da bo Slovenija prejela evro bankovce v okviru posojilnega programa z vključenimi skrbniškimi dogovori in ker bi evro kovance lahko nakovala sama, bi podobno kot ob uvedbi evra leta 2002, lahko uporabila model odložene obremenitve, politiko pokrivanja tveganja in računovodska pravila. Poleg navedenega bo potrebna sklenitev pogodb med BS in bankami, s katerimi bodo določena pravila preddobave (vključno s primernim poroštvom in časovnim okvirom dajanja poroštva).

Upoštevati bi bilo potrebno tudi usklajen program, ki bo zagotavljal enake pogoje in ki bo banke spodbujal k sprejemanju evro bankovcev na podlagi preddobave (npr. Nadomestilo za prevoz določene količine evro bankovcev in evro kovancev, dobavljenih bankam na podlagi preddobave). V tem smislu bi lahko upoštevali model odložene obremenitve, ki je bil uporabljen leta 2002. Prav tako bi bilo potrebno upoštevati sistem kazni zaradi preprečevanja prezgodnjega dajanja v obtok evro bankovcev in predvsem evro kovancev, dobavljenih na podlagi preddobave. To vprašanje je v Sloveniji še pomembnejše kot je bilo v evro območju, ker se evro bankovci in evro kovanci kot tuja valuta lahko uporabljajo že pred samim prevzemom evra. Izdajo gotovine, dobavljene na podlagi preddobave, bi bilo zato težje izslediti.

V Banki Slovenije je bil sprejet sklep o zamenjavi gotovine, na podlagi katerega bo po uskladitvi z bankami, sklenjena pogodba s poslovnimi bankami o preddobavi evro gotovine. V tej pogodbi bodo ključne sledeče točke:

- splošne točke;
- predčasna dodelitev evro gotovine (potrebni računi, postopek dviga in razpolaganje z računi za dvig, prenos lastništva in odgovornosti, dvigi, zavarovanja, razdelitev predčasno dodeljene evro gotovine, hramba evro gotovine);
- nadaljnja dodelitev predčasno dodeljene evro gotovine (splošno, hramba dalje dodeljene evro gotovine, nadaljnja dodelitev poslovnim partnerjem in kreditnim institucijam izven evro območja, predvsem ostalih nadaljnjih dodelitev, zavarovanje);

- razno (kompleti bankovcev in kovancev za poslovne partnerje, standardni zabojniki kompletov denarja, kompleti kovancev za gospodinjstva in popust, nadzor, končne določbe).

3.11 POSREDNA PREDDOBAVA EVROGOTOVINE TRETJIM OSEBAM S STRANI BANK

Čeprav so evro bankovci in evro kovanci že v obtoku v državah zunaj evro območja, bo obstajala potreba po njihovi dobavi trgovcem na drobno in drugim tretjim osebam v okviru posredne preddobave. Verjetno obstajajo manjše potrebe v okviru posredne preddobave, ker je mogoče pričakovati, da ljudje že razpolagajo z določeno količino evro gotovine. Vendar pa trgovci na drobno in druge tretje osebe v vsakem primeru potrebujejo evro gotovino kot drobiž. Trgovci na drobno in druge tretje osebe lahko vnaprej na lastne stroške naročijo evro bankovce in evro kovance pri bankah. Pričakovati je, da ne bodo naročali zadostnih količin ali da bodo svoja naročila posredovali zadnjih nekaj dni pred dnevom uvedbe evra, kar bi lahko povzročilo preobremenitev sistema dobave, zato je posredna preddobava evro bankovcev in evro kovancev potrebna, saj naj bi zagotovila hitro in nemoteno izvedbo zamenjave gotovine.

Poleg navedenega je dobavo evro bankovcev in evro kovancev v okviru posredne preddobave mogoče urediti enako kot pred uvedbo evra leta 2002. Potrebna je sklenitev pogodbenih dogovorov med ustreznimi strankami, ob navedbi pravil za izvedbo posredne preddobave. Dejstvo, da evro bankovci in evro kovanci pomenijo tujo valuto, bo seveda zahtevalo skrbno upoštevanje varnostnih vidikov. Evro bankovce in evro kovance, dobavljene na podlagi preddobave, bo potrebno obravnavati ločeno od drugih možnih zalog evro gotovine, ki ni bila dobavljena na podlagi te rešitve. To pa bo zahtevalo izpolnjevanje zahtevnih in natančno določenih pravil hrambe, pakiranja in registracije zalog ter ustrezne postopke vodstvenega nadzora, kontrole in notranjega revidiranja.

3.12 POSREDNA PREDDOBAVA FIZIČNIM OSEBAM

V primerjavi z zamenjavo nacionalnih valut za evro gotovino leta 2002 ni dodatnih razlogov, ki bi upravičili prehitro posredno preddobavo evro bankovcev fizičnim osebam. Razmisliti je potrebno o posredni preddobavi evro kovancev fizičnim osebam v obliki začetnih paketov. Ocenjena potreba vzorčnih paketov ni visoka, saj se predvideva, da večina državljanov Slovenije že razpolaga vsaj z majhnimi količinami evro kovancev. Kljub temu bi posredna preddobava evro kovancev s slovenskimi motivi lahko pospešila prevzem evra v širši javnosti. Potrebno bi bilo razmisliti o morebitni omejitvi prodaje vzorčnih paketov zgolj numizmatikom. Glede na omenjeno število vzorčnih paketov in glede na obsežen trg numizmatikov tega ni mogoče preprečiti niti zakonsko prepovedati.

Fizične osebe bodo lahko od 15. decembra 2006 v poslovnih bankah kupile začetne svežnje kovancev, ki bodo vsebovali 44 kovancev v skupni vrednosti 12,52 evra. Cena posameznega svežnja bo 3.000,30 SIT.

Banke bodo lahko v skladu s sklepom Banke Slovenije ob posamičnem nakupu fizični osebi prodale največ dva začetna svežnja. Plačevanje z evro kovanci iz začetnih svežnjev pa bo pred 1. januarjem 2007 prepovedano. V tabeli 10 je predstavljena vsebina oz. sestava evro kovancev v posameznem svežnju.

Tabela 10: Začetni sveženj evro kovancev bo vseboval:

Apoen €	Št. kovancev	Vrednost v EUR	Vrednost v SIT
2	2	4	958,6
1	4	4	958,6
0,50	4	2	479,3
0,20	7	1,4	335,5
0,10	6	0,6	143,8
0,05	6	0,3	71,9
0,02	7	0,14	33,5

0,01	8	0,08	19,2
Skupno	44	12,52	3.000,3

Vir: Banka Slovenije, 2006

4 UMIK TOLARSKE GOTOVINE

Zamenjava tolarske gotovine za evro gotovino z logističnega stališča pomeni dva različna postopka. Prvi je oskrba z evro bankovci in evro kovanci, drugi pa umik tolarskih bankovcev in kovancev. Čeprav je končni cilj projekta prevzem evra, je dobro organiziran umik tolarskih bankovcev in kovancev neizogiben in prav tako pomemben del aktivnosti, ki obsega:

- umik tolarski bankovcev in kovancev;
- varno in učinkovito uničenje umaknjenih tolarskih bankovcev in kovancev.

4.1 KOLIČINA IN VREDNOST UMAKNJENIH BANKOVCEV

Leta 2001 se je zaradi pričakovanja zamenjave nacionalnih valut za evro gotovino, vrednost bankovcev v nacionalni valuti v obtoku zmanjšalo za 110,0 milijard evrov. Zmanjševanje nacionalne gotovine v obtoku se je od začetka leta 2002 pospešeno nadaljevalo. Deponiranja pri NCB so vsak dan znašala med 4% in 6% vrednosti preostalih bankovcev v obtoku, kar je povzročilo zmanjševanje obsega bankovcev v obtoku v višini 177,6 milijarde evrov v januarju in še za 53,8 milijarde evrov v februarju 2002.

Pri NCB je bilo v obdobju zamenjave nacionalnih valut za evro gotovino deponiranih skupaj 6,0 milijard bankovcev v nacionalni valuti v vrednosti 231,4 milijarde evrov oziroma 85,7% glede na vrednost in približno 70% glede na skupno količino bankovcev v obtoku do konca leta 2001. Vrednost bankovcev v nacionalni valuti v obtoku je bila do konca leta 2002 38,6 milijarde evrov.

4.2 KOLIČINA IN VREDNOST UMAKNJENIH KOVANECV

Skupna vrednost kovancev nacionalne valute v obtoku se je leta 2001 zmanjšala iz 17,9 milijarde evrov (t.j. povprečnega obtoka v letu 2000) za 9% na 16,3 milijarde evrov. Vzrok za razmeroma majhno zmanjšanje leta 2001 je v tem, da je do zmanjševanja količine kovancev v obtoku prišlo samo v štirih državah (Belgiji, Nemčiji, Nizozemski in Avstriji), medtem ko so v drugih državah zaznali povečanje. Na začetku obdobja zamenjave nacionalne gotovine za evro je bilo v obtoku približno 116 milijonov kosov kovancev v nacionalni valuti (vključno z izgubami in kovanci v uporabi v tujini). Okoli 27% teh kovancev (približno 28,5 milijarde kosov kovancev) oziroma 35% glede na vrednost, so NCB umaknile iz obtoka do 01. marca 2002.

4.3 UKREPI V POMOČ POSTOPKU UMIKA

Poleg splošnih priprav na umik starih valut so nekatere države evro območja uvedle nekaj posebnih ukrepov, ki naj bi pomagali v celotnem postopku umika nacionalnih bankovcev in kovancev.

V nekaterih državah banke niso določale nobenih zgornjih omejitev za prosto zamenjavo nacionalnih bankovcev in kovancev. Kljub temu so bili diskriminatorno obravnavani komitenti od komitentov posameznih bank. Zgornje meje za nekomitente so bile postavljene večinoma na podlagi lastne presoje bank. Za zamenjavo nacionalnih bankovcev in kovancev, po izteku roka za zamenjavo nacionalne gotovine, za evre so bili določeni roki v razponu od februarja do decembra 2002, v nekaterih državah pa so bili prepuščeni odločitvam bank. Z logističnega stališča je bilo zgodnje vračanje nacionalnih bankovcev in kovancev v NCB ustrezno, ker je olajšalo postopek zamenjave nacionalne gotovine za evro gotovino v januarju in februarju 2002.

Da bi zagotovili nemoten umik in čimprejšnje vračanje bankovcev in kovancev v nacionalni valuti v lasti fizičnih oseb, so si nacionalne oblasti prizadevale, da bi zmanjšale delovne obremenitve bank v obdobju zamenjave gotovine za evre, in sicer:

- s spodbujanjem občanov, da morebitne zaloge gotovine (tezavirana gotovina ali »domača likvidnost«) položijo na bančne račune še pred samo uvedbo evra (npr. preko različnih varčevalnih akcij, kot je Svetovni dan varčevanja) in
- z uvajanjem akcij in programov z dobrotelnimi organizacijami in/ali šolami, ki so imeli za cilj zbiranje gotovine zaradi postopnega zmanjševanja predvsem števila kovancev.

Akcije za spodbujanje pologa zbranih kovancev na bančne račune so bile uvedene v 10 državah in so v večini primerov potekale od septembra do novembra 2001.

4.4 OZKA GRILA MED UMIKOM NACIONALNIH BANKOVCEV IN KOVANECV

Kljub nemotenemu poteku zamenjave gotovine za evre so nastajale nekatere težave, npr. ozka grla pri umiku nacionalne gotovine, predvsem kovancev. Do teh je prihajalo večinoma zaradi preobremenjenosti razpoložljivih prevoznih kapacitet in sortirnih sistemov, zaradi česar je prihajalo do precejšnjih zamud pri umiku nacionalne gotovine. Poleg tega trgovci na drobno v nekaterih državah za deponirane količine starih valut niso prejeli dobropisa v primernem roku.

Zaradi pospešitve procesa in ublažitve težav s skladiščnimi zmogljivostmi ter varnostnim tveganjem so bili sprejeti nekateri, v nadaljevanju naštet ukrepi:

- podaljšanje poslovnega časa družb za prevoz gotovine, da bi pospeševali obdelavo gotovine pred vračilom NCB;
- podaljšanje poslovnega časa NCB in njihovih podružnic zaradi pospeševanja prejemanja nacionalnih valut od družb za prevoz gotovine;
- sprejemanje tudi neobdelane gotovine;
- neposredno sprejemanje gotovine s strani NCB namesto usmerjanja preko družb za prevoz gotovine;
- vzpostavljanje začasnih depozitnih lokacij;
- uporaba večjih vozil družb za prevoz gotovine.

Obdobje vzporednega obtoka obeh valut (dvojni obtok) je bilo prvotno načrtovano za šest mesecev, vendar je bilo v dogovoru med državami članicami skrajšano na obdobje od štirih tednov do dveh mesecev. Glede na veliko razsežnost naloge umika gotovine, je bil problem pomanjkanja zmogljivosti pričakovan. Nepričakovano pa je bilo navdušenje oziroma povpraševanje posameznikov, ki so želeli priti do evro gotovine, kar je obremenilo celotno logistiko. Čeprav so ozka grla povzročala precej nevšečnosti, v letu 2002 ni bilo večjih zastojev ob zamenjavi nacionalne gotovine za evro gotovino.

Z vidika trajanja vzporednega obtoka obeh valut je pomembno naslednje:

- upoštevanje omejene zmogljivosti trgovcev na drobno, bank in podjetij za prevoz gotovine z vidika skladiščenja in prevoza gotovine;
- omogočiti bančnemu sektorju dovolj časa za urejanje vseh gotovinskih poslov v smislu zamenjave nacionalne gotovine za evrogotovino;
- omogočiti javnosti dovolj časa za prilagoditev novi valuti, zlasti za zamenjavo gotovine, ki so jo posamezniki hranili doma.

4.5 PODALJŠANJE VELJAVNOSTI ODLOČB 52. ČLENA STATUTA ESCB IN ECB

V skladu z 52. členom Statuta ESCB in ECB ter na podlagi sklepa Sveta ECB je od 01. januarja 1999 vsaka sodelujoča NCB ali njen pooblaščen zastopnik na najmanj eni lokaciji ponujal možnost zamenjave bankovcev drugih držav članic, ki so uvedle evro, po menjalnih tečajih, ki jih je določil Svet ECB. Julija 2000 je Svet ECB sklenil podaljšati veljavnost določbe 52. člena po letu 2001 in sicer do konca marca 2002, ko naj bi bile denarne enote v nacionalnih valutah zamenjane za evro gotovino. Svet ESCB je v tem smislu sprejel Smernico ECB/2000/6 o izvajanju 52. člena Statuta ESCB in ECB po prehodnem obdobju⁵, ki je NCB zavezovala k zamenjavi bankovcev drugih sodelujočih držav članic bodisi za evro bankovce ali skladno z nacionalno zakonodajo, k odobritvi zneskov na račun. Ta smernica je poleg tega določala pogoje primernosti bankovcev za zamenjavo.

⁵ Glej prečiščeno besedilo Smernice ECB/2006/6 z dne 20. julija o izvajanju 52. člena Statuta ESCB in ECB po izteku prehodnega obdobja, kakor je bila spremenjena s Smernico ECB/2001/10, UL C 325, 21.11.2001, str. 14.

Zaradi tega je bilo okoli petsto podružnic NCB na celotnem evro področju vključenih v zamenjavo bankovcev zunaj nacionalnih meja. Poleg tega bi NCB v matične države lahko vrnilo bankovce drugih sodelujočih držav, lahko bi določile zastopnika za izvedbo te vrnitve v njihovem imenu oziroma bi lahko za to uporabile obstoječe distribucijske poti. S praktičnega vidika je zamenjava v okviru 52. člena, ki je veljala za neposredno storitev javnosti, potekala nemoteno v vseh državah članicah od leta 1999 do marca 2002.

V letu 2000 je bila sprejeta Smernica ECB/2000/6, ki implementira 52. člen Statuta ECB. Namen smernice je bil, da se zagotovi na vsaj eni točki v vsaki državi članici možnost zamenjave "starih" nacionalnih bankovcev drugih sodelujočih držav. Tako je bilo mogoče v NCB ene sodelujoče države članice zamenjati v evro tudi bankovce, ki jih je izdala NCB druge sodelujoče države. 4. člen smernice je obdobje, ko je možno v NCB ene sodelujoče članice zamenjati v evre tudi bankovce, ki jih je izdala druga sodelujoča država članica, omejili na obdobje od 01.01.2002 do 31.03.2002.

4.6 UMİK NACIONALNE VALUTE V SLOVENIJI

Umik slovenskega tolarja bo potekal v skladu s slovensko zakonodajo. Slovenija bi zaradi številnih podrobnosti lahko smiselno upoštevala dobro prakso iz prejšnjega poglavja omenjenih izkušenj z zamenjavo obstoječih držav evro območja. Pri tem pa je potrebno upoštevati nekaj razlik:

- medtem ko so države članice evro območja imele na voljo prehodno obdobje od 01. januarja 1999 (Grčija od 01. januarja 2001) do 31. decembra 2001, v katerem so evro uporabljale samo v knjižni obliki, bo Slovenija imela zelo kratko prehodno obdobje. V vsakem primeru, tako kot pri zamenjavi nacionalne gotovine za evro gotovino v letu 2002, je kakršenkoli sporazum, za katerega mora odločitev sprejeti Svet ECB na podlagi 52. člena Statuta, mogoče sprejeti samo na pravno zavezujoč način po odpravi derogacije in nepreklicni odločitvi menjalnega tečaja;
- medtem ko je bilo v država evro območja obdobje vzporednega obtoka obeh valut skrajšano s šest mesecev na dva, Slovenija načrtuje, da bo to obdobje trajalo dva tedna (8 delovnih dni). V tem pogledu je potrebno upoštevati tveganja nastala zaradi ozkih grl in možnih protiukrepov;

- v nasprotju z zamenjavo nacionalne gotovine za evro gotovino leta 2002, obstoječa ponudba evro bankovcev in evro kovancev lahko vpliva na dobavo evro gotovine Sloveniji. Dejstvo, da določena količina evro bankovcev in evro kovancev že sedaj kroži po Sloveniji ali je tezavrirana, bi to lahko povzročilo nekoliko manjše potrebe po evro bankovcih in evro kovancih za preddobavo.

4.7 RAZLIKE V PRIMERJAVI S PREJŠNJI ZAMENJAVAMI GOTOVINE V SLOVENIJI

Poleg razlik pri zamenjavi gotovine za evre leta 2002 in bodočim umikom tolarske gotovine v Sloveniji bi morali upoštevati tudi razlike med zamenjavami valut, ki jih je Slovenija že doživela v preteklosti. Poleg Slovenije ima še sedem drugih novih držav članic izkušnje z zamenjavo gotovine v začetku devetdesetih letih prejšnjega stoletja (med letoma 1991 in 1995), vendar se bo prehod evra v Sloveniji razlikoval od zamenjave dinarja za vrednostne bone Republike Slovenije iz leta 1991 in zamenjavo vrednostnih bonov RS za slovenske tolarje leta 1992. Te razlike so:

- medtem ko je bilo obdobje zamenjave pri prejšnjih zamenjavah valut omejeno, Slovenija in ostale nove države članice pri prehodu na evro načrtujejo ustrezno obdobje zamenjave (Slovenija za bankovce nedoločeno obdobje, za kovance pa predvidoma 10 let). To dejstvo bi lahko vplivalo na ravnanje z bankovci in kovanci, ki bodo umaknjeni iz obtoka. Pri prejšnjih zamenjavah valute je bilo po obdobju zamenjave gotovino mogoče obravnavati zgolj kot surovino, zato bo potrebno razmisliti o programih označevanja bankovcev in kovancev;
- ravnanje bank – pri prejšnjih zamenjavah valute je bila večina bank v državni lasti in je bilo relativno enostavno organizirati zadostno število začasnih mest za hrambo ali zamenjavo;
- na podlagi »pregleda podatkov o izdajanju bankovcev v državah, ki niso članice evro območja« je stanje na področju razpoložljivih sortirnih zmogljivosti v Sloveniji ugodnejše. V primerjavi s prejšnjimi zamenjavami valute je Slovenija opremljena z učinkovitejšimi stroji, ki omogočajo preverjanje prisotnosti in količino umaknjenih bankovcev, itd.;

- pričakovati je povečanje tveganja kaznivih dejanj (rop med prevozom, večja kakovost in število ponaredkov, velika verjetnost poskusov pranja denarja) kakor v preteklosti. Umik bo v vsakem primeru potrebno organizirati v skladu z obstoječimi zakonskimi ureditvami (npr. z odločbami za varen prevoz gotovine);
- kljub splošnemu izboljšanju tehnične opreme je možno pričakovati pomanjkanje skladiščnih in transportnih kapacitet v podjetjih, ki se ukvarjajo s prevozom gotovine, bankah, hranilnicah, poštah in trgovinah na drobno. Vse sodelujoče strani se bodo morale prizadevati za čim večje povečevanje svojih skladišč in transportnih kapacitet med umikanjem tolarjev in prevzemanjem evra.

5 OPERATIVNA TVEGANJA

Udeleženci mednarodnih finančnih trgov se šele zadnjih nekaj desetletij resneje ukvarjajo z upravljanjem z operativnimi tveganji, ki so jim izpostavljeni pri svojem poslovanju. Škandali, ki so pretresli finančne trge in v katerih so glavno vlogo odigrale pomanjkljive kontrole posameznikov in procesov, opravljanje nezdružljivih funkcij v eni osebi, nezadostno poznavanje instrumentov in z njimi povezanih tveganj, prikrivanje dejanskega stanja ter ponarejanje poročil in dokumentov, so prisilile banke, da so začele več pozornosti namenjati operativnim tveganjem. Novi kapitalski sporazum tako predvideva, da bodo morale banke poleg kapitalskih zahtev za kreditna in tržna tveganja izpolnjevati tudi kapitalske zahteve za operativna tveganja.

5.1 DEFINICIJA OPERATIVNIH TVEGANJ

Nekatere banke opredeljujejo operativna tveganja kot katerakoli tveganja, ki ne sodijo v kategorijo tržnih ali kreditnih tveganj. Spet druge banke operativna tveganja označujejo kot tveganja, ki so posledica tehničnih napak, prevar, napak in zunanjih dogodkov. Vedno bolj pa se uporablja definicija, da so operativna tveganja » tveganja neposrednih in posrednih izgub, ki nastanejo zaradi pomanjkljivosti ali napak pri delovanju notranjih procesov, sistemov in ljudi ali zaradi zunanjih dogodkov« (Komite, 2001). Banke lahko za svoje notranje potrebe izberejo in sprejmejo svoje definicije.

Kot pojma sta definirana neposredne in posredne izgube. Iz definicije operativnega tveganja izhaja, da želi baselski komite preko regulatornega kapitala zaščititi institucije tako pred neposrednimi kot posrednimi izgubami.

Če želimo definicijo operativnih tveganj razumeti, jo moramo razdeliti na več delov in jo na podlagi te delitve tudi razlagati. Dejavniki, ki vplivajo na operativno tveganje so:

- ljudje, ki povzročajo napake nehote ali namerno (goljufije);
- tehnologija in procesi – sesutje programa zaradi virusa, neprimeren program in s tem povečani stroški;
- osnovna sredstva – to je računalniška in pisarniška oprema, izpostavljeni so poškodbam in uničenju;
- zunanji dejavniki – sprememba zakonodaje ali goljufija tretje osebe.

5.2 MERJENJE KAPITALSKE ZAHTEVE ZA OPERATIVNA TVEGANJA

Operativno tveganje je težko vrednotiti, saj je določanje potencialnih izgub iz tega naslova možno le za nekatera področja, na katera se ta tveganja nanašajo. Banke naj bi v okviru prvega stebra nove kapitalske sheme uporabljale enega izmed predlaganih pristopov za izračun kapitalske zahteve za operativna tveganja. Omenjeni pristopi so: enostavni, standardizirani in napredni pristop. Banke si same izberejo pristop merjenja. V primeru da banka uporablja preprostejšo metodo, lahko, ko zadosti pogojem za zahtevnejšo metodo, prične uporabljati le-to. Komite želi na ta način nagradjevati banke za njihov trud, saj uporaba bolj razvitih pristopov rezultira v nižjih kapitalskih zahtevah.

a) Enostavni pristop

Banka, ki uporablja enostavni pristop, mora oblikovati kapital za operativno tveganje v višini fiksnega odstotka (alf α) povprečnega letnega bruto prihodka zadnjih treh let. Kapitalska zahteva je izražena na naslednji način:

$$K = BP * \alpha$$

Razlaga:

K = kapitalska zahteva za enostavni pristop

BP = povprečni letni bruto prihodek (pozitiven) v zadnjih treh letih

$\alpha^6 = 15\%$; vrednost je predpisana s strani Komiteja in se nanaša na višino zahtevanega kapitala na nivoju industrije

Najosnovnejši pristop za izračun zahtevanega kapitala za operativna tveganja temelji na enotnem indikatorju, ki predstavlja čim boljši približek dejanski izpostavljenosti bank operativnim tveganjem. Bruto prihodek je definiran kot vsota neto obrestnega prihodka in neto neobrestnega prihodka. Ta mera ne sme vsebovati rezervacij, ne sme upoštevati realiziranega dobička/izgube iz naslova prodaje vrednostnih papirjev, ki se vodijo kot bančne postavke, ne sme upoštevati izredne ali neredne postavke kot prihodka iz naslova zavarovanja.

Banki ni potrebno za uporabo enostavnega pristopa v okviru novega kapitalskega sporazuma izpolnjevati nobenih bolj specifičnih kriterijev. Kljub temu so banke, ki uporabljajo ta pristop pozvane, da prilagodijo svoje poslovanje smernicam, ki so podane v dokumentu »Sound Practices for the Management and Supervision of Operation Risk, Februar 2003«.

b) Standardizirani pristop

Standardizirani pristop, ki ga bodo banke lahko uporabljale ob izpolnjevanju določenih minimalnih standardov, pomeni nadgradnjo enostavnega pristopa. Aktivnosti banke so razdeljene na osem poslovnih področij: podjetniško financiranje (angl. corporate finance), posli trgovanja (angl. trading and sales), poslovanje s prebivalstvom (angl. retail banking), komercialno bančništvo (angl. commercial banking), plačilni instrumenti (angl. payment and settlement), agencijske storitve (angl. agency services), upravljanje s sredstvi (angl.

⁶ Vrednost količnika α se je spreminjala skozi dokumente iz začetnih 30% na 20%, nato na 15% in 12%, trenutno znaša ponovno 15% - Basell Committee, 26.04.2004, Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: a Revised Framework

asset management) in posredovanje pri kupoprodaji vrednostnih papirjev prebivalstva (angl. retail brokerage).

Bruto prihodek je osnovni indikator za vsako poslovno področje. Služi kot približek obsega operacij oziroma obsega izpostavljenosti operativnemu tveganju vsakega poslovnega področja. Kapitalska zahteva za posamezno poslovno področje se izračuna kot produkt bruto prihodka in faktorja beta, ki pripada temu poslovnemu področju. Beta predstavlja približek razmerja med izgubo iz operativnega tveganja za posamezno poslovno področje in agregatno višino bruto prihodka tega poslovnega področja na nivoju industrije. Potrebno je poudariti, da je pri standardiziranemu pristopu bruto prihodek vezan na posamezno poslovno področje in ne na celotno industrijo.

Celotna kapitalska ustreznost je izračunana kot vsota delnih kapitalskih zahtev po posameznih področjih. Izražena je z naslednjo formulo:

$$K_{ZKSP} = \sum (BP_i * \beta_i)$$

Razlaga:

K_{ZKSP} = celotna kapitalska zahteva za standardizirani pristop

BP_i = bruto prihodek za vsakega izmed osmih poslovnih področij (upošteva se letno povprečje zadnjih treh let)

β_{1-8} = fiksen odstotek, predpisan s strani Komiteja, ki se nanaša na višino zahtevanega kapitala glede na bruto prihodek za vsako posamezno poslovno področje

V tabeli 11 je predstavljenih osem poslovnih področij na katere se lahko delijo banke, osnovni indikator, ki je za vsako področje bruto dohodek, ter vrednost beta faktorja, ki pripada posameznemu poslovnemu področju.

Tabela 11: Faktor beta glede na poslovno področje

Poslovno področje	Indikator	Beta faktor v%
Podjetniško financiranje	Bruto dohodek	18 %
Posli trgovanja	Bruto dohodek	18 %
Poslovanje s prebivalstvom	Bruto dohodek	12 %
Komercialno bančništvo	Bruto dohodek	15 %
Plačilni instrumenti	Bruto dohodek	18 %
Agentske storitve	Bruto dohodek	15%
Upravljanje s sredstvi	Bruto dohodek	12 %
Posredovanje pri kupoprodaji vrednostnih papirjev prebivalstva	Bruto dohodek	12 %

Vir: Interni vir Nove Ljubljanske banke, 2004

c) Alternativni standardizirani pristop ASP

Nacionalna diskrecija omogoča nadzorniku, da izda posamezni banki dovoljenje tudi za uporabo alternativnega standardiziranega pristopa (ASP). Slednji pomeni izboljšano nadgradnjo standardiziranega pristopa v smislu izogibanja dovoljenega zamenjavanja nekaterih vrst tveganj.

Pri ASP pristopu je metodologija za izračun kapitalske zahteve enaka kot pri standardiziranemu pristopu razen pri dveh poslovnih področjih – poslovanje s prebivalstvom in komercialno bančništvo. Pri teh dveh poslovnih področjih se bruto prihodek nadomesti z drugimi indikatorji izpostavljenosti, ki se imenuje »kreditni in zunajbilančne kreditne obveznosti« (angl. loans and advances), pomnoženimi s fiksnim faktorjem »m«.

Višina faktorja beta je za oba poslovna področja enaka kot pri standardiziranemu pristopu. Formula za izračun kapitalske zahteve pri poslovnem področju poslovanja s prebivalstvom je izražena na naslednji način (za poslovno področje komercialno bančništvo je formula ustrezno enaka):

$$K_{RB} = \beta_{RB} \times m \times LA_{RB}$$

Razlaga:

K_{RB} = Kapitalska zahteva za poslovno področje »poslovanje s prebivalstvom«

B_{RB} = Faktor Beta za poslovno področje »poslovanje s prebivalstvom«

LA_{RB} = Celoten znesek kreditov in zunajbilančnih kreditnih obveznosti na področju prebivalstva (netehtanih in brez upoštevanja rezervacij). Upošteva se povprečje zadnjih treh let.

Pri ASP pristopu lahko banke, če želijo, združijo poslovno področje s prebivalstvom in komercialno bančništvo ter zanj uporabijo beta faktor 15%, torej višjega od obeh posameznih obravnavanih poslovnih področij.

Banke, ki imajo težave pri porazdelitvi svojega bruto prihodka po ostalih šestih poslovnih področjih, le-tega za vseh šest poslovnih področij združijo ter zanj uporabijo faktor beta 18%, torej najvišjega izmed posameznih obravnavanih poslovnih področij, kar je prikazano tudi v spodnji tabeli.

Tabela 12: Primeri izračuna za zadolževanje poslovnega področja

POSLOVNO PODROČJE	FORMULA	BETA FAKTOR	ALI
Poslovanje s prebivalstvom	$K_{RB} = LA_{RB} \times m \times B_{RB} \beta_{RB} = 12\%$ in	$m = 0,035$	$K_{RB + CB} = (LA_{RB} + LA_{CB}) \times 0,035 \times 15\%$ $K_{CF \text{ do } RBR} = EI_{CF} \text{ do } RBR \times 18\%$
Komercialno bančništvo	$K_{CB} = LA_{CB} \times m \times B_{CB} \beta_{CB} = 15\%$ in	$m = 0,035$	
Podjetniško financiranje	$K_{CF} = EI_{CF}^6 \times \beta_{CF}$	$\beta_{CF} = 18\%$	
Posli trgovanja	$K_{TS} = EI_{TS} \times \beta_{TS}$	$\beta_{TS} = 18\%$	
Plačilni instrumenti	$K_{PS} = EI_{PS} \times \beta_{PS}$	$\beta_{PS} = 18\%$	
Agentske storitve in skrbništvo	$K_{AS} = EI_{AS} \times \beta_{AS}$ $\beta_{AS} = 15\%$		
Upravljanje sredstvi	$K_{AM} = EI_{AM} \times \beta_{AM}$	$\beta_{AM} = 12\%$	
Posredovanje prebivalstva pri kupoprodaji vrednostnih papirjev	$K_{RBR} = EI_{RBR} \times \beta_{RBR} \times \beta_{RBR}$	$\beta_{RBR} = 12\%$	
CELOTNA KAPITALSKA ZAHTEVA	$\Sigma(\text{poslovna področja})$		

Vir: Interni vir Nove Ljubljanske banke, 2006

EI = exposure indicator = indikator izpostavljenosti = Bruto prihodek

Tako kot pri standardiziranemu pristopu se tudi pri tem pristopu celotna kapitalska zahteva izračuna kot vsota vrednosti kapitalskih zahtev po poslovnih področjih.

5.3 KVALIFIKACIJSKI KRITERIJI

Da se banka kvalificira za uporabo standardiziranega ali naprednega pristopa, mora izpolnjevati naslednje minimalne kriterije: (The New Basel Capital Accord, 2003)

- uprava in višji management banke morata biti aktivno udeležena pri nadziranju upravljanja okvira operativnega tveganja v banki;
- ima implementiran sistem upravljanja s tveganji;
- ima dovolj resursov za delo na pristopu po posameznih poslovnih področjih, kot tudi na področju kontrole in revizije.

Kriteriji za standardiziran pristop

Mednarodno aktivne banke bodo morale za uporabo standardiziranega pristopa imeti ustrezen sistem upravljanja z operativnim tveganjem. Veljavni kriteriji:

- a) banka mora imeti sistem upravljanja z operativnimi tveganjem z jasnimi odgovornostmi funkcije za upravljanje z operativnim tveganjem. Omenjena funkcija je odgovorna za: razvijanje strategij pri identificiranju, ocenjevanju, spremljanju in kontroli operativnih tveganj; za izdelavo tovrstne politike banke ter postopkov, ki se nanašajo na upravljanje in kontrolo upravljanja z operativnim tveganje; za oblikovanje in implementacijo metodologije banke za ocenjevanje tveganja;
- b) kot del internega sistema banke za ocenjevanje operativnih tveganj mora banka sistematično zbirati relevantne podatke o tveganju hkrati z izgubami iz le-tega po posameznih poslovnih področjih. Sistem banke za ocenjevanje operativnih tveganj mora biti tesno integriran v celoten proces upravljanja s tveganji v banki.

- c) vzpostavljeno mora biti redno poročanje o izpostavljenosti morebitnim izgubam iz naslova operativnih tveganj ter o konkretnih izgubah iz tega naslova vodstvu poslovnih enot, višjemu managementu in upravi banke;
- d) sistem upravljanja s tveganjem mora biti v banki dobro dokumentiran;
- e) procesi upravljanja z operativnimi tveganji ter sistemom ocenjevanja teh tveganj morajo biti odobreni in podvrženi rednim in neodvisnim pregledom. Ti pregledi morajo zajemati tako aktivnosti v poslovnih enotah kot tudi funkcijo upravljanja z operativnimi tveganji. Sistem banke za ocenjevanje operativnih tveganj mora biti podvržen rednim pregledom zunanjih revizorjev.

Kriteriji za napredni pristop

Banka mora za uporabo naprednih pristopov za izračun kapitala za operativna tveganja izpolnjevati naslednje kriterije:

- a) banka mora imeti neodvisno funkcijo upravlja z operativnim tveganjem, ki je odgovorna za oblikovanje in implementacijo okvira za upravljanje z operativnim tveganjem v banki;
- b) interni sistem merjenja operativnega tveganja v banki mora biti tesno integriran v dnevni proces upravljanja s tveganji. Njegov rezultat mora biti hkrati sestavni del procesa spremljanja in kontroliranja profila operativne tveganosti banke. To pomeni, da mora tovrstna informacija igrati pomembno vlogo v poročilih o tveganjih, poročilih managementu in raznih analizah tveganja;
- c) vzpostavljeno mora biti redno poročanje o izpostavljenosti operativnemu tveganju ter o izgubah iz operativnega tveganja vodstvu poslovnih enot, višjemu managementu in upravi banke;
- d) sistem upravljanja s tveganjem mora biti v banki dobro dokumentiran;
- e) interni ali zunanji revizorji morajo izvajati redne preglede procesa upravljanja z operativnim tveganjem ter sistemov merjenje tveganja banke. Odobritev sistema merjenja operativnega tveganja s strani zunanjih revizorjev ali nadzorniških institucij mora vsebovati naslednje: potrditev, da interni procesi odobritve potekajo na zadovoljiv način ter zagotovitev, da je pretok podatkov in procesov, ki so povezni s sistemom merjenja tveganja, transparenten in dostopen.

Banka lahko z razvojem svoji bančnih storitev in z večanjem svojih poslovnih zmožnosti napreduje iz merjenja minimalnih kapitalskih zahtev na podlagi enostavnega pristopa na nivo merjenja na podlagi standardiziranega ali naprednega pristopa. Seveda lahko napreduje samo, če ima izpolnjene kriterije, ki so predstavljeni zgoraj.

5.4 VRSTE OPERATIVNIH TVEGANJ

Na splošno lahko rečemo, da gre pod pojmom »operativna tveganja« pretežno za splošna in poslovna tveganja, ki lahko izvirajo iz napak ali pomanjkanja ustreznega nadzora nad dokumentacijo, postopki, izvedbo in knjiženjem poslovnih dogodkov ter splošno iz vseh drugih tveganj, ki jim je banka izpostavljena pri opravljanju svoje dejavnosti.

Vrste takšnih operativnih tveganj so lahko:

1. tveganja prekinitve poslovanja iz različnih vzrokov;
2. tveganja kaznivih dejanj;
3. tveganja usklajenosti z zakonodajo;
4. tveganje zloma računalniškega sistema.

Najpomembnejši vrsti operativnega tveganja sta zatajitev notranje kontrole in upravljanja. Povzročajo ga lahko delavci, ki odobravajo kredite ali drugi zaposleni, ki prekoračijo pooblastila oziroma svoje delo opravljajo na nepravilen, tvegan, nemoralen ali kazniv način.

5.5 UPRAVLJANJE OPERATIVNIH TVEGANJ

Cilj upravljanja z operativnimi tveganji je zmanjševanje frekvence in resnosti škodnih dogodkov iz operativnega tveganja. Za banko predstavlja ta cilj dva vodstvena izziva – osredotočenje na škodne dogodke vrste »nizka frekvenca – visoka izguba« ter na škodne dogodke vrste »visoka frekvenca – nizka izguba« (Rotovnik, 2004).

Primarni izzivi so škodni dogodki vrste »nizka frekvenca-visoka izguba«, saj lahko močno vplivajo na kapital banke, predstavljajo grožnje njenemu ugledu. Škodni dogodki vrste »visoka frekvenca – nizka izguba« predstavljajo za banko na področju upravljanja z operativnimi tveganji sekundarni izziv. Da banka lahko pride do ugotovitve, kateri škodni dogodek spada v katero skupino, mora opraviti proces, ki ga imenujemo upravljanje z operativnimi tveganji.

Proces ima 4 stopnje:

1. ocenitev tveganja – na začetku banke definirajo tveganje opisno;
2. kontrola tveganja;
3. ocenitev in analiza odstopanj;
4. ponavljanje kroga »upravljanje z operativnimi tveganji«;
5. prvi trije koraki predstavljajo krog, ki ga mora banka, če želi priti do rezultatov, ponoviti.

Upravljanje s tveganji je postalo pomemben element celovite strategije in globalne politike sodobne finančne institucije. Bankam, ki želijo obvladovati tveganja, povezana z bančnim poslovanjem se priporoča vzpostavitev celovitega sistema merjenja, spremljanja in analiziranja možnih škodnih dogodkov ter upravljanja s tveganji.

Upravljanje ima 4 korake in sicer:

1. identifikacija operativnega tveganja;
2. ocenjevanje oziroma analiza operativnega tveganja;
3. spremljanje operativnega tveganja;
4. obvladovanje operativnega tveganja.

5.6 IDENTIFIKACIJA OPERATIVNEGA TVEGANJA

Načela dobrega bančnega poslovanja navajajo, da mora banka identificirati in oceniti operativna tveganja pri vseh glavnih produktih, aktivnostih, procesih in sistemih. Poleg tega mora banka zagotoviti, da so tudi novi produkti in sistemi pred njihovo uvedbo izpostavljeni ustreznim ocenjevalnim postopkom z vidika operativnega tveganja.

Identifikacija operativnega tveganja pomeni identificiranje, definiranje in kategoriziranje škodnih dogodkov, njihovih vzrokov in njihovih posledic oziroma učinkov. Celovita identifikacija operativnega tveganja mora biti vzpostavljena v vseh organizacijskih enotah banke, ki so izpostavljene bistvenim operativnim tveganjem, ter mora upoštevati vse najpomembnejše interne in zunanje vzroke bistvenih operativnih tveganj banke z vidika produktov, aktivnosti, procesov in sistemov. Proces identifikacije operativnega tveganja lahko banka izvaja na način, ki ustreza njeni organizacijski in procesni strukturi in ki je v skladu z njeno strategijo ter pristopom za odločanje in upravljanje z izpostavljenostmi banke operativnim tveganjem.

Ocenjevanje operativnih tveganj

Eden izmed korakov v okviru procesa upravljanja z operativnimi tveganji je ocena operativnega tveganja, ki pomeni oceno verjetnosti realizacije škodnih dogodkov glede na identificirane vzroke in oceno posledic oziroma učinkov. Banka mora izdelati interno metodologijo za ocenjevanje operativnih tveganj, ki vzpostavlja kriterije profila operativne tveganosti. Banka mora sama postaviti lastne kriterije, kaj zanjo pomenijo majhno oziroma visoko frekvenco in majhen oziroma velik vpliv pri posameznem škodnem dogodku, pri čemer ima na voljo tri pristope za ocenjevanje verjetnosti realizacije škodnega dogodka in višine izgube:

- kvalitativni pristop, kjer se verjetnost realizacije škodnega dogodka ocenjuje z opisnimi vrednostmi (visoka, srednja, nizka);
- kvantitativni pristop, kjer se verjetnost realizacije škodnega dogodka ocenjuje numerično (s finančno vrednostjo);
- hibridni pristop je vmes med obema, saj se opisne vrednosti, s katerimi sta ocenjeni verjetnost realizacije škodnega dogodka in možna škoda preko interno zbranih transformacijskih tabel preslikajo v numerične vrednosti, ki odražajo, kako pomembna je posamezna opisna vrednost.

Spremljanje operativnih tveganj

Sistematično spremljanje operativnih tveganj temelji na zbiranju podatkov o realiziranih dogodkih iz naslova operativnih tveganj vključno s pripadajočimi izgubami, zbiranju podatkov o indikatorjih zgodnjega opozorila ter analiziranju zbranih podatkov. Učinkovit proces spremljanja je bistven za ustrezno upravljanje z operativnimi tveganji. Redne aktivnosti na področju spremljanja se lahko odrazijo v prednosti hitrega odkrivanja in odpravljanja pomanjkljivosti v politikah, procesih in postopkih upravljanja z operativnimi tveganji. Spremljanje sestoji iz:

- zbiranja podatkov o škodnih dogodkih iz operativnega tveganja;
- analiziranje zbranih podatkov;
- poročanje rezultatov analize pripadajočim vodstvenim ravnam

Zbiranje podatkov je z organizacijskega vidika velik izziv za banko, saj mora zagotoviti, da bodo podatki na nek način prišli v bazo. Podatki, ki se morajo zbirati v vsaki banki, se nanašajo na interne škodne dogodke iz naslova operativnih tveganj s pripadajočimi izgubami, kazalci zgodnjega opozorila, dogodke iz naslova notranjih incidentov na področju varovanj informacij, dogodke, ki so skoraj povzročili izgube in drugo. Pri tem je potrebno poznati pravila za kategorizacijo škodnih dogodkov in za kategorizacijo učinkov škodnih dogodkov v ključne kategorije posledic oziroma učinkov.

5.7 MERJENJE OPERATIVNEGA TVEGANJA

Največji problem, ki se pojavlja, ko želimo operativno tveganje izmeriti, da bi ga lahko obvladali, je pomanjkanje podatkov. Ko se v banki odločijo za merjenje operativnega tveganja, morajo najprej pričeti z oblikovanjem baze podatkov. Razne napake, kot jih lahko razberemo iz splošne baselske definicije operativnega tveganja, so pogoste in povzročajo jasno vidne izgube, ki so tako ali drugače zabeležene nekje v sistemu. Ti zapisi preteklih napak so osnova in statistična podlaga za izdelavo modelov, ob pomoči katerih se kasneje predvideva verjetnost in velikost potencialnih izgub, ki jih povzroči operativno tveganje. Da bi lahko iz podatkov, ki jih imamo na razpolago, izdelovali kakršnekoli analize, moramo imeti dovolj velik vzorec. Premajhen vzorec podatkov namreč

onemogoča verodostojno statistično analizo. Bankam ne predstavlja poseben problem zbrati podatke o pogostih škodnih dogodkih z relativno majhnimi škodami (blagajniški manjki, prekinitve delovanja bankomatov), večji problem so podatki o velikih izgubah, ki se dogajajo bolj redko.

5.8 METODE MERJENJA OPERATIVNEGA TVEGANJA

Banka mora identificirati in oceniti operativna tveganja pri vseh glavnih produktih, procesih in sistemih, še posebej mora biti pozorna, ko uvaja nove produkte, procese in sisteme. Orodja za identifikacijo operativnih tveganj lahko razdelimo na dve osnovni dimenziji in še znotraj vsake dimenzije. Prva dimenzija je primerjava metod merjenja od zgoraj navzdol in od spodaj navzgor, druga dimenzija je primerjava kvalitativnih metod proti kvantitativnim.

Prva dimenzija: strategija od zgoraj navzdol proti strategijam od spodaj navzgor

V procesu ocenjevanja operativnega tveganja se mora banka osredotočiti na svoje pomembnejše dele, to so tisti deli, ki bistveno vplivajo na poslovanje banke. Pri tej dimenziji ocenjevanja govorimo predvsem o obsegu.

Ti dve strategiji predstavljata metode merjenja operativnega tveganja na dveh ravneh. Strategija od spodaj navzgor zajema metode, ki pomagajo meriti tveganje na osnovi posameznih poslovnih enot. Strategija od zgoraj navzdol pa so tiste, ki merijo tveganje na osnovi celotne banke, zato lahko govorimo o razdrobljenosti. Banka se sama odloči, katero metodo bo izbrala. Izbira je odvisna od velikosti banke (koliko poslovalnic ima, kjer so locirane) ter od tega, kje se tveganje najpogosteje pojavlja. Če se tveganje največkrat pojavi na ravni poslovnih enot, potem se banki splača meriti tveganje na posamezni poslovni enoti.

Če želimo tveganje zelo dobo oceniti, je najbolje, da uporabimo kombinacijo obeh strategij, saj nam ena sama ne da zadovoljivih informacij. Strategije od zgoraj navzdol pogosto uporablja višje vodstvo za ocenitev širokega spektra tveganja ter za ocenitev

tveganja celotne banke. Poleg njih jih uporabljajo tudi vodje posameznih poslovnih enot v banki, ki bi radi ocenili tveganje v svoji enoti. Ti se ukvarjajo predvsem z ugotavljanjem tveganja na podlagi vsakodnevnih aktivnosti v banki.

Druga dimenzija: kvalitativne nasproti kvantitativnim

Druga dimenzija sooča obe vrsti metod ocenjevanja operativnega tveganja. Tako imamo kvantitativne od zgoraj navzdol in kvantitativne od spodaj navzgor strategije ter kvalitativne od spodaj navzgor in kvalitativne od spodaj navzdol strategije. Na eni strani je torej kvalitativna oziroma subjektivna metoda, na drugi strani pa kvantitativna oziroma numerična metoda. Najboljšo metodo si mora banka izbrati sama.

5.9 POSTOPEK UVAJANJA OPERATIVNIH TVEGANJ

Kreiranje primerne interne baze podatkov predstavlja precejšen problem, ko se želimo resno spopasti z operativnimi tveganji. Ker je operativno tveganje tako širok pojem, ki zajema veliko področij poslovanja banke, jih tudi izkušeni managerji težko predvidijo. Najprej se je treba odločiti, kateri podatki bodo oziroma ne bodo vključeni v podatkovno bazo. Na naslednji stopnji je potrebno opredeliti poslovna področja banke in vrste možnih škodnih dogodkov ter zbrati podatke o realiziranih izgubah. Zbrane podatke uporabljajo za potrebe poročanja, analizo vzrokov realiziranih škodnih dogodkov in kot vhodne podatke za svoje matematično-statistične metode. Pred bančnimi analitiki se postavlja pomembno vprašanje, od katere višine dalje bodo zajemali podatke o izgubah iz operativnega tveganja.

Baselski standardi namreč ne postavljajo podrobnejših zahtev, temveč to puščajo bankam. Veliko pomoč lahko nudi bankam tudi avtomatsko zbiranje podatkov, in sicer v skupno podatkovno skladišče, saj se podatki nahajajo v različnih oblikah in na geografsko različnih lokacijah.

5.10 SISTEM INTERNEGA POROČANJA

Mnoge banke že imajo vzpostavljen sistem poročanja posameznih poslovnih področij o izgubah iz operativnega tveganja centralni službi za upravljanje s tveganji. Te banke so med poslovnimi področji in organizacijskimi enotami umestile centralno bazo podatkov, da zbirajo podatke o izgubah iz operativnega tveganja.

5.11 OBVLADOVANJE OPERATIVNIH TVEGAN

Če želimo upravljati z operativnimi tveganji, je potrebno ravnati podobno kot pri obravnavi drugih vrst tveganj, kar okvirno poteka po naslednji proceduri: identifikacija tveganja, oblikovanje politike in kriterijev za upravljanje s tveganji, poročanje, analiza dobljenih rezultatov, ustrezno preoblikovanje politike, oblikovanje metodologije za merjenje tveganja, optimizacija tveganja in merjenje uspešnosti upravljanja s tveganji.

Zaradi deregulacije in globalizacije finančnih storitev ob sočasni vse bolj sofisticirani tehnologiji finančnega poslovanja postaja dejavnost bank (s tem tudi pojavne oblike njihovih tveganj) vedno bolj raznolike in zapletene. Z razvijanjem bančne prakse in različnih postopkov v mednarodno dejavnih bankah se poleg kreditnega in tržnega tveganja pojavljajo tudi druga tveganja, ki so lahko zelo pomembna.

Tako se ob uporabi bolj avtomatiziranih postopkov bančnega poslovanja, tveganja napak pri ročni obdelavi lahko pretvorijo v tveganja sistemskih napak, ker se bolj naslanjajo na celovito povezane sisteme. Prav tako povečan obseg elektronskega poslovanja prinaša s seboj morebitna tveganja (tvegaje prevare od zunaj in vprašanja varnosti sistema), ki jih v celoti še ne poznamo. Tudi velikopotezna združevanja, razdruževanja in uskupinjanja so velika preizkušnja za izvedljivost novih in na novo povezanih sistemov in so povzročila že kar nekaj težav. S pojavom bank, ki delujejo kot ponudniki in izvajalci zelo obsežnih storitev, se ustvarja potreba po nenehnem vzdrževanju visoke stopnje notranjih kontrol in dodatnih varnostnih sistemov. Prav tako se banke lahko poslužujejo različnih metod za omejevanje tveganj kot so npr. sekundarna zavarovanja, izvedeni finančni instrumenti in listinjenje sredstev, da dosežejo optimalno izpostavljenost tržnemu in kreditnemu tveganju,

kar pa ponovno lahko povzroči druge oblike tveganja. Z vedno pogostejšimi dogovori z zunanjimi izvajalci posameznih storitev (outsourcing) in sistemi obračunavanja (clearing system), ki jih vodijo drugi, sicer lahko zmanjšamo nekatera tveganja, po drugi strani pa prav to bankam lahko prinese druga pomembna tveganja.

Po sedanjem kapitalskem sporazumu (Basel Capital Accord) so ta druga tveganja implicitno pokrita s kapitalskimi zahtevami za kreditna tveganja. Praviloma se banke same odločajo za večje kapitalske rezerve od najnižjih zahtevanih in nekatere že razporejajo ekonomski kapital za kritje poslovnih in drugih tveganj. Mnoge banke, predvsem tuje imajo sicer izdelan okvir za ugotavljanje, sprejemanje in nadzorovanje operativnega tveganja, vendar so merila za merjenje teh tveganj še vedno na razvojni stopnji.

Tako Baselski odbor za bančni nadzor predlaga, da bi v spremenjenem sporazumu poleg kapitalskih in tržnih tveganj izrecno opredelili tudi druga tveganja. Na podlagi tega se bodo posamezne organizacije bolj celostno in z občutkom lotevale obvladovanja tveganj, ob tem pa bo splošna raven zahtevanega kapitala v bančnem sektorju zagotovo ostala na primerno visoki ravni. Pri oblikovanju sedanjih predlogov za najnižjo zakonsko kapitalsko obveznost za kritje operativnega tveganja je Odbor prevzel splošno opredelitev pojma operativnega tveganja iz bančnih krogov in sicer, da je to »tveganje izgube zaradi neustreznih ali neuspešnih notranjih postopkov, ljudi in sistemov ali zaradi zunanjih dogodkov«. Taka definicija vključuje tudi pravnozakonodajna tveganja, izključena pa so strateška in sistemska tveganja ter tveganja zaradi slabega imena organizacije.

Navedena opredelitev pojma je usmerjena zlasti v vzroke operativnega tveganja, kar je ustrezno za obvladovanje tveganj in končno tudi za njegovo merjenje. Sicer pa lahko banke za svoje notranje potrebe izberejo in sprejmejo svoje definicije. Pomembno pri tem namreč je, da te pojme ne glede na uporabljeno definicijo zajema celoten spekter operativnih tveganj, s katerimi se banka pri svojem poslovanju srečuje.

Operativna tveganja lahko opredelimo tudi kot »drugi del tveganj«, ki pomeni vsa tista tveganja, ki niso kreditna, tržna ali obrestna tveganja.

V preteklosti so se banke pri obvladovanju operativnega tveganja skoraj izključno zanašale na mehanizme notranje kontrole za posamezna področja bančnega poslovanja in vlogo

notranje revizije. Vse to je sicer še vedno pomembno, vendar se poleg njih v zadnjem času pojavljajo še posebne oblike organiziranosti ter orodja in postopki, ki so posebej namenjeni obvladovanju operativnega tveganja. Tako vedno več bančnih organizacij ugotavlja, da program za obvladovanje operativnega tveganja, ki se na tveganja hitreje odziva, zagotavlja banki večjo varnost in boljše poslovanje ter varuje in povečuje vrednost banke za njene delničarje, zato se banke vedno več in bolj poglobljeno ukvarjajo z operativnim tveganjem kot posebno obliko izpostavljenosti tveganju, podobno kot obravnavajo kreditno in tržno tveganje.

Zato je potrebno enako zavzeto odkrivati, meriti, spremljati in usmerjati tudi operativno tveganje. Seveda je jasno, da se operativno tveganje razlikuje od drugih bančnih tveganj in da se praviloma ne pojavi neposredno kot izguba pričakovanega uspeha, ampak obstaja v samem običajnem poteku izvajanja poslovne dejavnosti, in da je temu primeren tudi proces obvladovanja takega tveganja. Zato je Odbor izoblikoval, podobno kot za druga bančna tveganja, priporočila za obvladovanje in nadziranje operativnega tveganja na podlagi desetih načel, in sicer:

1. načelo: Nadzorni svet bi moral pomembnejše vidike operativnih tveganj banke obravnavati kot posebno in obvladljivo skupno tveganje ter sprejeti in občasno preverjati strategijo banke v odnosu do operativnih tveganj. Strategija naj bi odražala odpornost banke do teh tveganj in njeno poznavanje in razumevanje posebnih značilnosti tovrstnih tveganj. Potrditi oziroma sprejeti bi moral tudi osnovno obliko organiziranosti za obvladovanje operativnega tveganja in zagotavljati, da uprava dejansko izvaja svoje naloge v zvezi z obvladovanjem tega tveganja.

2. načelo: Uprava banke bi morala biti odgovorna za izvajanje strategije za operativno tveganje, ki jo je sprejel nadzorni svet. Strategijo naj bi namreč dosledno izvajali v vseh organizacijskih enotah bančnega poslovanja in zaposleni na vseh ravneh bi morali dobro poznati svoje naloge in odgovornosti v zvezi z obvladovanjem operativnega tveganja. Uprava bi morala biti odgovorna tudi za pripravo usmeritev, procesov in postopkov za obvladovanje operativnega tveganja v vseh bančnih produktih, dejavnostih, procesih in sistemih.

3. načelo: Informacijski tokovi v banki imajo pomembno vlogo pri vzpostavljanju in vzdrževanju učinkovite organiziranosti za obvladovanje operativnega tveganja. Tokovi poročanja naj bi upravi omogočali spremljanje in nadziranje učinkovitosti sistema za obvladovanje operativnega tveganja, nadzornemu svetu pa naj bi omogočali nadzor nad izvajanjem nalog posloводства.

4. načelo: Banke bi morale opredeliti operativno tveganje, ki je vsebovano v vseh vrstah njihovih produktov, dejavnosti, procesov in sistemov. Zagotoviti bi morale tudi, da se pred uvedbo ali izvajanjem novih produktov, dejavnosti, procesov in sistemov na primeren način ocenijo tveganja, ki so v njih vsebovana.

5. načelo: Banke bi morale vzpostaviti procese, ki so potrebni za merjenje operativnega tveganja. Potrebno je oceniti verjetnost primerov poslovne izgube in možnost velike izgube. Vse banke bi se morale ukvarjati s sledenjem podatkov o operativnem tveganju po vsej svoji poslovni mreži. To so temeljne informacije za merjenje, spremljanje, obvladovanje in nadziranje izpostavljenosti operativnemu tveganju.

6. načelo: Banke bi morale uvesti sistem nenehnega spremljanja stanj in sprememb izpostavljenosti operativnemu tveganju in negativnih poslovnih dogodkov po posameznih glavnih področjih dejavnosti.

Uspešno spremljanje stanja in sprememb je za obvladovanje operativnega tveganja izredno pomembno. Z nenehnim spremljanjem stanja in sprememb lahko hitro odkrivamo in odpravljamo nepravilnosti v usmeritvah, procesih in postopkih za obvladovanje operativnega tveganja. Hitro odkrivanje in reševanje nepravilnosti pa lahko bistveno zmanjša nevarnost velikih izgub zaradi operativnega tveganja.

7. načelo: Banke bi morale imeti izdelane usmeritve, procese in postopke za obvladovanje ali zmanjševanje operativnega tveganja. Prav tako bi morale oceniti stroške in koristi drugih možnih strategij za omejevanje in obvladovanje tveganj, svojo izpostavljenost operativnemu tveganju pa bi morale prilagoditi z uporabo ustreznih strategij in pri tem upoštevati celotno strukturo svojih tveganj.

Kontrolna funkcija je zasnovana in se izvaja za zmanjševanje tveganj, ki jih je banka ugotovila. Za tveganja, ki jih je mogoče nadzorovati, mora banka določiti stopnjo in obseg uporabe kontrolnih postopkov in drugih ustreznih metod ali pa tveganje prevzame v celoti. Za tveganja, ki jih ni mogoče nadzorovati oziroma nanje vplivati, se mora banka odločiti, ali ta tveganja prevzame ali pa se iz take poslovne dejavnosti umakne ali zmanjša njen obseg. Vzpostaviti je namreč potrebno proces kontrole in kontrolne postopke.

8. načelo: Bančni nadzorniki bi morali od banke zahtevati, da imajo uvedene učinkovite sisteme za ugotavljanje, merjenje in spremljanje operativnih tveganj ter za nadzor nad njimi kot del svojega splošnega programa za obvladovanje operativnega tvegana.

9. načelo: Nadzorniki bi morali neposredno ali posredno poskrbeti za redno neodvisno ocenjevanje strategij, usmeritev in politik, postopkov in prakse banke v zvezi z operativnimi tveganji. Nadzorniki bi morali tudi zagotoviti, da se vzpostavljeni učinkoviti mehanizmi poročanja, ki jim omogočajo stalno obveščenost o dogodkih v banki.

10. načelo: Banke bi morale poskrbeti za zadostno javno razkritje podatkov, tako da udeleženci na trgu lahko ocenijo njihovo izpostavljenost operativnemu tveganju in kakovosti njihovega obvladovanja tovrstnega tveganja.

6 ANALIZA TVEGANJ V NLB, POVEZANA S PREVZEMOM EVRA

Analiza tveganj uvedbe evra v Sloveniji zajema identificiranje operativnih tveganj, ugotavljanje posledic in obsega škode ter obrambne mehanizme za zmanjševanje groženj v času priprav in izročanju evro gotovine v obtok in izločanju tolarske gotovine iz obtoka.

Uvedbo evra obravnavamo kot projekt. Projekti in projektno delo se v Novi Ljubljanski banki vedno pogosteje pojavljajo kot način organiziranja aktivnosti. Oblikujejo se zlasti z namenom uvajanja sprememb in novih storitev oz. produktov. Za delo na projektih se deligirajo zaposleni iz linijske organizacije (ti na projektih sodelujejo s polnim, pogosteje pa le v določenem deležu svojega delovnega časa) ter zunanji svetovalci in razvijalci.

Rezultati projekta se lahko v uporabo prenašajo postopoma že v teku projekta ter v celoti ob njegovem zaključku.

Projektom je torej skupno:

- da se ukvarjajo z razvojem novosti in uvajanjem sprememb;
- da član projektov pogosto na njih delajo le v določenem deležu delovnega časa;
- da vključujejo najmanj zunanji sodelavcev;
- da se rezultati prenesejo v linijsko organizacijo, projekt pa se zaključi;
- da so enkratne naloge.

Prav te lastnosti pa so dejavniki, ki prispevajo k večji tveganosti samih projektov v primerjavi z linijskim delom, zato je tako kot pri rednih delovnih procesih v banki tudi pri projektih potrebna identifikacija tveganja zamud, porabe nepredvidenih stroškov, neizvedbe ali napak v izvedbi projekta ter z njimi ustrezno upravljati. Pri tem je potrebno razlikovati med težavami in tveganji.

Težave so opredeljene kot problemi, s katerimi se projekt v določenem trenutku spopada in vprašnji, na katera ni mogoče takoj zagotoviti odgovora.

Tveganje je možnost določenih pojavov v prihodnosti, ki lahko negativno (nevarnosti) ali pozitivno (priložnosti) vplivajo na najmanj en projektni cilj (čas, stroške, obseg ali kakovost). Tveganje projekta izhaja iz negotovosti, le-ta se povečuje z obsežnostjo projekta.

Vse omenjeno tako banki nalaga, da njeni uslužbenci iz različnih organizacijskih enot aktivno sodelujejo pri oblikovanju analize tveganja pri uvedbi evra. S svojim znanjem in izkušnjami skušajo zagotoviti optimalno obvladovanje nepričakovane neposredne ali posredne izgube, ki lahko nastane zaradi napak ali pomanjkljivosti pri delovanju poslovnih procesov, ravnanja z ljudmi, delovanja oziroma nedelovanja tehnologije in zunanjih dejavnikov. Pri analizi tveganj tako najprej opišemo ter ocenimo tveganja, nato opredelimo verjetnost tveganja in nazadnje ocenimo izpostavljenosti tveganju.

Opis tveganja: Tveganju so najprej določili ime, ki bo v nadaljevanju služilo za identifikacijo in spremljanje le-tega. V opisu se navede, kaj tveganje zajema, pri vzroku

tveganja pa se izbira med navedenimi možnostmi. V rubriki posledica (kot rezultat uresničitve tveganja) se navede, kakšne so vsebinske posledice v primeru uresničitve tveganja (nezmožnost izplačila gotovine, napačno stanje na računu, ...).

Ocena tveganja – vpliv tveganja na poslovanje: Poleg finančnega vpliva so možni tudi nefinančni vplivi. Skupni vpliv je enak najvišjemu vplivu, ki se je pojavil pri enem ali več indikatorjih, kar je prikazano v tabeli 13.

Tabela 13: vpliv tveganja na poslovanje

	Finančno	Ugled	Pravno	Skupaj
A	Pomembna škoda nad 120 mio SIT	Daljša odsotnost s trga ali pomembni negativni medijski odzivi	Izguba licence, velike kazni ali več pritožb	
B	Znatna škoda med 12 in 120 mio SIT	Kratkoročen negativni medijski odziv ali več pritožb strank	Odškodnina strankam nad 1 mio SIT	
C	Škoda manjša od 12 mio SIT	Osamljena ali nekaj pritožb strank	Odškodnine strankam do 1 mio SIT	

Vir: Interni vir Nove Ljubljanske banke, 2006

Verjetnost nastanka tveganja: Glede na verjetnost nastanka se tveganja uvrsti v eno od treh kategorij:

- Visoka verjetnost odraža visoko možnost realizacije, obstajajo tudi indikatorji, ki na to nakazujejo, vendar pa je realizacijo tveganja še mogoče preprečiti.
- Srednja verjetnost odraža realno možnost realizacije tveganja, vendar indikatorji nastanka še niso bili identificirani.
- Nizka verjetnost pomeni zgolj hipotetično možnost nastanka tveganja, njegova realizacija je po mnenju poznavalcev malo verjetna.

Na podlagi identifikacije in ocene tveganj operativna skupina za neprekinjeno poslovanje ob prehodu na evro nato pripravi oceno izpostavljenosti tveganj na osnovi kombinacij višine tveganja za banko in verjetnost realizacije tveganj. Pridobljeni rezultati so pokazali, katera tveganja na projektu evro obstajajo ter katera so kritičnega pomena za samo izvedbo projekta. V tabeli 14 je prikazana možna ocena izpostavljenosti.

Tabela 14: Ocena izpostavljenosti

	VISOKA VERJETNOST	SREDNJA VERJETNOST	NIZKA VERJETNOST
A	NEDOPUSTNA	ZELO VISOKA	VISOKA
B	ZELO VISOKA	VISOKA	SREDNJA
C	VISOKA	SREDNJA	NIZKA

Vir: Interni vir Nove Ljubljanske banke, 2006

Noben proces ocenjen z oceno nedopustno ali zelo visoko ne sme ostati tak kot je. Proces je potrebno spremeniti, s čimer se bo ocena izpostavljenosti znižana. Za tveganja z oceno izpostavljenosti visoka ali srednja je potrebno pripraviti rezervne postopke, za tveganja z oceno nizka, pa rezervni postopki niso potreben.

6.1 IDENTIFIKACIJA TVEGANJ NA PROJEKTU EVRO

Operativna tveganja se v različnih organizacijskih enotah odražajo različno in naloga organizacijskih enot je, da ta tveganja prepoznavajo, zmanjšujejo, preprečujejo, ocenijo njihove posledice in podobno. Dolžnost lastnikov tveganja je tudi zbiranje in analiziranje nastalih škod iz naslova operativnih tveganj ter poročanje pripadajočih rezultatov vodstvu projekta evro.

Pri analizi tveganj smo izpostavili in ocenili tiste vrste tveganj, ki bodo zaradi posebnih okoliščin povezanih z zamenjavo gotovine še posebej izstopala. Posameznemu tveganju smo določili ime, ki bo v nadaljevanju služil za identifikacijo in spremljanje. V opisu smo navedli, kaj tveganje zajema. Pri vzroku tveganja smo izbrali med navedenimi možnostmi. Vsaka v nadaljevanju našeta tveganja smo ocenili po kriteriju verjetnosti groženj na lestvici od 1 do 5 (1 – ni grožnje, 2 – majhna grožnja, 3 – obstaja grožnja, 4 – velika grožnja, 5 – zelo velika grožnja) in prav tako kriterije za oceno posledic groženj. Na podlagi primerjav in izkustev smo tako dobili indeks resnosti groženj. V primerih ocenjevanja določenega tveganja in z njim povezanega škodnega dogodka, smo za oceno škodnih dogodkov povzeli merila BS.

Na osnovi opisa smo identificirali naslednja tveganja:

Procesna tveganja – V skupino procesnih tveganj smo združili vsa tveganja, ki izhajajo iz obvladovanja delovnih procesov in z njimi povezano ranljivost povečanega obsega gotovinskega poslovanja. Procesna tveganja so v glavnem posledica napak pri delovnih procesih, ki jih lahko povzročijo zaposleni zaradi slabe usposobljenosti ali iz malomarnosti. Tveganja pri obvladovanju delovnih procesov so najbolj konkretno ovrednotena. Nova Ljubljanska banka ima za ta namen natančen popis vseh delovnih procesov z vgrajenimi notranjimi kontrolami. Analizirali smo tudi procese poslovanja ob zadnji zamenjavi gotovine. Obseg je bil sicer manjši, postopki podobni in zaznanih ni bilo izrednih dogodkov, ki bi povzročali večja tveganja in motnje v poslovanju. Prisotna procesna tveganja so: napaka pri naročanju ustreznega zneska gotovine, napaka pri vodenju evidenc, napaka pri štetju gotovine, izkušnje pri opravljanju storitev – dobra praksa, napake zaradi naraščanja obsega dela, pravočasnost in točnost informacij, oskrbovanje z evro gotovino in izločanje tolarske gotovine.

Tveganja tehnologije razdelimo na dve področji in sicer na tveganja informacijskega sistema in tehnična tveganja.

- a) Med tveganja informacijskega sistema uvrščamo napake pri vzpostavljanju sistemov, napake pri vhodu ali izhodu informacij, sistemske napake in nevarnosti, da bodo sedanji sistemi, ki podpirajo opravljanje storitev, zaradi razvoja novih, boljših tehnoloških sistemov postali neučinkoviti.
- b) V tehnična tveganja pa so zajete vse negativne in stranske posledice strojev in tehničnih naprav, ki škodno vplivajo na zaposlene, kakor tudi celotna ustreznost tehničnega varovanja sredstev in lokacij v banki.

Identificirana so naslednja tveganja: napaka v programih, napaka v delovanju strežnikov, tveganje neustreznega varnostnega sistema, varovanje podatkov, tveganje sprememb tehnologij, okvara računalnika, ustreznost hranišč, nevarnost računalniških virusov, prekinitev oziroma napaka v delovanju telekomunikacij in bančne mreže in izpad električne napetosti.

Tveganja človeškega ravnanja – so glavni povzročitelji ogroženosti zaposleni v banki. Zaradi nezadovoljstva pri stimuliranju, nepoštenosti in kršitve internih navodil, je potrebno

ta segment tveganj še posebej pozorno spremljati. V ta namen smo pripravili nabor obrambnih mehanizmov s katerimi smo poskušali tovrstna tveganja spraviti v okvire minimalnih tveganj. Prisotna tveganja so: prekoračitev pooblastil, neustrezno vodenje, neprimerna usposobljenost zaposlenih, malomarnost zaposlenih, tveganje sprememb ključnih delavcev, neustrezno zdravstveno stanje zaposlenih, razmejitev dolžnosti, nepoštenost zaposlenih, neupoštevanje revizijskih ugotovitev in izvajanje priporočil, stopnja pokritosti delovnih postopkov z navodili, varovanje poslovnih skrivnosti, neustrezno ali pomanjkljivo načrtovanje delovanja v izrednih razmerah, sprememba notranjih navodil in stavka zaposlenih.

Tveganju zunanjih dejavnikov ali tveganju okolja se izpostavlja vsaka banka kot regulirano podjetje, ki je sestavni del ekonomskega, bančnega in plačilnega sistema v določeni državi. Pokriva široko vrsto tveganj, s katerimi se banka sooča pri vsakdanjem poslovanju. Nanaša se na tveganja, proti katerim se banka mora zaščititi, vendar ima v najboljšem primeru omejeno kontrolo nad njihovim pojavljanjem.

Tudi tveganja okolja lahko delimo v dve skupini. Prvo skupino predstavljajo tveganja katastrof in višje sile, kot so: požar, strela, vodna ujma, izliv vode, potres, izbruh epidemije nalezljivih bolezni, vihar, onesnaženost zraka, idr. Druga skupina pa se nanaša na sklop tveganj, ki so povezana z nasilnim ravnanjem posameznikov iz okolja: rop, vlom, goljufija, idr. Predvsem tveganja iz druge skupine okolja so lahko tako interna kot eksterna ali pa povezana. Identificirali smo naslednja tveganja okolja: požar, vodna ujma, izliv vode, potres, izbruh epidemije nalezljivih bolezni, porušitev poslovne stavbe, vojna, rop in vlom.

Finančna tveganja – Upravljanje z gotovino v povezavi z upravljanjem tveganj, zahteva veliko finančno breme banke. V času zamenjave gotovine se bodo še posebej povzpeli stroški različnih zavarovanj in stroški dodatnih prevozov. Prav tako bo potrebna prilagoditev bančnih avtomatov, števnih in drugih strojev, ki so povezan z gotovino. Prilagoditev informacijske tehnologije in delovna sila pa bosta za banko še dodaten strošek. Upoštevati je potrebno še prilagoditev trezorskih prostorov glede na drugačno strukturo gotovine (velik delež kovancev), nabavo ustrezne embalaže in prilagoditev vseh navodil in obrazcev.

6.2 ANKETNI VPRAŠALNIK

Po določitvi imen posameznemu tveganju sem izvedla anketo, v kateri je sodelovalo 40 sodelavcev iz različnih organizacijskih enot. Z njo sem hotela pridobiti informacije, katera tveganja so po subjektivnih ocenah posameznika najbolj povezana z zamenjavo gotovine ter kakšno verjetnost nastanka pripisujejo posameznemu tveganju.

VPRAŠALNIK: OCENA OPERATIVNIH TVEGANJ POVEZANIH S PREVZEMOM EVRA

Struktura tveganj	Ni grožnje	Majhna grožnja	Obstaja grožnja	Velika grožnja	Zelo velika grožnja
Procesna tveganja					
napaka pri naročanju ustreznega zneska gotovine	1	2	3	4	5
napaka pri vodenju evidenc	1	2	3	4	5
napaka pri štetju gotovine	1	2	3	4	5
izkušnje pri opravljanju storitev – dobra praksa	1	2	3	4	5
napake zaradi naraščanja obsega dela	1	2	3	4	5
pravočasnost in točnost informacij	1	2	3	4	5
oskrbovanje z evro gotovino	1	2	3	4	5
izločanje tolarske gotovine	1	2	3	4	5
Tveganje tehnologije					
napake v programih	1	2	3	4	5
napake v delovanju strežnikov	1	2	3	4	5
tveganje neustreznega varnostnega sistema	1	2	3	4	5
varovanje podatkov	1	2	3	4	5
tvegaje sprememb tehnologij	1	2	3	4	5
okvara računalnikov	1	2	3	4	5
ustreznost hranišč	1	2	3	4	5
nevarnost računalniških virusov	1	2	3	4	5
prekinitev oz. napaka v delovanju telekomunikacij in bančne mreže	1	2	3	4	5
izpad električne napetosti	1	2	3	4	5
Tveganje človeškega ravnanja					
prekoračitev pooblastil	1	2	3	4	5
neustrezno vodenje	1	2	3	4	5
neprimerna usposobljenost zaposlenih	1	2	3	4	5
malomarnost zaposlenih	1	2	3	4	5

tveganje sprememb ključnih delavcev	1	2	3	4	5
neustrezno zdravstveno stanje zaposlenih	1	2	3	4	5
razmejitev dolžnosti	1	2	3	4	5
nepoštenost zaposlenih	1	2	3	4	5
neupoštevanje revizijskih ugotovitev in izvajanje priporočil	1	2	3	4	5
stopnja pokritosti delovnih postopkov z navodili	1	2	3	4	5
varovanje poslovnih skrivnosti	1	2	3	4	5
sprememba notranjih navodil	1	2	3	4	5
stavka zaposlenih	1	2	3	4	5
Tveganje zunanjih dejavnikov					
požar	1	2	3	4	5
vodna ujma	1	2	3	4	5
izliv vode	1	2	3	4	5
potres	1	2	3	4	5
izbruh epidemije nalezljivih bolezni	1	2	3	4	5
porušitev poslovne stavbe	1	2	3	4	5
vojna	1	2	3	4	5
rop	1	2	3	4	5
vlom	1	2	3	4	5

Vir: Lastni vir

Na osnovi analiziranja vprašalnika sem dobila tveganja povezana z zamenjavo gotovine. Glede na rezultate sem analizirala tudi njihove posledice ter proučila ukrepe za zmanjšanje kritičnosti posameznega tveganja.

1. napaka pri naročanju ustreznega zneska gotovine – pokažejo se sistemsko povezane posledice, ki se odražajo pri neustrezni oskrbi lastnih poslovalnic in pogodbenih bank (izguba dobrega imena), potrebni so večkratni prevozi (finančna tveganja), napake trezorcev in blagajnikov zaradi nenormalne situacije – pomanjkanja gotovine (tveganja človeških virov). Za zmanjšanje tovrstnih tveganj je potrebno imenovati koordinacijske skupine za organizacijo, vodenje in nadziranje zamenjav gotovine in priprava dodatnih ustreznih analiz.
2. napake zaradi naraščanja obsega dela – v obdobju dvotirnosti pričakujemo predvsem v prvem tednu do trikrat večji dnevni obseg gotovine. Napake se ne bodo odražale v velikih zneskih, tako da bi morale biti materialne škode majhne v obliki manjkov ali viškov. Predvsem se lahko pojavijo napake pri ponaredkih (tveganje človeškega vira, procesna tveganja, finančna tveganja in tveganja okolja). Za ta

namen mora banka pripraviti ustrezne analize in ukrepati na način, da bo del tveganj prenesla na zavarovalnico.

3. oskrbovanje z evro gotovino – za optimalno oskrbovanje z evro gotovino bo potrebno veliko načrtovanega in usklajenega dela. Glede na to, da bo evro predstavljal novo vrednost, ki še ne bo imela pravega praktičnega priliva, bodo predvsem v začetku potrebe po velikih količinah gotovine in zamenjavi neustrezne apoenske strukture. Prihajalo bo do prekomernega naročanja, dvigovanja in vračanja gotovine v trezorje. Vse to bo zahtevalo več prevozov, večja zavarovanja in večjo izpostavljenost pri prenosih. Prav tako bo potrebno pravočasno zagotoviti evro gotovino za velike potrebe trgovcev na drobno (tveganja okolja, povezano s tveganjem človeških virov, procesna tveganja in finančna tveganja, tveganja izgube dobrega imena). Banka že pripravlja operativne plane oskrbovanja poslovalnic, pogodbenih bank in trgovcev na drobno ter ustrezna dodatna zavarovanja.
4. oskrbovanje bančnih avtomatov – oskrbovanje sem posebej izpostavila, ker se bo zaradi specifičnosti pojavljalo posebej veliko tveganj. Potrebna bo zamenjava tehnologije, nastavitvev kaset, izobraževanje zaposlenih, ustrezni plani polnitev. Predvsem pa bo potrebnih veliko aktivnosti pri pripravi plana polnitve ob preskoku. Samo operativno izvajanje bo zahtevalo dvakratno povečanje kapacitet in resursov. Zaradi novih bankovcev pričakujemo veliko okvar na bankomatih in razlik v gotovini (tveganja človeških virov, tveganja tehnologije, procesna tveganja, tehnična tveganja, finančna tveganja in tveganja okolja). Potrebno je pripraviti načrte za preklop na novo tehnologijo, načrti zamenjave kaset in novi plan polnitev.
5. izločanje tolarske gotovine iz obtoka – v obdobju uvedbe dvojne gotovine se bodo kopičile velike vsote tolarske gotovine, kar bo predstavljal povečan obseg dela. Povečalo se bo število prevozov, zavarovanje gotovine na poti ter v trezorjih in blagajnah (finančna tveganja, tveganja človeškega vira, procesna tveganja). Ukrepi se bodo predvideli po pripravljenih podrobnejših načrtih Banke Slovenije za umik tolarske gotovine iz obtoka.
6. tveganje sprememb tehnologije – potrebna prilagoditev informacijskega sistema znotraj banke kot v povezavi z zunanjimi institucijami (Bankart, banka Slovenije).

Poleg omenjenega bodo potrebe prilagoditve pri vseh tehničnih napravah, ki so povezane s štejem gotovine. Potrebna je priprava načrta prilagoditve po posameznih področjih in nato predvideti ukrepe.

7. ustrezna oprema trezorjev in blagajn – za obdobje uporabe dvojne gotovine bo potrebno glede na obseg predvideti dodatne ali rezervne trezorske prostore in povečati blagajniške maksimume in zavarovalne vsote. Apoenska struktura nove valute (velika količina kovancev) bo predvsem zahtevala nov način pakiranja, prenosa in shranjevanja (finančna tveganja). Potrebno je pripraviti ukrepe.
8. nevarnost računalniških virusov – v povezavi s spremembo tehnologije lahko predstavlja vdor računalniških virusov večjo ranljivost informacijskega sistema (tveganje tehnologije). Po znanih spremembah v tehnologiji se bodo pripravili ali nadgradili že obstoječi antivirusni programi.
9. prekinitev oziroma napaka v delovanju telekomunikacij in bančne mreže – z večjimi posegi v tehnologijo bančnih avtomatov in velike stresnosti sistema v prehodu iz enega sistema v drugega, bi lahko povzročili tudi nihanje v delovanju telekomunikacij (tveganje tehnologij, izgube dobrega imena). Potrebno je izdelati načrt aktivnosti za brezhibno delovanje bančnih avtomatov na dan 01. januar 2007.
10. neprimerna usposobljenost zaposlenih – z zamenjavo gotovine, ki bo imela večjo vrednost in razširjenost na območju celotne Evrope, bo večji tudi obseg ponarejenega denarja in poskusi vnovčevanja le-tega (tveganja okolja, izgube dobrega imena, finančna tveganja). Načrt izobraževanja bančnih delavcev na področju gotovinskega poslovanja že poteka, predvsem obnavljanje znanja in nova znanja na področju gotovinskega poslovanja.
11. nevarnost ropa – v času zamenjave gotovine se bodo zelo povečali zneski gotovine na transportu in v hrambi. V banki že poteka izobraževanje na področju varovanja in priprava ustreznih varovalnih pogodb z ustreznimi zavarovalnimi limiti.

Po metodologiji, ki je bila opisana, sem ugotovila, da se visoka tveganja pojavljajo pri oskrbovanju različnih udeležencev v gotovinskem toku z evro gotovino in pri izločanju

tolarske gotovine iz obtoka. Pri tem je potrebno poudariti, da rezultati temeljijo na subjektivnih ocenah in izkušnjah iz preteklih podobnih dogodkov. Visoko tveganje je tudi nevarnost ropa.

Srednja tveganja so: sprememba tehnologije, povečan obseg dela in napaka pri naročanju gotovine. Vsa ostala tveganja so povezana z nizko stopnjo, ki se ob morebitni povezavi različnih tveganj lahko spremenijo v srednje ali celo visoko tveganje.

Na tak način identificirana in ocenjena tveganja vsekakor predstavljajo določena operativna tveganja, ki bi lahko imela negativen učinek na izvedbo prehoda bančnega poslovanja na valuto evro in jih je potrebno skupaj z ostalimi tveganji upoštevati pri oceni potrebnih rezervacij.

6.3 PRISTOPI K OBVLADOVANJU TVEGANJ

Možni pristopi k obvladovanju tveganj:

- a) sprejemanje – sprejemamo tveganj, katerih možne izgube so nižje od stroškov njihovega preprečevanja. Običajno je pristop sprejemljiv za tveganja nizke frekvence in nizke višine izgube. V primeru odločitve za sprejemanje enega od tveganj prioritete A, se kljub temu zahteva določena varovala (na primer pregled učinkovitosti obstoječih kontrol aktivnosti).
- b) zmanjšanje – zmanjšati skušamo frekvenco in vpliv nastanka tveganja, kar je mogoče z vzpostavitvijo ustreznih kontrolnih aktivnosti, postavitvijo pravil za izvajanje procesov in podobno. Ta način obvladovanja tveganj se uporablja pretežno pri tveganjih, katerih verjetnost nastanka je visoka, vpliv pa nizek.
- c) spremljanje tveganja – pri spremljanju tveganja ne gre za aktivno upravljanje, ampak preventivno sledenje morebitnega povečanja frekvence nastanka tveganja. V ta namen je priporočljivo določiti ključne indikatorje tveganosti, torej kazalnike, katerih vrednosti nakazuje povečanje oz. zmanjšanje tveganja.
- d) izogibanje – ponavadi gre za izogibanje tveganju z odstranitvijo vzroka tveganja. Tveganjem se lahko izognemo s spremembo plana projekta, pogojev ali z zaščito ciljev projekta pred posledicami tveganja. Nekatera tveganja in njihove posledice, ki se v projektu zgodaj pokažejo, je mogoče obvladovati z natančno opredelitvijo

zahtev, pridobitvijo dodatnih informacij, izboljšano komunikacijo ali pridobitvijo strokovnega znanja. Primeri izogibanja tveganjem so zmanjševanje obsega z namenom izogibanja visoko tveganim aktivnostim, povečanju resursov ali časa, uporabe znanega pristopa namesto novosti, izogibanje nepoznanim dobaviteljem, itd.

- e) zavarovanje – gre za prenos tveganja na zavarovalno institucijo. Pogoj za zavarovanje tveganj, da gre za vrsto tveganj, za katerega obstaja možnost zavarovanja.

Outsourcing ali najem zunanjih izvajalcev je prav tako možen način zmanjševanja tveganj, vendar pod pogojem, da zunanji izvajalci ne prevzemajo ključnih dejavnosti banke. Pri tem je pomembno upoštevati, da je banka kljub prenosu dejavnosti na zunanje izvajalce odgovorna za zakonito, varno in transparentno izvajanje storitev, kar pomeni, da se s prenosom ne izogne operativnim tveganjem. Poleg tega lahko pogodbeni razmerja z zunanjimi ponudniki povzročijo nove vrste tveganj.

7 SKLEP

11. julij 2006 so finančni ministri EU na zasedanju v Bruslju prižgali dokončno zeleno luč za uvedbo evra v Sloveniji. Euro je denarna enota 12 držav EU, ki trenutno sestavljajo evro območje, s 01. januarjem 2007 pa bo vanj kot prva in za zdaj edina »novinka« vstopila tudi Slovenija ter postala njegova 13. članica.

Oceno o tem, ali država izpolnjuje kriterije, na vsaki dve leti poda Evropska komisija v tako imenovanem konvergenčnem poročilu. Država članica pa lahko v skladu z določili pogodbe tudi sama kadarkoli v tem dvoletnem obdobju zaprosi Evropsko komisijo in ECB za predčasni oceni glede izpolnjevanja kriterijev, kar je Slovenija tudi storila v začetku marca 2006. Evropska komisija in ECB sta na njeno zahtevo podali ločeni oceni 16. maja 2006 in ocenili, da Slovenija izpolnjuje pogoje za prevzem evra s 1. januarjem 2007. Politično odločitev o širitvi območja evra je sprejel Evropski svet 15. in 16. junija 2006 v Bruslju, pravno podlago za vstop države v EMU pa je 11. julija 2006 podal Svet EU v sestavi finančnih ministrov (ECOFIN).

S sprejemom pravnih podlag - odločitve, ki Sloveniji dovoljuje uvedbo evra kot njene valute, ter uredbe o stalnem menjalnem tečaju - se je na strani EU formalno sklenil postopek odločanja o prvi širitvi območja evra po uvedbi evro gotovine leta 2002.

Uvedba evra prinaša prednosti tako za celotno gospodarstvo kot tudi za potrošnike. Dolgoročno lahko pričakujemo nižje obrestne mere, kar bo ugodno vplivalo na naložbe in gospodarsko rast, lažjo primerjavo domačih cen in cen v državah evro območja, večjo konkurenčnost kot posledici primerljivejših cen v evro območju, oblikovanje stabilnejšega okolja za celotno gospodarstvo, ker enotna valuta odpravlja tečajna tveganja in stroške menjave denarja, večjo izbiro različnih oblik varčevanja in lažje najemanje posojil na večjem in likvidnejšem finančnem trgu in odpravo stroškov zaradi menjave denarja ter težav z iskanjem menjalnic pred potovanji.

Projekt prevzema evra v Sloveniji bo pod okriljem Republike Slovenije prevzela Banka Slovenije, kjer je izdelan okvirni terminski plan izvedbe transportov tolarske gotovine in evropskih bankovcev ter kovancev. Kritični čas projekta oziroma obdobje, v katerem bo potrebno najbolj aktivno sodelovanje vseh izvajalcev, bo od 01. septembra 2006 (začetek sukcesivnih dotacij evro kovancev iz BS do bank), vse do 14. januarja 2007 (konec dvojnega obtoka) in dalje do 28. februarja 2007 (konec zamenjave tolarske gotovine za evro gotovino v bankah). Predstavljen scenarij Banke Slovenije za prevzem gotovine, skupaj z vsemi predvidenimi datumi, morajo upoštevati banke pri načrtovanju njihovih logističnih scenarijev, saj se le tako lahko zagotovi nemoteno in tekočo oskrbo slovenskega prostora z evro gotovino.

V Sloveniji evro bankovcev ne bomo tiskali, ampak si jih bomo po sklepu ECB sposodili od Evrosistema (ESCB). Prvi razlog za tovrstno odločitev je, da nimamo dovolj razpoložljivega časa za tiskanje evro bankovcev, drugi pa, da ESCB v letu 2008 načrtuje dati v obtok novo serijo evro bankovcev (ES2). Primerneje je, da se Slovenija pripravi na izdelavo druge serije bankovcev in si potrebne količin evro bankovcev obstoječe serije sposodi od držav ESCB.

Potrebne količine evro kovancev za izvedbo zamenjave bo izdala sama Republika Slovenije, oziroma bo zanjo vse tehnične in strokovne naloge izvedla Banka Slovenije.

Vlada RS je že potrdila motive za nacionalno stran slovenskih evro kovancev, ki jih bodo kovali na Finskem.

Ko bodo evro kovanci in evro bankovci dani v obtok oziroma bodo postali zakonito plačilno sredstvo v Republiki Sloveniji (na dan uvedbe evra), bodo morali biti na voljo v javnosti na vseh lokacijah v državi. To pa pomeni, da je potrebno najpomembnejše poti za distribucijo evro gotovine vnaprej pravočasno oskrbeti z zadostnimi količinami. Glede na oskrbo z evro kovanci in evro bankovci pred dejanskim prevzemom evra, je potrebno upoštevati razlike med preddobavo, ki pomeni fizično dostavo evro kovancev in evro bankovcev iz Banke Slovenije do bank v določenem časovnem obdobju pred zamenjavo tolarske gotovine za evro gotovino, v skladu z zakonskimi ali pogodbenimi rešitvami s strani ECB in med BS ter bankami in posredno preddobavo, ki pomeni fizično dostavo evro kovancev in evro bankovcev do bank ali njihovih pooblaščenih zastopnikov tretjim osebam v določenem časovnem obdobju pred zamenjavo nacionalne gotovine v evro gotovino, v skladu z zakonskimi ali pogodbenimi rešitvami med Banko Slovenije, bankami in tretjimi osebami.

Zamenjava tolarske gotovine za evro gotovino z logističnega stališča pomeni dva različna postopka. Prvi je oskrba z evro bankovci in evro kovanci, drugi pa umik tolarskih bankovcev in kovancev. Čeprav je končni cilj projekta prevzem evra, je dobro organiziran umik tolarskih bankovcev in kovancev neizogiben in prav tako pomemben del aktivnosti, ki obsega umik tolarskih bankovcev in kovancev in varno ter učinkovito uničenje umaknjenih tolarskih bankovcev in kovancev. Da bi zagotovili nemoten umik in čimprejšnje vračanje bankovcev in kovancev v nacionalni valuti v lasti fizičnih oseb, si poslovne banke prizadevajo, da bi zmanjšale delovne obremenitve v obdobju zamenjave gotovine za evre in sicer s spodbujanjem občanov, da morebitne zaloge gotovine položijo na bančne račune še pred samo uvedbo evra in z uvajanjem akcij ter programov z dobrodelnimi organizacijami in/ali šolami, ki imajo za cilj zbiranje gotovine zaradi postopnega zmanjševanja predvsem števila kovancev.

Umik slovenskih tolarjev bo potekal v skladu s slovensko zakonodajo. Slovenija bo upoštevala izkušnje starih članic, vendar moramo navesti nekaj razlik. V prehodnem obdobju so stare države članice od 01. januar 1999 do 31. decembra 2001 uporabljale evro samo v knjižni obliki, Slovenija pa bo imela zelo kratko prehodno obdobje. Medtem, ko je

bilo v državah evro območja obdobje vzporednega obtoka dveh valut skrajšano s šest mesecev na dva, Slovenija načrtuje, da bo to obdobje trajalo dva tedna. V nasprotju z zamenjavo nacionalne gotovine za evro gotovino leta 2002, obstoječa ponudba evro bankovcev in evro kovancev lahko vpliva na dobavo evro gotovine Sloveniji. Dejstvo, da določena količina evro bankovcev in evro kovancev že sedaj kroži po Sloveniji ali je tezavrirana, bi to lahko povzročilo nekoliko manjše potrebe po evro bankovcih in evro kovancih za preddobavo.

Poleg razlik pri zamenjavi gotovine za evre leta 2002 in bodočim umikom tolarske gotovine v Sloveniji, bi morali upoštevati tudi razlike med zamenjavo valut, ki jih je Slovenija že doživela v preteklosti. Prehod evra v Sloveniji se bo razlikoval od zamenjave dinarjev za vrednostne bone Republike Slovenije iz leta 1991 in zamenjavo vrednostnih bonov Republike Slovenije za slovenske tolarje leta 1992. Obdobje zamenjav pri prejšnjih zamenjavah valut je bilo omejeno, po preteku obdobja je bilo gotovino mogoče obravnavati zgolj kot surovino. Pri prehodu na evro pa Slovenija načrtuje ustrezno obdobje zamenjave in sicer za bankovce nedoločeno obdobje ter za kovance predvidoma 10 let. To dejstvo bi lahko vplivalo na ravnanje z bankovci in kovanci, ki bodo umaknjeni iz obtoka, zato bo potrebno razmisliti o programih označevanja bankovcev in kovancev.

S prevzemom nove valute - evro, pa so neizogibno povezana predvsem operativna tveganja. Le-ta lahko opredelimo kot tveganja neposrednih in posrednih izgub, ki nastanejo zaradi pomanjkljivosti ali napak pri delovanju notranjih procesov, sistemov in ljudi ali zaradi zunanjih dogodkov. Predvsem zaradi velike razsežnosti oziroma velikega območja, na katerem lahko plačujemo z evri in sicer v 12 državah članicah Evropske unije: Belgiji, Franciji, Nemčiji, Italiji, Irskem, Luksemburgu, Nizozemskem, Avstriji, Portugalskem, Finskem, Španiji ter Grčiji, v Monaku, Vatikanu in San Marinu, kjer so z Evropsko unijo sklenili posebne sporazume o uporabi evra, na francoskih čezmorskih ozemljih, ki formalno niso del Evropske unije, vendar pa so pred uvedbo evra uporabljala francoski frank ter v državah oziroma na delih držav, v katerih se evro uporablja kot naslednik starih valut; na primer Andora, ki nikoli ni imela svoje valute, uporabljala pa je špansko pezeto in francoski frank, ter Črna gora in Kosovo, kjer se evro uporablja kot naslednik nemške marke, je pomembnost obvladovanja operativnih tveganj še večja.

V ta namen smo v Novi Ljubljanski banki izdelali analizo uvedbe tveganj, ki zajema identificiranje operativnih tveganj, ugotavljanje posledic in obsega škode ter obrambne mehanizme za zmanjševanje groženj v času priprav in izločanju tolarske gotovine iz obtoka. Identificirali smo naslednja tveganja: procesna, ki izhajajo iz obvladovanja delovnih procesov in z njimi povezano ranljivost povečanega obsega gotovinskega poslovanja, tveganja tehnologij, ki zajemajo tveganja informacijskega sistema in tehnična tveganja, tveganja človeškega ravnanja, katerih povzročitelji so zaposleni v banki, tveganje zunanjih dejavnikov, kateremu je banka izpostavljena kot regularno podjetje, ki je sestavni del ekonomskega, bančnega in plačilnega sistema v določeni državi ter finančna tveganja, ki so povezana s samo zamenjavo gotovine.

Pri analizi tveganj smo izpostavili in ocenili tiste vrste tveganj, ki bodo zaradi posebnih okoliščin povezanih z zamenjavo gotovine še posebej izstopala. Na osnovi vprašalnika smo dobili naslednja tveganja: napaka pri naročanju ustreznega zneska gotovine, napake zaradi naraščanja obsega dela, samo oskrbovanje z evro gotovino, oskrbovanje bančnih avtomatov, izločanje tolarske gotovine iz obtoka, tveganje sprememb tehnologije, ustrezna oprema trezorjev in blagajn, nevarnost računalniških virusov, prekinitvev oziroma napaka v delovanju telekomunikacij in bančne mreže, neprimerna usposobljenost zaposlenih z zamenjavo gotovine ter nevarnost ropa v času zamenjave gotovine.

Med zgoraj omenjenimi tveganji po prepričanju zaposlenih predstavljajo visoka tveganja pri oskrbovanju različnih udeležencev v gotovinskem toku z evro gotovino in pri izločanju tolarske gotovine iz obtoka ter nevarnost ropa. Visoko tvegaje pomeni, da se bo dogodek skoraj gotovo zgodil.

Srednja tveganja predstavljajo sprememba tehnologije, povečan obseg dela in napake pri naročanju gotovine. Vsa ostala tveganja so povezana z nizko stopnjo, ki pa se ob morebitni povezavi različnih tveganj, lahko spremenijo v srednje ali celo visoko tveganje.

Glede na to, da so ljudje ključni dejavnik tako za nastajanje škodnih ravnanj kot za preprečevanje njegovega nastajanja, imamo v Novi Ljubljanski banki tri osnovna področja, ki zmanjšujejo in/ali preprečujejo tveganja: kodeks kot zapis načel o ravnanju zaposlenih, omejitvev in prepovedi, vključno z izogibanjem navzkrižjem interesov, postopki izbire

novih sodelavcev, napredovanj in nagrajevanj ter skrbni postopki izbire zunanjih sodelavcev ali poslovnih partnerjev za zunanje oskrbovanje.

Banka ima v svojem poslovanju vgrajenih že veliko notranjih kontrol, ki obvladujejo tveganja škodljivih ravnanj, saj ima v različnih aktih opredeljene strategije, politike, pravila, navodila za delovanje, vključno z določenimi prepovedmi izvajanja posameznih ravnanj. Osnovni okvirni akti so navedeni v Sistemu notranjih kontrol v okviru kontrolnega okolja: kodeks, organizacija, pooblastila, kadrovska in ostale politike ter poslovni načrti. Konkretno kontrolne aktivnosti pa so opredeljene v posameznih pravilnikih in navodilih za delo ter vključene v računalniško podporo, nekatere pa se izvajajo po ustnem izročilu ali sprotnim potrebam.

Eden od najpomembnejših elementov preprečevanja operativnih tveganj je izobraževanje zaposlenih, ki prispeva tudi k njihovemu zgodnjemu odkrivanju. Pomembno je, da v prvi fazi vsi spoznamo in razumemo določene pojme, da poznamo vzroke nastanka operativnih tveganj ter znake, ki kažejo na morebitno škodno ravnanje.

Kljub vsemu navedenemu, pa dopuščamo možnost, da se v času priprav in izvajanja projekta uvedbe evra zaznajo še druge oblike tveganj. V teh primerih se bodo naredile dodatne analize, ki bodo vključene v te dokumente. Prav tako so odprti še nekateri obrambni mehanizmi, ker v tem trenutku ne poznamo vseh razsežnosti posledic.

8 LITERATURA IN VIRI

LITERATURA

1. Barle Janez, Žunič Anton: Vloga internega modela v obvladovanju tveganj NLB d.d., (Borak Neven et. al.: Basel 2), 8. strokovno posvetovanje o bančništvu, Portorož, Zveza ekonomistov Slovenije, Portorož, 2002, str. 111 – 123.
2. Basell Committee on Banking Supervision, Sound Practises of the Management and Supervision of Operation Risk, Basel, december 2001.
3. Basell Committee, The New Basel Capital Accord, Basel, April 2003, SECTION: OPERATIONAL RISK.

4. Begg D. et al.: Sustainable Regimes of Capital Movements in Accession Countries, 79 str., 2002. CERP Policy Paper No.10.
[URL:http://heiwww.unige.ch/~wyplosz/ac_report.pdf], december 2002.
5. Beloglavec Sabina, Glogovšek Jože: Basel II, velikost in tržna usmerjenost banke (Borak Neven et. al.: Basel 2), 8. strokovno posvetovanje o bančništvu, Portorož, Zveza ekonomistov Slovenije, Portorož, 2002, str. 75 – 95.
6. Borak Neven: Bančne direktive Evropske skupnosti, Ljubljana, Zveza ekonomistov Slovenije, 1996.
7. Borak Neven: Pomisleki ob baselskih standardih, Finance, 18. oktober, Ljubljana, 1995.
8. Cagan Penny: Standard operating procedures, ERisk.com, Zuerich, 2001, [URL:<http://www.erisk.com/news/features/standardops.pdf>].
9. Caouette John B., Altman Edvard I., Narayanan Paul: Managing Credit Risk, John Wiley & Sons, Inc., New York, 1998.
10. Coricelli F: Exchange rate arrangements in transition to the EMU: Some arguments in favour of an early adoption of the euro, 22 str., 2001, NBP Conference.
[URL:http://www.nbp.pl/konferencje/falenty2002/Falenty_2001_en.pdf], 23.20.2001.
11. Cruz Marcelo G.: Modeling, Measuring and Hedging Operational Risk, West Sussex, John Wiley & Sons, Ltd, 2002.
12. Dimitris N. Corafas, Managing Operation Risk, Risk reduction strategies of investment and commercial banks, London, 2001.
13. Dremelj Tina (2005) Diplomsko delo. Operativno tveganje v bankah. Ljubljana; Ekonomska fakulteta.
14. European Central Bank: The Acceding Countries' Strategies towards ERM II and the Adaption of the Euro: An Analytical Review, 65. str. , 2004, Occasional Paper Series.
[URL:<http://www.ecb.int/pub/ocp/ecbocp10.pdf>], februar 2004.
15. Jazbec B. (2002): Balassa-Samuelson Effect in Transition Economies: The Case of Slovenia, 24 str., 2002, William Davidson Working Paper Number 507.
[URL:<http://eres.bus.umich.edu/docs/workpap-dav/wp507.pdf>], december 2003.
16. Jereb Zoran: Bodite pripravljeni na evro. Glas gospodarstva, Ljubljana, maj 2006, str. 34 – 35.
17. Kavšek Polona (2005) Magistrsko delo. Uvajanje standardiziranega pristopa za upravljanje z operativnimi tveganji v bankah. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.

18. Krumberger Matej: Nadzor bančnega poslovanja in obvladovanje tveganj v slovenskem bančništvu, izkušnje, problemi in priporočila (Borak Neven: Analiza bančnih tveganj) 6. strokovno posvetovanje o bančništvu, Zveza ekonomistov Slovenije, Portorož, 2000.
19. Majič Mojca: Operativno tveganje: definicija, regulacija in merjenje, 8. strokovno posvetovanje o bančništvu, zveza ekonomistov Slovenije, Portorož, 2002.
20. Mohorič Saša: Operativno tveganje v bankah, Bančni vestnik št. 5, str. 32 – 34, Ljubljana, 2002.
21. Ramšak Nataša: Operativno tveganje, bančni vestnik št. 1-2, Ljubljana, 1998.
22. Ribnikar Ivan: ABC ekonomskih izrazov, (Podgorevc Ivan, ur.), terminološki slovar, Dafis, Ljubljana, 1998.
23. Ribnikar Ivan: Monetarna ekonomija II. Mednarodni denarni sistem. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 2003. 176 str.
24. Rotovnik Tomaž: Operativna tveganja in Basel II – pripravljenost bank v Sloveniji na zahteve novega kapitalskega sporazuma, 9. strokovno posvetovanje o bančništvu, Zveza ekonomistov Slovenije, Portorož, 2003.
25. Rubin Saša: EU odgovarja na Basel II, Bančni vestnik, št. 4, str. 27 – 31, Ljubljana, 2003.
26. Serajnik Sraka Nada: Euro – za vse nas, Glas gospodarstva, Ljubljana, februar 2006, str. 4.
27. Stergar Aleš: Sveta številka 239,640. Delo, Gospodarsko-finančni tednik, Ljubljana, 3. julij 2006, 4, str. 2.
28. Sukič Sonja: Pomen rizičnega (ekonomskega) kapitala z vidika upravljanja tveganja v bankah, Naše gospodarstvo, št. 1-2, 87 – 104, Maribor, 2002.
29. Szego Giorgio: Measures of Risk. *Jurnal of Banking & Finance*, 26, 2002, str. 1253 – 1272.
30. Tasche Dirk: Expeted shortfall and beyond. *Jurnal of Banking & Finance*, 26, 2002, str. 1519 – 1533.

VIRI

1. Banka Slovenije: Annual Report.
[http://www.bsi.si/iskalniki/letna_porocila_en.asp?MapaId=711], Year 1999.

2. Banka Slovenije, Vlada RS: Kriteriji za uvedbo evra, skupno gradivo Vlade RS in Banke Slovenije.
[URL: <http://www.bsi.si/ekonomska-in-monetarna-unija.asp?MapaId=172>], avgust 2006.
3. Banka Slovenije, Vlada RS: Načrt uvedbe evra, skupno gradivo Vlade RS in Banke Slovenije.
[URL:http://www.bsi.si/html/publikacije/evropa/ERM2%20_BS_Vlada_200311.pdf], november 2003.
4. Banka Slovenije, Vlada RS: Program vstopa v ERM II in prevzem evra, skupno gradivo Vlade RS in Banke Slovenije.
[URL:http://www.bsi.si/html/publikacije/evropa/ERM2%20_BS_Vlada_200311.pdf], november 2003.
5. Commission communication COM (2001) 600 of 22 October 2001 (2001/C318/03) on copying protection of the common face design of the euro coins.
6. Commission Recommendation of 29 September 2003 concerning a common practice for changes to the design of national obverse sides of euro circulation coins.
7. Commissions recommendation of 19. August 2002 concerning medals and tokens similar to euro coins (notified under numer EC (2002) 3107) (2002/664/EC).
8. Consolidated version of Guideline ECB/2000/6 of 20 July 2000 on the implementation of Article 52 of the Statute of the European System of Central Banks and of the European Central Bank after the end of the transitional period as amended by Guideline (ECB/2001/10).
9. Corrigendum to the Guideline of the ECB of 26 August 1998 on certain provisions regarding euro banknotes, as amended on 26 August 1999 (ECB/1999/3).
10. Council conclusion of 5 November 2002 on euro collector coins.
11. Council conclusions of 23 November 1998 on euro collector coins.
12. Council conclusions of 8 december 2003 on changes in dhe design of the national sides of euro coins.
13. Council conclusions of the 10 May 1999 on the Quality Management System for euro coins.
14. Council Regulation (EC) No 1103/97 of 17 June on certain provisions relating to the introduction of the euro.
15. Decision of hte ECB of 20 March 2003 on the denominations, specifications, reproduction, excenge and withdrawal of euro banknotes (ECB/2003/4).

16. Decision of the Ecb of 18. December 2003 amending Decision ECB/2001/15 of 6 December 2001 on the issue of euro banknotes (ECB/2003/23).
17. Directive 2006/48/EC of the European Parliament and of the Council of 14 June 2006 relating to the taking up and pursuit of the business of credit institutions (recast)
18. Directive 2006/49/EC of the European Parliament and of the Council of 14 June 2006 on the capital adequacy of investment firms and credit institutions (recast)
19. Doles Jernej: Izvedeni finančni instrumenti, vrste in njihova uporaba v Sloveniji, Nova Ljubljanska banka d.d.
[<http://www.n-lb.si/slo/fin-instr/dolgorocni-izvedeni.pdf>].
20. Evropska centralna banka: Act concerning the conditions of accession of the Czech Republic, the Republic of Estonia, the Republic of Cyprus, the Republic of Latvia, the Republic of Lithuania, the Republic of Hungary, the Republic of Malta, the Republic of Poland, the Republic of Slovenia and the Slovak Republic and the adjustments to the Treaties on which the European Union is founded
[<http://www.ecb.eu/ecb/legal/1341/1342/html/index.en.html>], 23.09.2005.
21. Evropska centralna banka: : Konvergenčno poročilo maj 2006, Frankfurt, 83 str.
[<http://www.ecb.eu/pub/pdf/conrep/cr2006sl.pdf>], maj 2006.
22. Evropska centralna banka: člen 106 Pogodbe o ustanovitvi Evropske skupnosti in člени 16, 32, 52 Statuta Evropskega sistema centralnih bank in Evropske centralne banke.
[URL:http://europa.eu.int/eurlex/pri/en/oj/dat/2002/c_325/c_32520021224en00010184.pdf], 24. december 2002.
23. Gospodarska zbornica Slovenije
[<http://www.gzs.si/evro>].
24. Guidelin of the ECB of 20 March 2003 on the enforcement of measures to counter non-compliant reproductions of euro banknotes and on the exchange and withdrawal of euro banknotes (ECB/2003/5).
25. Guideline of the Ecb of July 1998 on certain provisions regarding euro banknotes, as amended on 26 August 1999 (originally dared 26 August 1998, but corrected by corrigendum) (Ecb/1999/3).
26. Interna gradiva Banke Slovenije
27. Interna gradiva Ministrstva za finance
28. Interna gradiva Nove Ljubljanske banke d.d.
29. Odločba Evropske centralne banke z dne 14. december 2004 o odobritvi obsega izdaje kovancev v letu 2005 (ECB/2004/19).

30. Priporočila za vzpostavitev in izvajanje sistema upravljanja z operativnim tveganjem (2005). Posvetovalni dokument. Ljubljana: Združenje bank Slovenije.
31. Recommendation of the ECB of 6 December 2001 regarding the abrogation of participating Member States' provisions limiting the amount of coins denominated in a national currency unit that can be used in any single payment (ECB/2001/17).
32. Rotovnik Tomaž (2001) Delovni dokument o regulativni obravnavi operativnega tveganja. Ljubljana: Interni vir Banka Slovenije.
33. Sklep Evropske centralne banke z dne 22. april 2004 o spremembah Sklepa ECB82001/15 z dne 6. december 2001 o izdajanju eurobankovcev (ECB/2003/4).
34. Sklep Evropske centralne banke z dne 6. december 2001 o izdajanju eurobankovcev (ECB/2001/15) (2001/913/ES).
35. Smernica Evropske centralne banke z dne 16. september 2004 o naročilih eurobankovcev (ECB/2004/18) (2004/703/ES).
36. Uredba Komisije (ES) št. 975/98 z dne 3. maja 1998 o apoenih in tehnični specifikacijah eurokovancev namenjenih obtoku.
37. Uredba Sveta (ES) št. 1103/97 z dne 17. junija 1997 o nekaterih določbah v zvezi z uvajanjem eura.
38. Uredba Sveta (ES) št. 2169/2005 z dne 21. decembra 2005 o spremembah Uredbe (ES) št. 974/98 o uvedbi evra.
39. Uredba Sveta (ES) št. 2182/2004 z dne 6. decembra 2004 o medaljah in žetonih, podobnih eurokovancem.
40. Uredba Sveta (ES) št. 2595/2000 z dne 27. novembra 2000 o spremembi uredbe (ES) št. 1103/97 o nekaterih določbah v zvezi z uvajanjem eura.
41. Uredba Sveta (ES) št. 2596/2000 z dne 27. novembra 2000 o spremembi Uredbe (ES) št. 974/98 o uvedbi eura.
42. Uredba Sveta (ES) št. 423/1999 z dne 22. februar 1999 o spremembi Uredbe (ES) št. 975/98 o apoenih in tehničnih specifikacijah eurokovancev, namenjenih obtoku.
43. Uredba Sveta (ES) št. 974/98 z dne 03. maja 1998 o uvedbi eura. Uredbe (ES) št. 974/98 o uvedbi eura.
44. Zakon o bančništvu (Uradni list RS, št. 7/1999, 31/2000, 59/2001, 55/2003 in 42/2004).
45. Zakon o dvojnem označevanju cen v tolarjih in evrih (ZDOCTE) (Uradni list RS, št. 101/2005).

Priloga 1: Opis škodnih dogodkov v posamezni organizacijski enoti

OE	DATUM NASTANKA	POROČILO O DEJSTVIH	ANALIZA	ODGOVORNOST	UKREPI
AOP štev. in št.SM	Datum knjiženja na začasni račun	Opiše se situacija, v kateri se je škodni dogodek zgodil, znesek in navede se dolžnika, ki bo škodni dogodek poravnal.	Opiše se vzrok škodnega dogodka	Navedemo OE, ki so odgovorne, da je prišlo do škodnega dogodka	Navedemo ukrepe, ki bodo opravljeni, da se prepreči nadaljna škoda.

VODJA POSLOVALNICE:

Priložite k dokumentu terjatve.

Priloga 2: OCENA OPERATIVNIH TVEGANJ POVEZANIH S PREVZEMOM EVRA

Struktura tveganj	Ni grožnje	Majhna grožnja	Obstaja grožnja	Velika grožnja	Zelo velika grožnja
Procesna tveganja					
napaka pri naročanju ustreznega zneska gotovine	1	2	3	4	5
napaka pri vodenju evidenc	1	2	3	4	5
napaka pri štetju gotovine	1	2	3	4	5
izkušnje pri opravljanju storitev – dobra praksa	1	2	3	4	5
napake zaradi naraščanja obsega dela	1	2	3	4	5
pravočasnost in točnost informacij	1	2	3	4	5
oskrbovanje z evro gotovino	1	2	3	4	5
izločanje tolarske gotovine	1	2	3	4	5
Tveganje tehnologije					
napake v programih	1	2	3	4	5
napake v delovanju strežnikov	1	2	3	4	5
tveganje neustreznega varnostnega sistema	1	2	3	4	5
varovanje podatkov	1	2	3	4	5
tvegaje sprememb tehnologij	1	2	3	4	5
okvara računalnikov	1	2	3	4	5
ustreznost hranišč	1	2	3	4	5
nevarnost računalniških virusov	1	2	3	4	5
prekinitev oz. napaka v delovanju telekomunikacij in bančne mreže	1	2	3	4	5
izpad električne napetosti	1	2	3	4	5
Tveganje človeškega ravnanja					
prekoračitev pooblastil	1	2	3	4	5
neustrezno vodenje	1	2	3	4	5
neprimerna usposobljenost zaposlenih	1	2	3	4	5
malomarnost zaposlenih	1	2	3	4	5
tveganje sprememb ključnih delavcev	1	2	3	4	5
neustrezno zdravstveno stanje zaposlenih	1	2	3	4	5
razmejitev dolžnosti	1	2	3	4	5
nepoštenost zaposlenih	1	2	3	4	5
neupoštevanje revizijskih ugotovitev in izvajanje priporočil	1	2	3	4	5
stopnja pokritosti delovnih postopkov z navodili	1	2	3	4	5
varovanje poslovnih skrivnosti	1	2	3	4	5
sprememba notranjih navodil	1	2	3	4	5

stavka zaposlenih	1	2	3	4	5
Tveganje zunanjih dejavnikov					
požar	1	2	3	4	5
vodna ujma	1	2	3	4	5
izliv vode	1	2	3	4	5
potres	1	2	3	4	5
izbruh epidemije nalezljivih bolezni	1	2	3	4	5
porušitev poslovne stavbe	1	2	3	4	5
vojna	1	2	3	4	5
rop	1	2	3	4	5
vlom	1	2	3	4	5